

T.C
KADİR HAS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER
VE KÜRESELLEŞME BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SOĞUK SAVAŞ SONRASI ULUSLAR ARASI
ALANDA TEHDİT ALGILAMALARI

A. SEMİN GÖZAYDIN

2004.09.04.007

Tez Danışmanı :

Doç. Dr. LEVENT ÜRER

İSTANBUL – 2007

YÜKSEK LİSANS TEZ ÖZÜ

SOĞUK SAVAŞ SONRASI ULUSLARARASI ALANDA TEHDİT ALGILAMALARI KONUSUNDA YAPILAN ARAŞTIRMA

A. SEMİN GÖZAYDIN

**Uluslararası İlişkiler ve Küreselleşme Bilim Dalı
Kadir Has Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007
Danışman : Doç. Dr. Levent ÜRER**

Soğuk Savaş ağır ekonomik maliyetlere, yıkım ve pek çok kayıplara, hatta sosyalist toprakların genişlemesi ve metropollerce kontrol edilemeyen sonuçlara neden olan savaşlardan kapitalist emperyalist dünyanın çıkardığı yeni bir savaş anlayışıdır.

Savaş meselesindeki ölçü, askeri zafer ya da mağlubiyetten çok, elde edilen sonucun nihai hedefte uyumlu olup olmamasıdır. Soğuk savaş, daha geniş bir anlama, uygulama sahasına, teorik olarak da formüle edilme zorluğuna sahiptir. Soğuk savaşa düşman hem açık, hem de gizlidir.

ABSTRACT

INTERNATIONAL PERCEPTION OF THREATENING AFTER THE COLD WAR

A. SEMİN GÖZAYDIN

**Uluslararası İlişkiler ve Küreselleşme Bilim Dalı
Kadir Has Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007
Danışman : Doç. Dr. Levent ÜRER**

Cold War is a new understanding of battle that the capitalist and imperialist world has put forth rooting from the wars that caused heavy economical costs, destructions, many other losses, and even expansion of the socialist lands as well as results that cannot be controlled by the metropolises.

The criterion in the war issue is, rather than the military victory or defeat, is whether the result is compatible with the predefined target. Cold war suggests a broader notion of acknowledgement, field of practice, and competence of theoretical formulation.

ÖNSÖZ

Tarih ve siyaset bilimlerinde soğuk savaşın birincil gerekçesi olarak iki süper güç Sovyetler Birliği ve Amerika arasında yaşanan “Avrupa Bunalımı” gösterilmektedir.

Yaşam biçimine meydan okuyan soğuk savaştaki unsurlar, dünyadaki değişim için gerekli güçler ve bunlarla nasıl başa çıkıldığı, dünyanın neresinde olunursa olunsun, hangi konumda olunursa olunsun, insanlığı ilgilendiren soğuk savaşın güvenlik açısından, yaşanan döneme yansımaları ele alınmıştır. Kariyer Planlaması, gelişmiş ülkelerin son zamanlarda önemle üzerinde durduğu bir kavramdır. Türkiye’deki şirketler de işgücü etkinliğini ve verimliliğini arttırmak için kariyer planlamasına gereken önemi vermek zorundadırlar.

Tezin hazırlanmasında yardımlarını ve hoşgörülerini esirgemeyen Sayın Doç. Dr. Levent ÜRER’e, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler’de Araştırma Görevliliği yapan Sayın Burak TANGÖR’e yardımlarından dolayı, araştırmalarımnda ve tez aşamamda, göstermiş oldukları ilgi sabırdan dolayı aileme sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Yüksek Lisans Tezinde ele alınan bu konudaki çalışmada eksikliklerin olacağı muhakkaktır. Ancak, bu çalışmanın tüm araştırmacılara ışık tutmasını ümit ederim.

Saygılarımla,

A. Semin Gözaydın

2007

İÇİNDEKİLER

İÇ KAPAK	
YÜKSEK LİSANS TEZ ÖZÜ	ii
YÜKSEK LİSANS TEZ ÖZÜ (İNGİLİZCE).....	iii
ÖNSÖZ.....	iv
İÇİNDEKİLER	v
TABLolar LİSTESİ.....	viii
KISALTMALAR.....	ix
GİRİŞ	
I.BÖLÜM	3
SOĞUK SAVAŞ	3
1. SOĞUK SAVAŞIN KÖKENİ.....	3
1.1 Rus-Amerikan Güvensizliği.....	3
1.2 ABD'nin Ekonomik Savaşı	5
2.SOĞUK SAVAŞIN NEDENLERİ	7
2.1 II.Dünya Savaşı (1938-1945).....	7
2.2 Moskova Yüzdeler Antlaşması	8
2.3 Yalta Konferansı (4-11 Şubat 1945).....	12
2.4 Ortak Barış ve Güvenlik Sisteminin Kurulması	13
2.5 Polonya Savaşı	15
3 SOĞUK SAVAŞA GEÇİŞ	16
3.1 Soğuk Savaş'ın İlk İşaretleri	16
3.1.1 Roosevelt'in Ölümü,Truman'ın Başa Geçışı	17
3.1.2 Atom Silahındaki Anlaşmazlık	18
3.1.3 Paris Barış Antlaşmaları.....	20
3.1.4 Brüksel Antlaşması.....	21
3.1.5 Truman Doktrini ve Marshall Planı	22
3.1.5.1 Truman Doktrini	22
3.1.5.2 Marshall Planı.....	24
3.1.6 İran Olayları	29
3.1.7 Berlin Ablukası	31
4. SOĞUK SAVAŞIN YANSIMALARI.....	35
4.1 NATO (Kuzey Atlantik Antlaşması).....	35
4.1.1 Doğu'nun Askeri Örgütlenmesi: Varşova Paktı	39
4.1.2 Kore Savaşı.....	40
4.2 İran Darbesi	43
4.3 Doğu Alman Ayaklanması	49
4.4 Macar Devrimi.....	53
4.5 Süveyş Krizi	61
4.5.1 Sovyetler Birliği'nin ve Amerika'nın Tepkisi	62
4.5.2 Süveyş Krizinin Sonuçları.....	63
4.6 Küba Devrimi	64
4.7 Sputnik Krizi	67
4.7.1 Uzay Yarışı	67
İKİNCİ BÖLÜM	69
SOĞUK SAVAŞ SONRASI ULUSLAR ARASI ALANDA	
TEHDİTALGILAMALARI.....	69
1. 1985 ÖNCESİNDE TEHDİT ALGILAMALARI	70

1.1 Soğuk Savaş Sonrası Ülkelerin Politikaları.....	71
1.1.1 Rusya	71
1.1.2 Amerika	72
1.1.3 İngiltere.....	73
1.1.4 Fransa	74
1.1.5 Politikaların Rusya ve Amerika'ya Etkileri	76
2 Politikaların Ardından Gelişen Tehditler	77
2.1 Nükleer Silahlar	79
2.2 Roketler	85
2.3 Çin-Rusya Çekişmesi.....	88
2.4 Rus Koalisyonu-Amerika Koalisyonu Arasındaki Kutuplaşma.....	88
2.5 Bloklaşmanın Ortadoğu'ya Yansıması	90
3. GELİŞEN TEHDİTLERİN GÜNÜMÜZE YANSIMASI.....	91
3.1 NATO'nun Girişimleri.....	92
3.2 Amerika ve Sovyetler Birliği Arasındaki İlişki.....	94
4. 1985 SONRASINDA ÖNE ÇIKAN TEHDİT UNSURLARI.....	95
4.1 Sovyetler Birliği'nin Dağılması	96
4.1.1 Rusya Federasyonu Güvenlik Algılamaları ve Ulusal Güvenlik, Dış Politika ve Askeri Doktrinleri.....	98
4.1.2 1993 Dış Politika Kavramı ve Askeri Doktrini.....	99
4.1.3 Ulusal Güvenlik Doktrini	101
4.1.4 Dış Politika Doktrini.....	102
4.1.5 Askeri Doktrin	103
4.1.5.1 Askeri-Siyasi Temeller	103
4.1.5.2 Askeri-Stratejik Temeller	104
4.1.6 Rus Silahlı Kuvvetlerinin Mevcut Durumu.....	105
4.1.6.1 Rus Hava Kuvvetleri	106
4.1.6.2 Rus Deniz Kuvvetleri.....	107
4.1.6.3 Rus Kara Kuvvetleri.....	107
4.2 Rusya'nın Tehdit Algılamaları.....	108
4.3 Amerika'nın Tehdit Algılamaları	114
4.3.1 Silahların Kontrolü.....	115
4.3.2 Terör ve Terörizm	116
4.3.3 Ortadoğu Barışı	118
4.3.4 Kitle İmha Silahları	119
4.3.5 Küreselleşme	126
5. SOĞUK SAVAŞIN SONA ERMESİ	130
5.1 NATO'nun Yeni Rolü	132
5.2 Hindistan ve Pakistan'ın Nükleer Denemeleri.....	133
6. 1985 ÖNCESİNDE VE SONRASINDA AMERİKA VE SOVYETLER BİRLİĞİ TARAFINDAN ALGILANAN VE ALGILATILAN TEHDİTLER	136
6.1 Soğuk Savaş Sonrası Tehdit Unsurlarının Ortak Noktaları.....	147
6.2 Soğuk Savaş Sonrası Yeni Dünya Üzerine Bakış Açılıarı.....	147
7.SONUÇ.....	152
KAYNAKÇA.....	160

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1.....	10
Tablo 2.....	11
Tablo 3.....	124

KISALTMALAR

- AB** : Avrupa Birliği
ABD : Amerika Birleşik Devletleri
AGİT : Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AVH : Siyasi Polis Teşkilatı
BDT : Bağımsız Devletler Topluluğu
BİO : Bağımsızlık İçin Ortaklık
BM : Birleşmiş Milletler
CSIS : Uluslararası Stratejik Araştırmalar
IMF : Uluslararası Para Fonu
KAIK : Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi
KP : Komünist Parti
KPD : Komünist Demokrat Parti
NATO : Kuzey Atlantik İttifakı
NPT : Nükleer Silahsızlanma Antlaşması
NRK : Nato-Rusya Konseyi
OEEC : Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü
SBKP : Sovyet Birliği Komünist Parti
SEP : Birleşik Sosyalist Parti
SPD : Sosyal Demokrat Parti
UAEK : Uluslararası Atom Enerji Kurumu

I.BÖLÜM

SOĞUK SAVAŞ

Soğuk savaş, iki blok arasındaki ilişkilerde, blokların ve üyelerin davranışlarını denetlemeye yönelik, taraflarca benimsenmiş kuralların bulunmadığı ve ilişkilerde tamamıyla güce dayanan davranışların başat olduğu bir dönemdir.

Soğuk savaş, aynı zamanda, ülkeler arasında anlaşma kuralları yaratılmasına ve ilişkilerin bir düzen içinde gücün sınırlanarak yürütülmesine olanak sağlayacak temel yöntem olan diplomasinin, iki blok arasında hemen hemen ortadan kalktığı bir dönemdi. Kuralları oluşturacak ve işletecek diplomasi, yerini güç ilişkilerine bırakmıştı.

1. SOĞUK SAVAŞIN KÖKENİ

Soğuk savaş, henüz düzeni kurulamamış savaş sonrası Avrupası'nın karışıklık ortamının bir ürünü durumundaydı. Soğuk savaşın ne zaman başladığı, yani kökeni, tarihçiler arasında hala tartışılmalıdır. Kimi soğuk savaşın “sıcak savaş” Sonrası dönemin özel koşullarında oluştuğunu, kimi bu olgunun kökeninin İkinci Dünya Savaşı içinde yattığını öne sürer. Ama bugün ortadan kalktığını söylememize rağmen, etkilerini hala sürdürmekte olan bu önemli olgu daha iyi anlaşılacaksa, soğuk savaşın 50 yıllık Sovyet- Amerikan güvensizliği ve karşılıklı korku üzerine oluştuğu bilinmelidir.

1.1 Rus-Amerika Güvensizliği

ABD ile Rusya “kıta devletleri”dir. Kıta devletlerinin dış politikalarının en belirgin özelliği, kıtaya egemen olarak stratejik bir bölgede kurulduktan sonra, kıtanın tümünü eline geçirene ya da kıtayı paylaşan sınırdaş devletleri “nötralize “ edip böylece

görelî bir güvenliğe kavuşana dek genişlemeleridir. 19.yy. sonlarına doğru, ABD Kuzey Amerika kıtasında batıya doğru ilerleyip önce tüm kıtaya egemen olmuş ve sonra Pasifik'e açılıp Çin'e girmişti. Sovyetler Birliği ise Asya kıtasında Sibîrya yolu ile doğuya doğru genişleyip Mançurya'ya gelmişti. Böylece ABD ve Sovyetler Birliği, biri Çin'de, öteki Mançurya'da karşı karşıya gelmişlerdi. İki devletin Çin üzerindeki politikaları çatışmaya başladı. ABD'nin Çin politikasının temeli, güçlü endüstrisine sömürü olanakları yaratmak için bütünlüğü tam ve siyasal egemenliğe sahip bir Çin'in kurulup sürdürülmesi. Çünkü merkezi bir hükümeti etki altına alabilecek ekonomik ve siyasal güce sahipti. Rusya ise bu açıdan ABD ile ekonomik yarışa girecek durumda değildi. Bu yüzden kendine özgü etki alanları yaratarak Pazar ve siyasal manivela gücü kazanmak istiyordu. Yani bir bakıma 1945'te olduğu gibi, Rus Çarı da İngiltere, ABD ve özellikle Japonya'nın genişleme tutkularına karşı Rus topraklarının çevresinde tampon kurmaya çalıştı.¹

Pasifik'te Rus etkisi azaldı, ama bu defa da “ dünya devrimi “ iddiasıyla harekete geçen Bolşeviklerin Rusya'da iktidara gelmesiyle, bu devletin Avrupa kıtasına egemen olarak Amerikan çıkarlarını zedelemesi korkusu belirdi. Batılı devletler Bolşevik Hükümeti önce silah gücü ile devirmeye çalıştılar, ama Rus iç savaşına müdahalelerindeki başarısızlık, bu tip “ önleyici “ savaşların geçer akçe olmadığını gösterdi. Rus halkı bu müdahalenin sonucu olarak, Bolşevik, hükümete daha çok bağlandı. Amerikan Başkanı Wilson “ tanımama “ politikasıyla Sovyet rejimini uzun sürede alaşağı etmenin olanaklı olduğunu düşünüyordu. Avrupa'nın büyük devletleri bu yolu benimsemediler. İngiltere 1921'de Sovyetler Birliği ile normal ticari ilişkileri başlattı. Almanya 1922 Rapallo Paktı ile Sovyetlerle birçok önemli noktada anlaşmaya vardı. Bu ve 1939 Alman – Sovyet Saldırmazlık Paktı, ideolojik ayrılıklarına rağmen, ortak çıkar anlayışı ağır basarsa iki devletin anlaşabileceğini gösterdi. Sovyet rejimi 1924'te İngiltere tarafından tanındı ve bunu öteki Avrupa Ülkeleri izledi. Bu arada ABD de Sovyetler Birliği'ni ihmal etmiş değildir. Sovyetler siyasal olarak tanınmazken, Amerikan işadamları Sovyet pazarına girdiler ve 1925–1930 arası iki ülke arasındaki

¹ Oral Sander, **Siyasi Tarih**, Ankara: İmge Kitabevi,1989, s.203

ticaret, savaş öncesinin iki katına yükseldi. Sonunda Sovyet hükümeti ABD tarafından 1933 yılında tanındı. Ancak diplomatik ilişkilerinin kurulması ve ticaretin artmaya devam etmesi iki ülke arasındaki temel güvensizlik havasını kaldıramadı.

Hitler'in 1941'de Sovyetleri işgali, ABD ile Sovyetler arasındaki dört yıl sürecek bir ortaklık yaratmıştır. İki devlet arasında savaş dönemi işbirliği ve 9 milyar tutan Ödünç Verme ve Kiralama yardımına rağmen, savaş stratejileri ve savaş sonrası düzenlemeleri konularında çeşitli anlaşmazlıklar çıktı. Bu anlatılanlardan, soğuk savaşın ancak 50 yıllık Amerikan- Rus çatışmasının çerçevesinde anlaşılacağı ortaya çıkmaktadır.²

1.2 ABD'nin Ekonomik Savaşı

1930'ların depresyonunun etkisi ve düş kırıklıkları, ABD'nin İkinci Dünya Savaşı sonrası politikasının dayandığı iki ana varsayımı etkilemiştir.

- i. 1930'ların ekonomik bunalımının ve uzamasının nedeni, yüksek gümrük duvarları ve bölgesel ticaret bloklarıydı. Barış kurulacak ve sürdürülecekse, ithalat ve ihracatın serbestçe akması gerekli ve önemliydi.
- ii. Öteki endüstri devletleri savaş sırasında büyük güçlükler çekerken, üretimini dört kat arttıran ABD, ekonomik gücünü kullanarak dünya ekonomisine istediği biçimi verecek duruma gelmişti ve vermekte de kararlıydı.

Japonya'nın tesliminden bir hafta sonra, 1945 Eylül'ünde, Amerikan Dışişleri Bakanı James F. Byrnes, bu varsayımlara temel olan konuşmasında şunları söylüyordu: Uluslar arası politikamız ile iç politikamız birbirinden ayrılmaz. Dış ilişkilerimiz, ister istemez ABD'deki ekonomik canlılık ve depresyon, yeryüzünün öteki ülkeleriyle ilişkilerimizi etkileyecektir.

² Koenig, William and Schofield, Peter: Soviet Military Power. Hong Kong: Bison Books, 1983, s:112

Sürekli bir barış, dışa kapalı bloklar ve ekonomik savaş temelinde kurulamaz (Liberal bir Ticaret sistemi) dünya ticaretinde üstün durumda bulunanlara özel sorumluluklar yüklemektedir.

ABD de bu durumdadır. Yeryüzünün birçok ülkesinde siyasal ve ekonomik ilkelerimiz bu ilkeleri kabul etmeyen ideolojilerle çatışma durumundadır. Kendi ekonomik sorunlarımızı başarılı bir biçimde yönetebildiğimiz ölçüde, yeryüzünün her bölgesinde kendi ilkelerimize taraftar sağlayabiliriz.

Amerikan yetkilileri, Byrnes'in bu söylediklerinin, yani belirlenen ekonomik sürecin, özellikle BM, Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonu yoluyla gerçekleşeceğini ümit ettiler. Dünya Bankası'nın 8 milyarlık varlığı vardı ve bunun iki katına kadar kredi verebilirdi. Amacı, savaştan yıkık çıkan Avrupa'ya ve geri kalmış bölgelere kredi açmaktı. Uluslararası Para Fonu (IMF) , uluslar arası ticaretin ani kur dalgalanmaları olmaksızın sürdürülebilmesi için, yabancı paraların güçlendirilmesi amacıyla harcanarak 7,5 milyar dolar fonu vardı. 1930 ekonomik bunalımının temel nedenlerinden biri, bu amacın gerçekleşmemiş olmasıydı. ABD bu tip uluslararası ekonomik ve siyasal alışverişi yükselteceği umunduydu. Ama bu politikanın zorunlu bir sonucu vardı: ABD'nin ekonomik gücü, bu kuruluşlarda başat duruma yükselmesine yol açmıştı.³

Bu sıralarda, Avrupada'ki Amerikan birliklerinin geri çekilmesi konusunda Amerika'nın içinde baskı var. İşte dünyanın yeniden düzenlenmesi yolunda ABD'nin ekonomik baskısı, çekilen askerlerin bıraktığı askeri boşluğu doldurabilir, onların yerine geçebilirdi.

Amerikan çıkarları ani bir ani bir güç kullanımı gerektirirse, Amerikan yönetimi atom bombası tekelden de yararlanabilirdi. İşte bu ABD'nin ekonomik “havucunun “ arkasında pek de gizli olmayan “sopasıydı“. Buradan yola çıkarak Doğu

³ <http://www.ekonomi.com/dunya-ekonomisi/amerikan-ekonomisinin-tarihi.html>

Avrupa ve Uzakdoğu'da genişleme niyetinde olan Sovyetler Birliği ile ABD'nin uluslararası çıkarlarının çatışacağı, savaş sonrası döneminin daha ilk yıllarında belliydi.⁴

2.SOĞUK SAVAŞIN NEDENLERİ

II. Dünya Savaşı tarihin gördüğü en yıkıcı savaşlardan biri olmuştur. Bu savaş tam bir "dünya savaşı " olmuştu. Savaşın tesirlerini hissetmeyen hiç bir ülke kalmamıştı. Milletlerarası mücadeleler, büyük devletlerin çatışması ve mahalli savaşlar, insanlığı zaman zaman üçüncü bir dünya savaşının eşiğine kadar getirmiştir. Böyle bir sıcak savaş patlak vermemiştir ama barışta olmamıştır. Dünya bir " soğuk savaş " atmosferi içinde, heyecanlı ve gergin bir on beş yıl geçirmek zorunda kalmıştır. Soğuk Savaş dediğimiz dönem; değişen dengelerin sonucunda oluşmuş ve günümüzde de etkileri hala devam etmektedir.

Soğuk Savaş dönemin başlamasına sebep olan II. Dünya Savaşı'nın nedenleri ve bu savaşın sonuçları, bu dönemi en iyi şekilde anlamamıza yardımcı olacaktır.

2.1 II.Dünya Savaşı (1938-1945)

İnsanlık âleminin gelmiş geçmiş en büyük savaşıdır. Dünya strateji ve politika alanında meydana getirdiği değişiklikler de milletler için hayati önemde olmuştur. Savaştan önce, Avrupa ve Asya'da bu yönde bir gidiş sezilmekte, adım adım savaşa yaklaşılmaktaydı. Avrupa'da Hitler'in 1933'te iktidara gelmesi ve Nasyonal Sosyalizm (kısaca nazizim) adıyla devletçi ve milisliğe dayanan partizan rejim ve kurması, bu milletin savaş isteklerini gittikçe kuvvetlendirdi. Esasen I. Dünya Savaşı sonunda mağlup Almanya'ya kabul ettirilen Varsay Antlaşması, Almanlar için ağır hükümler getirmişti. Almanya bu hükümleri hiç bir zaman benimsemedi ve fırsat buldukça çiğnedi

⁴ Sander Oral, a.g.e., s:206

ve silahlanmasını arttırdı. I. Dünya savaşı sonrası imzalanan bu antlaşma dünyayı II. Dünya Savaşına götüren anlaşmazlıkların temelini oluşturmuştu.

II. Dünya Savaşı, 1 Eylül 1939'da Almanya'nın Polonya'ya saldırması ile başlamış, diğer devletlerin katılmaları ile 5 yıl sürmüş, 7 Mayıs 1945'te Almanya'nın teslimi ile Avrupa'da son bulmuş, 2 Eylül 1945'te Japonya'nın teslim oluşu ile tamamen bitmiştir. Savaş süresince Müttefikler arasında yürütülen diplomatik konferanslar, gerek savaşın gelişmesinde gerekse savaş sonrası dünyanın kurulmasında son derece önemli yer tutmuşlardır. Özellikle savaş sonrası gelişmeleri daha iyi anlamak açısından gereklidir.

2.2 Moskova Yüzdeler Antlaşması

Kimilerine göre soğuk savaş başlatan olaylardan biri olarak gösterilen bu antlaşma, savaş sonrasında en tartışmalı konularından birini de yarattı. Olaylar şöyle gelişti: Batılıların 6 Haziran 1944'te Normandiya'ya çıkarma yapması ile başlayan genel müttefik saldırısı sürerken, Sovyet Güçleri 23 Haziran 1944'te Doğu Avrupa'da harekete geçti. Bu saldırı Sovyet ordularının Balkanlar'a ve Avrupa'ya doğru ilerlemelerini sağladı. Kızıl ordu birlikleri ilk elde Romanya'yı ele girdi. Mihver yanlısı Kral Michel tevkif edildi, ülkede bir milli kabine kuruldu. Stalin, Batılı kaynaklara göre, Londra ve Washington'a danışmadan 5 Eylül 1944'te Bulgaristan'a savaş ilan etti. Kızıl ordu Romanya'nın ardından, 48 saat içinde Bulgaristan'a savaş ilan etti. Buna dayanarak yapılan kitle gösterisinden güç alan komünistlerin önderliğindeki Yurtsever Cephe duruma egemen oldu ve 8 Eylül 1944'te Almanya'ya savaş ilan etti. Macaristan'da Amiral Horty de savaştan çıkmaya çalışıyordu. 15 Eylül'de Tito'nun adamları ile Sovyet birlikleri temasa geldiler, tam bu sırada Yunan partizanları saldırıya geçmeye hazırlanıyorlardı.⁵

⁵ Cüneyt Akalın, **Soğuk Savaş ABD ve Türkiye-1**, İstanbul: Kaynak Yayınları, 2003, s.59

Savaş sonrası dönemin ihtilafli sorunlarının başında, Doğu Avrupa'nın özellikle Polonya'nın geleceği yer alıyordu. Hem çeşitli konferanslarda Stalin'in savunduğu düşüncelerden hem de Kızılordu'nun ilerlemesinden Batılıların çıkardığı sonuç, SSCB'nin Doğu Avrupa'yı kendi nüfuz alanı içinde gördüğüydü. Roosevelt nüfuz alanlar politikasına baştan beri karşı çıkmış, önceleri konular genel sözlerle geçiştirilmişti. Ancak şimdi iş ciddiye binmişti. Aslında Churchill'in kafası da aynı yönde çalışıyor, tecrübeli politikacı işi rastlantıya bırakmak istemiyor, İngiliz nüfuz alanlarını belirlemeye çalışıyordu. Churchill şu tespiti yapıyordu: “Büyük İttifakın zaferi artık belli olmuştu. Buna koşut olarak Rusların ihtirasları da büyüyordu. Komünistler Sovyet Cephesinin gerisinden başlarını dikiyorlardı. Rusya kurtarıcı konumuna, komünizm ise onun düzeni konumuna çıkıyordu.”⁶

Bu gelişmeleri öngören İngiliz hükümeti aylardır, Stalin'in onayını dalarak, yukarıda sözü edilen “kutsal düzen”e bir sınır çekmeye çalışıyordu. Doğu Avrupa'nın, Yunanistan'ın geleceği ne olacaktı? Dışişleri Bakanı Eden 5 Mayıs 1944'te Londra'daki Sovyet elçisine “Bizi Yunanistan'da rahat bırakın, biz de aynı şeyi Romanya'da yapalım” demişti. Sovyetler bunu ilke olarak kabul etmiş, ama ABD'nin de onayının alınmasını istemişlerdi.⁷ Roosevelt, nüfuz alanı paylaşımına karşı çıkmış, ama Romanya'da Batılı müttefiklerin yapacak bir şeyleri yoktu.Varşova ayaklanmasının bastırılmasından ve Sovyetlerin Balkanlar'da saldırıya geçmesinden sonra yitirilecek zaman kalmamıştı. İpin ucunun kaçtığını fark eden Churchill, işte böyle bir ortamda, 1944 Ekim'inde Moskova'ya giderek Stalin'le bir araya geldi. Tarihe “Yüzdeler Antlaşması” olarak Geçen bu antlaşma, her iki tarafın Doğu Avrupa'da sahip olacakları üstünlükleri yüzdelerle belirledi. Buna göre İngiltere ve SSCB Doğu Avrupa'yı şu oranlarda paylaşacaklardı

⁶ W.Churchill, **The Second World War, c.VI, Triumph and Tragedy**, New York, s.15

⁶ A. Fontaine, **Histoire de la Guerre Froide**, s.244

⁷ Oral Sander, **a.g.e.**, s.189; A.Fontaine, **Histoire de la Guerre Froide**, France, 2001, s.25

	Ötekiler	Sovyetler Birliği
Macaristan	%50	%50
Bulgaristan	%25	%75
Romanya	%10	%90
Yugoslavya	%50	%50
Yunanistan	%90	%10

Tablo 1. Yüzdeler Antlaşması'nda adı geçen ülkelerin yüzde oranları ⁸

Winston Churchill Anıları'nda pazarlığın ayrıntılarını aktarır: “Bir yarım kâğıdın üzerine şunları (yukarıda verilen oranları) yazdım. Kâğıdı, kendisine çevirinin yapıldığı Stalin'in önüne ittim. Kısa bir kesinti oldu. Sonra mavi kurşun kalemini eline aldı ve onay anlamında kalın bir çizgi çizdi. Her şey yazı kadar kısa bir sürede olup bitti. Sonra uzun bir sessizlik oldu. Mavi çizgili kâğıt masanın üzerinde duruyordu. Sonunda şunları söyledim: “Milyonlarca insanın kaderini ilgilendiren bu sorunları bu kadar şövalyece çözmüş olmamız biraz sinsice karşılanmayacak mı? Yakalım şu kâğıdı.” “Hayır, saklayın” dedi Stalin.⁹

Çerçeve çizilmişti ama görüşmeler sürdü. Bir gün sonra İngiliz Dışişleri Bakanı Eden ile Sovyet Dışişleri Bakanı Molotof kıran kırana bir pazarlığa giriştiler. Rusların çeşitli öneriler sunmalarının ardından, iki dışişleri bakanı sonunda şu öneride birleştiler:

	Ötekiler	Sovyetler Birliği
Macaristan	%20	%80
Bulgaristan	%20	%80

⁸ Rifat Uçarol, Siyasi Tarih, 3. baskı, Filiz kitapevi:İstanbul, 1985, s.97

⁹S. Winston Churchill, a.g.e., s.198

Romanya	%10	%90
Yugoslavya	%40	%60

Tablo 2. İngiliz ve Sovyet Dışişleri Bakanı'nın Ülkelere Göre Verdikleri Oranlar¹⁰

Taraflar, Bulgar birliklerinin Yunanistan'da ve Yugoslavya'da Hitler'le ittifak sırasında işgal ettikleri topraklardan geri çekilmelerini ve Almanya'nın teslim oluşuna kadar Romanya ve Bulgaristan'da Müttefik denetiminin Rusya tarafından uygulanmasını da kararlaştırdılar.

Yüzdeler Antlaşması konusu 1944 sonbaharından beri pek çok tartışmaya konu oldu. Churchill'in bu belgeyi gerçekten çıkarttı mı? Churchill'in Anıları'nda anlattıklarına göre, "Yüzdeler Antlaşması" fiili durumu yansıtıyordu ve imzalanacak olan barış anlaşmalarını etkilemişti. Öte yandan iki devletin nüfus alanlarını belirlemelerini kolaylaştırmıştı. Sovyetler Birliği Doğu Avrupa'daki askeri üstünlüğünü sonuna kadar kullanırken, Yunanistan'a karışmadı: Bunun sonucunda İngiltere Yunan iç savaşında kralcı hükümetlere tam destek verirken, Yunan komünistlerine doğrudan yardım yapmadı.¹¹ Sovyetler Birliği'nin kendisini "Yüzdeler Antlaşması" ile bağlı hissetmesi, iç savaşta Yunan komünistlerine yardım elini uzatmaması, sosyalistler arasında Sovyetler Birliği'nin çöküşüne kadar sürecek olan tartışmalara yol açtı. Yalçın Küçük'e göre "Sovyetler Moskova Antlaşması'nı 'katı ve sadık' bir biçimde uyguladı. Pek çok kaynak, Yunanistan'da sokaklarda komünist avının sürdüğü bir zamanda İzvestiya ve Pravda'nın böyle olaylardan habersiz gibi davranmasını, Yalta mutabakatına ve Stalin'in buna bağlılığına yoruyor."¹²

İşte hemen savaş sonrasının bu karar ve gelişmeleri, Avrupa'nın, komünizmin kıtada çökmesine kadar süren, bölünmüşlüğünü başlatmıştır. Bu kararlar, Batı'nın Doğu

¹⁰ Rifat Uçarol, Siyasi Tarih, 3. baskı, Filiz kitapevi, İstanbul, 1985,s.98

¹¹ Oral Sander., a.g.e., s.189

¹² Yalçın Küçük, **Sosyalizmi Dondurma Savaşı, SB'nde Sosyalizmin Çöküşü**, İstanbul: I.Baskı Yayınları, 2000, s.99

Avrupa'daki gücünün sınırının ve bölgedeki Sovyet üstünlüğünün gerçekçi bir değerlendirmesidir.

2.3 Yalta Konferansı (4-11 Şubat 1945)

Üç Büyüklerin savaş sonrası düzenlemelerine, “Yatla-Potsdam düzeni” adı verilir. Düzenin temelleri Yalta'da atıldı, Potsdam'da pekiştirildi. Bununla birlikte iki anlaşma, Üç Büyükler arasındaki ilişkilerin niteliği bakımından farklılıklar taşır. Yalta'da uzlaşma egemenken, Potsdam'da rekabet ön plana çıkar. Bu nedenle Soğuk Savaş'ı Potsdam'la başlatanlara rastlanır. Yalta yukarıda incelenen barış konferanslarının son halkasıdır.

Roosevelt, 1944 Eylül'ünde Stalin ve Churchill'e, üçünü Tahran'da bir araya getirene benzeyen yeni bir toplantıya gerek olduğundan söz etmeye başladı. Savaş hızla sona yaklaşıyordu ama müttefikler arasında Almanya konusunda herhangi bir anlaşma imzalanmamıştı. Konferansın yeri olarak Sicilya'daki Taormina'nın, Rodos'un adları geçmiş, ancak Sovyet lideri Stalin'in duyarlılığı dikkate alınarak, Yalta'da karar kılınmıştı.

4-11 Şubat 1945'te Kırım yarımadasındaki Yatla kentinde bir araya gelen üç lider, savaş sonrası durumu tartıştılar. Tahran Konferansı'nda bir yandan savaş stratejisi tartışılmış, öte yandan barış düzenindeki genel hedeflerde anlaşılmıştı. Kurulacak uluslararası örgütün anayasası üzerinde Dumbarton Oaks'ta anlaşma sağlanmış, kalan tek pürüzlü nokta olan Güvenlik Konseyi'ndeki oylama sorunu, liderlere bırakılmıştı. Savaş sonrası Almanya'nın ve Japonya'nın durumları da Tahran'da ele alınmış, ancak kesinleştirilmemişti.

Stalin, Roosevelt'e saygılı davranmaya özel bir özen gösterdi; evsahibi olmasına karşın oturumu açmasını ABD Başkanı'ndan istedi. Sağlık durumu kötüleşen Roosevelt güçlükle katılmıştı. Doktoru, başkanı sürekli kontrol altında tutuyordu. Churchill'e göre Amerikan liderinin sağlık durumu çok kritikti. SSCB'nin Hitler'le

savaşa başlamasından Yalta Konferansı'na kadar geçen sürede, müttefiklerin arasında Sovyetler'e karşı dostane duygular yaygındı. Amerikalılar Stalin'den "Uncle Joe" (Joe Amca), Kızılordu'dan "kahraman ordu" diye söz ediyorlardı. Zaten Roosevelt baştan beri Sovyetler Birliği'ni "barış projesinin vazgeçilmez ortağı" olarak görüyordu.

Öte yandan Roosevelt, Churchill'in "emperyalist hesaplarından", "nüfus alanları" dolaplarından da çekiniyordu. Moskova'daki toplantıda Churchill'in Yunanistan'ı pazarlık konusu yapması, Polonya sınırlarını tartışmaya çalışması Amerikan Başkanı'nı öfkelenmişti. "İngilizler böyle bir şey nasıl cesaret edebilirler" diye homurdanmıştı oğlu Elliott'a.¹³ "Roosevelt tartışmalara seyrek olarak katılıyor, sözleri konuşulanların dışına taşmıyordu. Ama öyle görünüyor ki, Yalta'da son sözü söyleyen o oldu."¹⁴ Yalta'da ele alınan konular, ortak barış ve güvenlik sisteminin kurulması, Almanya sorunu, Polonya sorunu vb. sorunlardır.

2.4.Ortak Barış ve Güvenlik Sisteminin Kurulması

Dumbarton Oaks'ta kaleme alınan Birleşmiş Milletler Şartı taslağı genel kurulda temsil ve güvenlik Konseyi'nde oylama sorunlarını çözüme bağlayamamıştı. Stalin, Yalta'da SSCB'ye bağlı tüm cumhuriyetlerin genel kurulda temsilini istedi, ama bu, kabul görmedi. Sonunda bir orta yol bulundu ve SSCB'den Ukrayna ve Beyaz Rusya'nın da genel kurulda temsil edilmeleri kararlaştırıldı. Güvenlik Konseyi'nde oylama sorunu ise, Yalta'da beş büyük devlete sürekli temsil ve "veto" yetkisi verilmesi ile çözüme bağlandı. ABD, SSCB ve İngiltere'nin yanı sıra, Çin ve Fransa da "büyük devlet" sayılarak "veto hakkı" ile donatıldı. Böylece tüm devletlerin katılmasına açık bir genel kurul ve "veto hakkı"na sahip bir Güvenlik Konseyi dengesi kuruldu. Dumbarton Oaks'ta benimsenen, Yalta'da tamamlanan sistem 26 Haziran 1945'te San Francisco'da toplanan BM Konferansı'nda kesinleşerek ortaya çıktı.

¹³ Fahir Sönmezoğlu, Uluslararası ilişkiler Sözlüğü, Der yayınları, İstanbul, 2000, s.364

¹⁴ Sherwood'dan aktaran: A. Fontaine, a.g.e., s.261

Almanya konusu daha önce karara bağlandığı için Yalta'da fazla tartışma çıkmadı. Kiel, Ruhr, Hamburg ve Saar bölgeleri BM denetimine verildi. Tahran kararlarından farklı olarak, Fransa'ya da bir işgal bölgesi verildi.

Kimilerine göre Birinci Dünya Savaşı sonunda Fransa'nın Almanya'ya yüklediği ağır savaş tazminatı, İkinci Dünya Savaşı'na yol açan etkenlerden biri olmuştu. Batılılar karşı çıkınca, sorun bir komisyona geri yollandı.

2.5 Polonya Savaşı

Savaşın başlamasına yol açan Polonya sorunu barışın da önündeki başlıca engeldi. Anlaşmazlığın nedeni, iki Polonya hükümetinin varlığıydı. Biri, Almanya işgalinden sonra Londra'ya kaçan mülteci hükümetti. Öteki ise, Sovyetler Birliği'nin işgal bölgesinde kurup tanıdığı Dublin hükümetiydi. Moskova, Polonya halkının gerçek temsilcisi olarak Dublin hükümetini görüyor. Batılıları da buna teşvik ediyordu. Sonunda iki hükümetin de koalisyona katılması kararlaştırıldı.

Polonya ile ilgili ikinci sorun, ülke sınırlarının tespitiydi. Doğal sınırlardan yoksun, geçmişte çok kez işgal görmüş, parçalanmış Polonya açısından önemli bir sorundu bu. Ancak Polonya, Rusya'daki iç savaştan yararlanarak Sovyetler'e karşı savaş açtı ve Kızılordu'yu yendi. İmzalanan Riga Barışı ile Polonya sınırını Curzon çizgisinin doğusuna taşıdı. Yalta'da ise Oder Neisse ırmağı Polonya – Almanya sınırı oldu.

Bunun yanı sıra, Roosevelt Sovyetler Birliği'nin Asya'daki taleplerini kabul etti. Sahalin Adaları'nın kuzeyi, Kuril Adaları, Port Arthur Sovyetler'e verildi, Moğolistan'ın halk cumhuriyeti statüsü teyit edildi.

Roosevelt'in yaşam öyküsünü kaleme alan Sherwood'a bakılırsa, Yalta Konferansı'nın sonunda Roosevelt mutluluktan uçuyordu.¹⁵ Roosevelt'in yardımcısı Hopkins de Yalta Konferansı sonunda şunları söyleyecektir: "Barışın ilk zaferini kazanmış olduğumuzdan kesinlikle emindik; biz derken de hepimizi, insanlığın uygar haklarını kastediyorum."¹⁶

Sonuç olarak şu söylenebilir: Yalta'da taraflara egemen olan işbirliği havası, dünyada barış umutlarını artırdı, uluslararası kamuoyunca olumlu algılandı. Time Dergisi "Üç Büyüklerin barış konusunda işbirliği olasılıkları konusunda duyulabilecek kuşklar sökülüp atıldı" diye yazdı.¹⁷ Roosevelt'in özel temsilcisi Harry Hopkins, Stalin'e toz kondurmuyordu: "Ruslar makul ve uzak görüşlü olabileceklerini kanıtladılar... Birlikte barış içinde yaşayabileceğimiz konusunda ne başkanın ne de herhangi birimizin kafasında bir kuşku var."¹⁸

Dikkat çekici bir tepki de Londra'dan geldi. Churchill, Yalta dönüşünde 27 Şubat 1945'te Avam Kamarası'nda yaptığı konuşmada, Stalin'den emin olduğunu, ülkesinin Sovyetler Birliği ile işbirliğini sürdürebileceğini açıkça ifade etti. "Rusya ile Stalin'in iyi niyetlerinden kuşku duyanlarla tartışmaya bile girmem."¹⁹ dedi. Yalta'dan kim kazançlı çıktı? Roosevelt'in sağlık durumu kötüleşmemişti; Yalta'da Churchill ile Stalin baş başa kaldılar. Kimi Batılı kaynaklar Stalin'in inisiyatifi ele geçirdiğini öne sürerek, Yalta konusunda eleştirel görüşler yaydılar. Bu konudaki bir tanıklık dikkat çekicidir: İngiliz Dışişleri Bakanı Anthony Eden 4 Ocak 1945'te güncesine şu dikkat çekici notu düşmüştü: "Konferansın bir kargaşa içinde geçmesinden ve hiçbir şeyin gerçekte çözüme kavuşturulmamasından kaygı duyuyorum. Üçlü içinde ne istediğini bilen tek kişi, çetin müzakereci Stalin'dir. İngiliz başbakanı kendini anlık dürtülerin

¹⁵ Sherwood'dan aktaran: A.Fontaine, **a.g.e.**, s.261

¹⁶ Harry Hopkins'ten aktaran A.Fontaine, **a.g.e.**, s.273

¹⁷ Brynes'ten aktaran A.Fontaine, **a.g.e.**, s.273

¹⁸ Henry Kissinger, **Diplomacy**, New York: A.Touchstone Book, 1994, s.386

¹⁹ Oral Sander, **a.g.e.**, s:179

etkisine terk ediyor. Roosevelt'e gelince, kendisini belirsizliklerin içine gömüyor ve ötekileri kıskanıyor.”²⁰

Stalin'in konferanstaki dikkatini ve hesaplarını vurgulaması bakımından önem taşıyan bu not, bütünü açıklamak açısından anlamlı sayılamaz. İngiliz emperyalizminin en tehlikeli savunucularından Dışişleri Bakanı muhafakazar Anthony Eden'in bu sözleri, sonraları Stalin ve Sovyetler Birliği'ne karşı kullanılan propaganda malzemesinin başlangıcını oluşturur.

3 SOĞUK SAVAŞA GEÇİŞ

3.1 Soğuk Savaş'ın İlk İşaretleri

ABD'nin atom tekeline kullanarak soğuk savaşı başlatmasında büyük rol oynar. Kimilerine göre dönüm noktası Churchill'in 5 Mart 1946'da Amerika'nın Missouri eyaletindeki kolejde yaptığı ve Truman'ın haberli olduğu Fulton konuşmasıdır. Kısaca “NSC-68”olarak bilinen Ulusal Güvenlik Konseyi'nin 68 no'lu bildirisi ve hemen ardından patlak veren Kore Savaşı da soğuk savaşın bir başlangıç ve dönüm noktası olarak görülmüştür.

İran Krizi 1946 yılında oluşmuş İran ile alakalı uluslararası bir krizdir. Josef Stalin yönetimindeki SSCB birlikleri İran'ın işgaline devam ediyorlardı. Rıza Şeyh Pehlevi'nin Hitler'e karşı sempatisini belirtmesinden sonra İngiltere ve SSCB İran'a birliklerini göndermişlerdir, bunun sonucunda Pehlevi Mauritius'a gönderilmiştir. Oğlu Muhammed Rıza Pehlevi işgal güçleri tarafından yeni kral seçilmiştir. 1946 yılında İran'ın çeşitli kesimleri İngilizler tarafından işgale uğramıştı, ayrıca Kızıl Ordu'da İran'ın kuzeyini işgal etmişti. Stalin ise etki alanını yeni bağımsız devletler oluşturarak artırmayı amaçlıyordu, bu amaca dayanarak, Kürt Mahabad Cumhuriyetini kurdu.

²⁰ Anthony Eden'in **Anıları**'ndan aktaran T. De Montbrial, Memoire du Temps Présent, s:53

ABD'den gelen baskı üzerine Sovyetler İran'dan çekilirken İran ordusu İngilizlerin ve komşularının da yardımlarıyla Kürt başkenti Mahabad'ı ele geçirdi. Kürt liderler Mahabad'ın ortasındaki Dört Mum Meydanı'nda, 1947'de asıldılar. Bu kriz ABD ile SSCB arasındaki farklılaşma ve ayrışmanın sebeplerinden biridir. Soğuk Savaş'ın başlangıç aşamalarından biridir. 1953'te ABD Ajax Operasyonu ile Orta Doğu'ya bir kez daha müdahale edecektir. Bu müdahale 4 Kasım 1979'da başlayıp 20 Ocak 1981'de biten İran rehine krizi'nin sebeplerinden biri olacaktır.²¹

3.1.1 Roosevelt'in Ölümü, Truman'ın Başa Geçisi

1929 dünya bunalımının ardından iktidara gelen, önderlik ettiği “Yeni Düzen” politikasıyla ABD’yi dünya kapitalizmini krizden çıkaran, “eski dünya”nın sorunlarından uzak durmaya istekli halkını “Demokrasi Cephesi” saflarında savaşa girmeye ikna eden ABD’nin karizmatik lideri Roosevelt’in savaşta oymadığı rolün belirleyiciliği inkâr edilemez. Roosevelt’in hem düşünsel planda öncülük yaptı, hem de yapıcı, birleştirici tutumuyla Stalin’le Churchill’in arasını bularak Müttefikleri topladı.

Roosevelt, savaş sonrası durumun sorumluluğunu üstlenecek olan Birleşmiş Milletler hakkında şunları belirtiyordu: “Gelecekteki Birleşmiş Milletler Örgütü içinde bizim rolümüz, imparatorluğu düşünen İngilizlerle, komünizmi düşünen Ruslar arasındaki görüş ayrılıklarını uzlaştırmak olacaktır.”²²

Tarihçi Sherwood, “şaşırtıcı denebilecek kadar çelişkili bir kişilik” olarak nitelediği Roosevelt’in kendine biçtiği rolü şöyle özetliyor: “Stalin’le Churchill’in arasına oturan Roosevelt, her ikisince de bir arabulucu, hakem ve nihai otorite olarak görülüyordu.”²³ Başkan Roosevelt 12 Nisan 1945’te aniden öldü. Harry Truman,

²¹ www.dunyabulteni.net/yazi_detay/19 Haziran 2000

²² A.Fonataine, **a.g.e.** , s.264

²³ Steve Neal, **Memories of the Truman Years**, USA: Southern Illinois University Press, 2003, s.6

üzüntülerini bildirdi, herkesin yardımını beklediğini söyledi, amacının, Roosevelt'in politikalarını sürdürmek olduğunu belirtti. Yeni başkan derin düşüncelerin adamı olmaktan çok eyleme yönelik bir kişiliğe sahipti. Milliyetçi biriydi, eski muharıpti, Amerikan değerlerinin evrensel karakterine inanıyor, totaliter sistemlere karşı çıkıyordu. Stalin, onun gözünde, Hitler'den farklı bir konumda değildi.

Roosevelt öldüğünde Truman, başkanın izlediği özel politikalar hakkında fazla bir bilgiye sahip değildi. Roosevelt barış çalışmaları hakkında ona ayrıntılı bilgi sunmamıştı. O da, Roosevelt gibi, "herkes adına ve herkesin refahı için" büyük güçlerin yeni uluslararası örgütü denetimleri altında tutmaları gerektiğine inanıyordu, yani gerçekçiydi. Truman'ın göreve gelişi Sovyet yönetimini tedirgin etmişti. Dışişleri Bakanı, I.Dünya Savaşı Sonrasından beri hükümetlerde görev almış deneyimli diplomat Stettinus'un yeni başkan için kaleme aldığı raporda yer alan şu satırlar ilgi çekicidir : "Yalta Konferansı'ndan beri Sovyet hükümeti ilişkilerimizde ortaya çıkan hemen tüm sorunlarda katı ve uzlaşmaz bir tutum benimsedi."²⁴

Truman ve danışmanları kapitalist toplumu yeniden yapılandırmaktansa, kişisel özgürlüklere ve medeni haklara vurgu yapmayı yeğlediler. Güçlü toplum, kişi hak ve özgürlüklerini güvence altına alan toplumdu.

3.1.2 Atom Silahındaki Anlaşmazlık

Almanya'nın sorunundan sonra soğuk savaşa geçiş dönemini oluşturan ikinci olay, atom enerjisi sorunudur. O kadar ki Hiroşima'dan bu yana bu sorun hemen hemen her diplomatik alışverişte karşımıza çıkmaktadır. 1945 yılının sonunda "Büyük Üçler"'in dışişleri bakanları, Güvenlik Konseyi'ne bağlı bir Atom Enerjisi Komisyonu kurarak bu dehşetin engellenmesi konusunda anlaştılar. 1946 Martındaysa ABD kendi projesini sundu. Acheson-Lilienthal Önerisi adını alan proje, atom silahının uluslararası denetimi için bir dizi aşama getirmekteydi. Ayrıca bu geçiş döneminde ABD atom tekeline sahip

²⁴ William H. McNeill, Dünya Tarihi, Şenel, A (çev), İstanbul: İmge Kitabevi, 2005, s.782

bulunurken, öteki devletler uluslararası ajanslarca denetlenecekti. Bu noktaya kadar Müttefikler arasında görünürde bir anlaşmazlık çıkmadı. Ancak Başkan Truman 1946 Nisanında Bernard Baruch'u BM Komisyonu'na Amerikan temsilcisi seçince durum değişti ve bu noktadan sonra Amerikan politikası yeni biçimler aldı. Baruch, Sovyetler Birliğine karşı sert bir tutum takınılması görüşündeydi ve bu görüşlerini Amerikan askeri yetkililerine kabul ettirdi. Baruch 14 Haziran 1946'da BM Atom Enerjisi Komisyonu'na Amerikan projesini bildirdi. Uluslararası bir güvenlik sistemi altında ABD'nin atom tekelinden vazgeçmesini ana hedef olarak kabul eden Baruch Planı; atom enerjisinin geliştirilmesi ve kullanımının tüm aşamalarını denetleyecek olan bir Uluslararası Atom Geliştirme Kuruluşu'nun kurulması; ihlallere karşı bu kuruluşa sınırsız denetleme yetkisinin tanınması; atom silahının yapımıyla ilgili her türlü ihlalin en sert biçimde cezalandırılması; kuruluş tam denetim kurduktan sonra atom silahının yapımının yasaklanması ve mevcut atom stoklarının yok edilmesi ve anlaşmayı ihlal edenlerin cezalandırılmasını engellenmemesi için Güvenlik Konseyi'ndeki veto sisteminin değiştirilmesini içermektedir.

“Baruch Planı”, Sovyetler Birliği tarafından kabul edilmemesine rağmen, daha sonra ABD tarafından nükleer silahsızlanma konferanslarında ortaya konan önerilerin temelini oluşturması açısından önemlidir. Sovyetler Birliği'nin planı reddetme nedenleri ise; planın uygulanmasıyla ABD atom silahı yapabilme yeteneğine sahip tek devlet olarak kalması; ABD, BM'de karar verme sürecine egemen olduğu için, bu örgütün bir kuruluşu olan Atom Enerji Komisyonu'nu da etkisi altına alabileceği; planın tartışıldığı sırada Sovyetler Birliği atom silahının gizlerini ele geçirip bu silahı çok kısa bir süre içinde yapabilme uğraşı içindeydi. Bu nedenlerden dolayı bu planı kabul etmeyen Sovyetler Birliği ile ABD arasındaki gerginlik daha da büyüdü.”²⁵

²⁵ Fahir Armaoğlu, **20. yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1980)**, İstanbul: Kültür yayınları, 1983, s.145

3.1.3 Paris Barış Antlaşmaları

Tarihte, özellikle büyük savaş sonrası barış düzenlemelerinin yeni bir savaşın temelini hazırlaması, hemen hemen bir kural gibidir. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonrasının barış antlaşmalarının, İkinci Dünya Savaşı'nın en büyük nedenlerin biridir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yenik devletlerin bir bölümüyle imzalanan barış antlaşmaları da, şimdiye kadar dünya savaşına neden olmamışsa da, gerçek bir barış ortama kurulamamış ve soğuk savaş hızlandıran olaylar arasında yer almıştır. Konferansta büyük devletler antlaşmaları hazırlamışlar ve küçük ve yenik devletler önlerine konan metinleri imzalamışlardır. Bu konferansta büyük devletler arasında da güç dengesi yoktu. Fransa zorla büyük devletler arasına alınmış, İngiltere ise Birinci Dünya Savaşı sonrasıyla karşılaştırılmayacak ölçüde zayıflamıştı. Güçlü devlet olarak yalnız ABD ile Sovyetler Birliği kalmıştı.

Konferansta ele alınan konulara bakış açılarında ilk kez Doğu ile Batı blokları arasındaki fark kesin çizgileriyle ortaya çıktı. Beyaz Rusya, Ukrayna, Çekoslovakya, Yugoslavya, Polonya, Bulgaristan ve Macaristan Sovyetler Birliği'nin, geriye kalan Avrupa devletlerinin çoğunluğuysa ABD'nin çevresinde kümelenmişti. 1947'de kapitalist ve komünist olarak ikiye bölünen bu bloklardan, ABD ve çevresindekiler statükocu, Sovyetler Birliği ve çevresindekilerse statüko karşıtı davranışlar içersindeydiler.²⁶

Paris Barış Antlaşmaları 10 Şubat 1947'de imzalandı. Antlaşmalar İtalya, Finlandiya, Romanya, Macaristan ve Bulgaristan'la imzalanırken, ortada birleşmiş bir Almanya bulunmadığı için, bu devletle antlaşma yapılmadı. Japonya ile ABD 1951'de, Sovyetler 1956'da ayrı ayrı barış antlaşmaları imzaladılar. Nazizmin ortadan kaldırılması için insan haklarına özel dikkat gösterilmesi konusundaki antlaşmaya rağmen, iki taraf arasında görüş ayrılıkları çıktı. Batılılar antlaşma imzalanan Doğu Avrupa hükümetlerinin halklarına temel özgürlükleri sağlamadığını ileri sürmüşler, buna karşılık

²⁶ [www.mfa.gov.tr/turkce/group\(Kütüphane-Uluslararası İlişkiler Sözlüğü\) Siyasi Tarih \(A-Z\)](http://www.mfa.gov.tr/turkce/group(Kütüphane-Uluslararası İlişkiler Sözlüğü) Siyasi Tarih (A-Z))

kişi hak ve özgürlüklerin başka türlü tanımlayan ilgili hükümetler bunu bir iç sorun olduğunu savunmuşlardır. Antlaşmaların imzalanmasından 90 gün sonra Müttefikler, ordularını işgal altındaki devletlerden çekeceklerdi. Ancak Avusturya ile bağlarını koparmak istemeyen Sovyetler Birliği, Romanya ve Macaristan'dan askerlerini çekmedi. Ekonomik sorunlarda da temel farklar ortaya çıktı. Batılılar, Doğu Avrupa'yı dünya ekonomisine açmak için serbest ticareti savunurken, Sovyetler bu ülkelerin kendisiyle yakın ekonomik ilişkiler içinde olmasını istiyordu.²⁷

3.1.4 Brüksel Antlaşması

17 Mart 1948 tarihinde Brüksel'de imzalanan savunma ve işbirliği antlaşmasıdır. İngiltere, Fransa, Hollanda, Belçika ve Lüksemburg II. Dünya Savaşı sırasında Londra'da bir gümrük antlaşması imzalamışlardı ve 1948 yılı başından itibaren bu ülkeler arasında gümrük oranları büyük ölçüde azalmıştı. Bu Benelux Ekonomik Birliği'ne temel oluyordu. Öte taraftan İngiltere ve Fransa Mart 1947'de Dunkirk Antlaşması'nı imzalayarak askeri ve ekonomik işbirliği yolunda önemli bir adım atmışlardı. Sovyetlerin Doğu Avrupa'da etkinliğini arttırarak Şubat 1948'de Çekoslovakya'da komünistleri iktidara getirmesi Batı Avrupa Birliği'nin kurulması doğrultusundaki çabaları hızlandırdı. Brüksel Antlaşması ile taraflar ortak bir savunma sistemi kurmaya, ekonomik ve kültürel bağları kuvvetlendirmeye karar vermişlerdi. Antlaşmanın 4. maddesine göre taraflardan herhangi biri Avrupa'da silahlı bir saldırıya uğrarsa antlaşmaya taraf diğer devletler bu devlete mevcut askeri ve diğer bütün olanaklarla yardım edeceklerdi. Antlaşma ile Batı Birliği'nin en üst organı olarak, beş ülkenin Dışişleri Bakanlarının katılımıyla oluşan Danışma Konseyi ve bu Konsey'e bağlı Savunma Bakanlarından kurulu Batı Savunma Komitesi kuruluyordu. Brüksel Antlaşması 1949'da kurulan NATO ile 1955'te kurulan Batı Avrupa Birliği'ne öncülük etmiştir.²⁸

²⁷ www.geocities.com/dehlizkitap/Kitaplar/Siyasi_Tarih.htm(Siyasi Tarih- ;Uluslararası İlişkiler Sözlüğü)

²⁸ Sertel, S, **a.g.e.**, s.164

3.1.5 Truman Doktrini ve Marshall Planı

2. Dünya Savaşı'ndan sonra Amerikan kamuoyunda, Amerika'nın tekrar kabuğuna çekilerek Avrupa'nın karışık kombinezonlarından yine uzak durması söz konusu olmuşsa da, Sovyet Rusya'nın komünist emperyalizmine hız vermesi ve bundan doğan gelişmeler, ABD'yi Avrupa'yla ilgilenmek zorunda bırakmıştır. Savaştan sonraki barış düzeninde Amerika Sovyetlerle iş birliği yapamayacağını anlamıştır. Komünizmin ortaya çıkardığı evrensel tehlike, Amerika'yı, sadece Avrupa gelişmelerinin içine değil, uluslararası ilişkiler düzeninin bütünü içine sürüklemiş ve uluslararası politikanın dünya çapında yapısı içinde ve hürriyet düzeninin korunmasında sorumluluklar almaya yöneltmiştir. Geleneksel Amerikan dış politikasındaki bu radikal değişimin başlangıcını Truman Doktrini oluşturur.

3.1.5.1 Truman Doktrini

Almanya'nın çöküşü, II. Dünya Savaşı boyunca bastırılmış düşmanlıkları tekrar su yüzüne çıkardı. Almanya'ya karşı Sovyetler ile ittifak kurmuş olan Amerika ve İngiltere, Bolşevik Devrimi'nin ilk günlerinden beri komünizme düşman idiler. Hatta başta İngiltere olmak üzere İtilaf Devletleri, Birinci Dünya Savaşı bittikten sonra Bolşeviklerle mücadele eden Çarlık yanlısı Rusları desteklemiş ve bu amaçla Vladivostok, Murmansk ve Archangelsk limanlarına asker çıkarmışlardı.

Amerika'nın Japonya'ya attığı atom bombaları Japonya'nın teslimiyetini sağlarken aynı zamanda Amerika'nın askeri üstünlüğünü de vurguladı. Bu iki saldırıyı Sovyetlere yönelmiş bir tehdit olarak algılayan Stalin, Batı ile arasında kendisine bağlı uydu devletler kurarak bir "tampon bölge" oluşturmak istiyordu. Bu ilke Sovyetler'in savaş sonrasında Doğu Avrupa politikasının temelini oluşturmuştur. Bu amaçla

Sovyetler'in komünist ideolojiyi yaymaya çalışması ve Doğu Avrupa'da komünist uydu devletler kurmaya başlaması Amerika'da büyük korkuya yol açmıştı. Bu sebeple 1947 yılından başlayarak Amerika dış politikasının esası komünizm ile mücadele olmuştur.²⁹

1946 yılında Sovyet Rusya üç ana yönde yayılma çabalarına girişmiştir. İran üzerinden Orta Doğu petroleri ve Basra Körfezi'yle Hint Okyanusu, Türkiye üzerinden Boğazlar, Ege Denizi ve Doğu Akdeniz ve Yunanistan üzerinden Doğu Akdeniz. Bu üç yön, geleneksel olarak İngiltere'nin hayati ilgi ve çıkar alanlarıdır. Her üç bölge de, İngiltere'nin Rusya'ya karşı 19. yüzyılda en hassas noktaları olmuştur. Fakat 2. Dünya Savaşı İngiltere üzerinde öyle bir tahribat yapmıştı ki, artık İngiltere'nin bu bölgeleri savunmak için Sovyet Rusya'nın karşısına çıkacak hali yoktu. Ve İngiltere şunu da görüyordu: yeniden canlanan Rus emperyalizminin karşısına dikilecek tek güç ABD'dir.

Bundan dolayı İngiltere 1947 Şubatında Amerikan hükümetine, bir Türkiye ve diğeri de Yunanistan hakkında olmak üzere iki memorandum (muhtıra) verdi. Bu memorandumlarda, Türkiye'nin Batı savunması için önemi belirtilerek Türkiye'ye hem ekonomik ve hem de askeri yardım yapılması gerektiği, İngiltere'nin bu yardımları yapamayacağı ve hatta Yunanistan'daki askerlerini dahi geri çekmek zorunda bulunduğu ve dolayısıyla sorumluluğun Amerika'ya düştüğü belirtildi.³⁰

Amerika kararını vermekte gecikmedi. Başkan Truman Amerikan Kongresi'ne 12 Mart 1947 günü gönderdiği mesajında, Türkiye ve Yunanistan'a 400 milyon dolarlık askeri yardım yapılması için kendisine yetki verilmesini istedi. Bu mesajda Türkiye'nin toprak bütünlüğünün korunmasının Orta Doğu düzeninin korunması için bir zaruret olduğu belirtiliyor ve Türkiye ile Yunanistan'ın durumlarının birbirine bağlılığı şöyle anlatılıyordu: "Eğer Yunanistan silahlı bir azınlığın kontrolü altına düşerse, bunun Türkiye için sonuçları çok ciddi olur. Böyle bir durumda karışıklık ve düzensizlik bütün Orta Doğu'ya yayılabilir."

²⁹Oral Sander, **a.g.e.**, s.257-259

³⁰Onur Öymen, **Silahsız Savaş**, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2002, s.68

Amerikan Kongresi 22 Mayıs'ta Yunanistan'a 300 milyon ve Türkiye'ye de 100 milyon dolarlık bir askeri yardım yapılmasını kabul etti.Yardımanın Kongre'deki tartışmaları sırasında, Amerikan Dışişleri Bakanlığı yetkilileri, Türkiye'nin Sovyet baskısı altında bulunmasının, Boğazlardan Çin'e kadar olan bütün Orta Doğu ve Asya'yı tehlikeye soktuğunu belirtmişlerdir.³¹

Truman Doktrini savaş sonrası Amerikan dış politikasında, sonuçları günümüze kadar ulaşan olağanüstü önemde bir dönem noktası oluşturur. Bunun içindir ki, Truman Doktrini karşısında Sovyet basını büyük tepki göstermiştir"³²

Truman Doktrini'nin en önemli sonucu, Yunan İç Savaşı'nın seyrini değiştirip, merkezi hükümetin komünistleri yenmesini sağlamış olmasıdır. Böylece Soğuk Savaş'taki ilk silahlı mücadelelerden birinden Batı Bloğu kazanarak çıkmış oluyordu.

Diğer önemli bir sonuç ise, aldığı yardım sayesinde Türkiye'nin Sovyetler'e karşı kendini daha rahat hissetmesidir. Ayrıca bu yardım Türkiye ile Batı Bloğu arasındaki ilişkileri iyileştirmiş ve Türkiye'nin NATO'ya girmesini sağlayacak süreçte katkıda bulunmuştur.

Truman Doktrini, kendisinden sonra gelecek olan Marshall Planı'na öncülük etmiş ve doktrinin başarısı Marshall Planı'nın hazırlayıcısı olmuştur.³³

3.1.5.2 Marshall Planı

İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde, ABD tarafından Avrupa ülkelerine yardımda bulunmak ve bu ülkeleri kısa zamanda geliştirip güçlenmelerini sağlamak amacıyla hazırlanan bir programdır. Savaştan sonra Avrupa ülkeleri, yıkılan ekonomilerini onarmak için yoğun bir çabaya girişmişlerdir. Bunun için gerekli olan

³¹ Doğan Avcıoğlu, **Türkiye'nin Düzeni**, Ankara: Bilgi Basımevi, 1969, s.263

³² www.evrensel.net/01/09/15/dosya.htm/truman /24 Ocak 2001

³³ Ahmet Kuyaş , **Gençler İçin Çağdaş Tarih**, İstanbul: Epsilon Kitabevi, 2002, s.297

makine ve donatım ancak ABD'den sağlanabilirdi. Dolayısıyla bu ülkelerin tüm döviz ve altın rezervleri ABD'ye akmış ve büyük bir döviz darboğazı içine sürüklenmişlerdi.

Bu koşullar altında zamanın ABD Dışişleri Bakanı George C. Marshall, Avrupa'ya programlı yardım yapılması önerisinde bulundu. Bunun üzerine bir Avrupa Onarım Programı (European Recovery Progame) hazırlandı. Öneri sahibinin isteminden dolayı buna Marshall Programı da denir.

Marshall Programı, 1948 yılında Başkan Truman tarafından imzalanan bir kanun ile kabul edildi. Program dört yıllık bir süreyi kapsamaktaydı. Program çerçevesinde yapılan yardımlara da Marshall Yardımları denmektedir. ABD, yardımları karşılığında Avrupa ülkelerinden ekonomik ve mali bağımsızlıklarını artıracak yönde çaba göstermelerini, bu amaçla gerekli iç önlemleri almalarını ve aralarında yakın bir işbirliği gerçekleştirmelerini istiyordu. Böylece Avrupa ülkelerinin ABD'ye bağımlılıkları da azaltılmış olacaktı.

Bu ortamda Avrupa ülkeleri aralarında gerekli işbirliğini gerçekleştirmek ve Marshall yardımlarını dağıtmak üzere Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü (OEEC)'nü kurdular. 17 Batı Avrupa ülkesinden her biri, 1948–1951 dönemini kapsayan bir plan hazırlayacak, ekonomisini toparlayacak, üretimini artıracak ve dış açığı azaltacak önlemler alacaktı. Bu planlar OEEC tarafından gözden geçirilecek ve aralarında uyum sağlanacaktı. Aslında bu koordinasyon, ABD'ye bir ölçüde üye ülkelerin ekonomik, para ve mali politikaları üzerinde denetim olanağı sağlıyordu. Marshall Programı'nın başlıca iki amacı vardı. Birisi, sağlanacak dış yardımlarla Avrupa ülkelerinin yıkılan ekonomilerinin onarımına ve kalkınmalarının gerçekleştirilmesine katkıda bulunmak, diğeri de Komünizmin Batı Avrupa'daki yayılışına engel olma.³⁴

Savaş sonrası dönem dünyada "soğuk savaş"ın başlangıç dönemidir. Dolayısıyla ABD, ne pahasına olursa olsun Komünizmin yayılışına set çekmek

³⁴ Oral Sander, **a.g.e.**, s.231

istiyordu. Diğer yandan, Batı Avrupa, ABD'nin geleneksel bir piyasası durumundaydı. O bakımdan bu piyasayı yeniden canlandırmakla ihracat olanaklarını artırmayı umuyordu.

Avrupa Onarım Programı'nın uygulandığı dört yıllık süre içerisinde ABD, Avrupa'ya 11,4 milyar \$ yardım yaptı, bunun %90'i doğrudan hibe şeklinde idi. En fazla yardım alan ülkeler İngiltere (%24), Fransa (%20), Federal Almanya (%11) ve İtalya (%10) idi.

Az miktarda olmakla birlikte Türkiye de yardım alan ülkeler arasında idi. Marshall Programı, Amerikan yardımının sadece bir yönü idi. 1945'de başlayan Amerikan yardımı, 1955'e kadar 51 milyar doları buldu. Bu yardımlar tüm batı bloğuna yapılan yardımları kapsar³⁵

Avrupa'da savaş 1945 Mayısı'nda sona ermişti ama büyük bir yıkıma uğrayan yaşlı kıtanın, savaştan sonra kendini toparlaması, iki yakasını bir araya getirmesi bir türlü mümkün olmuyordu. Çeşitli Avrupa ülkeleri gibi İngiltere de 1947 kışını büyük bir yoksulluk içinde geçirmiş, ekonomik bunalım derinleşmiş, sert geçen kışta kar yolları kapamış, demiryolları çalışamaz hale gelmişti. Halk yer yer açlık seçmişti. Kış Fransa'yı da vurmuş, don tahıl hasadını yok etmişti.³⁶

Öte yandan, Avrupa'nın kısa sürede kendini toparlayamaması, siyasal istikrarsızlık riskini de beraberinde getiriyordu. Avrupa biran önce kendini toparlayamazsa, "komünizme kayabilir, Sovyetlerce yutulabilirdi".Bu söylentileri çıkaranların, bu iddiaları yalanlamaların arasında kötü niyetli kişiler, Soğuk Savaş tezgâhları olabilir, ama o yıllarda bu tür kaygıların Avrupa'da oldukça yaygın olduğu da bir gerçektir.

³⁵ <http://www.turkatak.gen.tr/index.php?option=content&task=view&id=165&Itemid=37/> 11 Nisan 2005

³⁶ Yalçın Küçük, **Türkiye Üzerine Tezler**, İstanbul: İthaki Yayınları, 2005, s.447

O sıralarda büyük bir ekonomik patlama yaşayan ABD’de liderler, Avrupa’nın ekonomik sıkıntılarını gözlüyor, çareler arıyorlardı. Amerikan Yönetimi, Avrupa’ya ekonomik yardım çalışmasının başına, Moskova’dan yolladığı uzun telgraftan sonra Batı’da yıldızı bir anda parlayan kişiyi, Siyasal Planlama Dairesi Yöneticisi George Kennan’ı getirmişti.

ABD Dışişleri Bakanı George Marshall’ın 7 Haziran 1947’de Harvard Üniversitesi’nde yaptığı konuşmada açıkladığı plan, Avrupa devletlerinin iktisadi kalkınmayı sağlamak için bir araya gelmelerini ve işbirliği içinde geleceği planlamalarını öngörüyordu. Bu, ABD’nin savaş yaralarını bir türlü saramayan Avrupa’ya yardım elini uzatması, ekonomik yardım yapması demektir. George Marshall Avrupa ekonomilerinin kısır döngüsünün ancak ABD’nin Avrupa’ya daha çok yardım etmesiyle kırılabileceğini savunuyordu. Ancak, ABD’nin böyle bir yardım yapabilmesi için, önce Avrupa ülkelerinin girişimde bulunmaları gerekiyordu. Marshall, sistemi ne olursa olsun, yardım programına katılacak Avrupalı ülkelerin ortak bir program hazırlamasını istedi.”³⁷.

Marshall Planı basit birkaç düşünceye ve her şeyden önce kısa erimli ve orta erimli sorunun birbirinden ayırt edilmese dayanıyordu. Kısa erimde söz konusu olan enerji darboğazını yok etmekte. Orta erimde ise sorun, savaşın altüst ettiği ekonomik ve toplumsal yapıları çözmek, yeni düzenlemelere gitmekti.

Marshall Planı Avrupa Kalkınma Projesi’nin hazırlığı 12 Temmuz 1947’de Paris’te, İngiltere ile Fransa’nın önderliğinde 16 devleti bir araya getiren konferansta tartışıldı.”Avrupa Ekonomik İşbirliği Konferansı” adını alan toplantı ABD’ye yollanacak bilgilerin derlenmesini öngörüyordu. Avrupa Ekonomik İşbirliği Konferansı ortak ihtiyaçları tespit etti ve 1948–1952 yılları için bir kalkınma planı hazırladı. Planı hazırlayanlar, önerilerini siyasal taktik nenlerle, tüm Avrupa ülkelerine ve bu arada

³⁷ Korkut Boratav, Yeni Dünya Düzeni, İstanbul: Belge Yayınları, 2000, s.32

SSCB'ne sundular. Planın mimarlarına göre, Avrupa'da bir bölünme olacaksa, bunun kaynağı, Washington olmamalıydı. Olaylar tam da Washington'un istediği yönde gelişti. Sovyetler Birliği Marshall Planı'nın Truman Doktrini'nden sonra ortaya atılmasını bir soğuk savaş adımı olarak gördü, kendisini programa katılmadığı gibi, girişimde bulunan Polonya, Çekoslovakya gibi Doğu Avrupa ülkelerini de engelledi.

Marshall Planı,1944'te Uluslar arası Para Fonu'nun kurulması ile başlayan ve gelişen liberal- kapitalist ekonomi konsepti içinde yerini aldı.1 Ocak 1948'de Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Anlaşması imzalandı. Piyasa ekonomisine dayalı demokrasiler arasındaki ekonomik işbirliğinin temel kurumları böyle doğdu.

Marshall Planı çerçevesinde Avrupa'ya ulaşan ekonomik yardımların bir bölümü karşılıksız bağış, geri kalanı ödünç verme biçimindeydi. En çoklardım alan ülkeler İngiltere (3,2 milyar dolar) ve Fransa (2,7 milyar dolar) oldu; bu ülkeleri İtalya (1,4 milyar dolar) ve Federal Almanya (1,3 milyar dolar)ve Hollanda (1,1 milyar dolar) izledi.³⁸

Toplam Amerikan yardımı Avrupa ülkeleri arasında şöyle dağıtıldı: İngiltere (yüzde 24,4), Fransa (%20,3), İtalya (%11), Federal Almanya (%10,1), Hollanda (%8,3), öteki ülkeler (%25,9). Buna göre Amerikan yardımının dörtte biri Birleşik Krallık'a, dörtte biri de aralarında Belçika, Danimarka, Norveç, Avusturya, İrlanda, İzlanda, Portekiz, Luxembourg, İsviçre, Yunanistan ve Türkiye'nin de bulunduğu ülkelere gitmiştir.³⁹

Geriye dönüp bakıldığında, Marshall Planı'nı Batılı ülkeler ve kapitalist sistemin restorasyonu açısından büyük başarı kazandığı birçok yazarca vurgulanıyor.⁴⁰

³⁸ L'Histoire, no.151, Ocak, 1992

³⁹ L'Histoire, no.151, Ocak, 1992

⁴⁰ T. De Montbrial, **Mémoire du Temps Présent.** (Flammarion: 1996), s.62

Sovyet tarafı ise, Marshall Planını sadece Avrupa kalkınmasını hedefleyen bir ekonomik plan olarak değil, siyasal bir hamle olarak gördü. Sovyet Dışişleri Bakan Yardımcısı Wichinsky,1947'de BM Genel Kurulu'nda "Marshall Planı özünde Truman Doktrini'nin aldığı bir çimdir." derken bunu kastediyordu.⁴¹

3.1.6 İran Olayları

Soğuk Savaşı hazırlayan olaylar arasında en önemlilerinden biri de savaş sonrasında İran'da ortaya çıkan gelişmelerdir. İngiltere ile Sovyetler Birliği, aralarında doğrudan bağlantı sağlayabilmek için İran'ı işgal etmişlerdi. 1942 yılında iki müttefik devlet arasında yapılan anlaşmaya göre taraflar savaşın bitiminden altı ay sonra birliklerini İran'dan çekeceklerdi. Zamanı geldiğinde İngiltere, petrol bölgesindekiler hariç, birliklerini çektiyse de 2 Mart 1946'da Sovyet birlikleri hala İran'ın kuzey bölgesinde bulunuyordu.

İran baskı ile petrol ayrıcalıkları elde etme çalışmak, Azerbaycan bölgesinde özerklik hareketlerini desteklemek ve anlaşmalara aykırı olarak işgal süresini uzatmak iddialarıyla, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ne şikâyette bulundu. Konsey sorunun taraflar arasında karşılıklı görüşmeler yoluyla çözümünü uygun buldu. İki devlet arasındaki ikili görüşmeler ABD'nin de baskısıyla olumlu sonuca ulaştı. Varılan anlaşmaya göre, Sovyetler Birliği askerlerini geri çekecek, Azerbaycan'daki özerklik tanınacak ve İran kuzey bölgesinde Sovyetler'e petrol ayrıcalıkları verecekti. 6 Mayıs 1946'da Sovyet askerleri İran'dan çekildi. İran Hükümeti birlik göndererek Azerbaycan'daki özerklik hareketini bastıracağı gibi, daha sonra başbakan olan Dr. Musaddık, İran parlamentosundan, hükümetin parlamentoya danışıp onayını almadan yabancı ülkelere ayrıcalık veremeyeceği yolunda bir yasa çıkartarak, petrol ayrıcalıklarını kaldırdı.

⁴¹ "İdeolojilerin Dünya Savaşı", Telli, F (drl), İstanbul: YGS Yayınları, s.32

İran, Sovyetler Birliği ile sorunlarına çözüm bulmuştu ama bu kez İngiltere ile daha da uzun sürecek olan bir anlaşmazlık içine girdi. İran petrolünü İngiliz petrol şirketi (BP) işletmekteydi ve İngiltere hisselerin çoğunu elinde bulunduruyordu. İran hükümeti, İngiltere'nin petrol şirketini siyasal bir baskı aracı olarak kullandığını ileri sürdü. Şirket bir yandan İngiliz donanmasına çok iyi koşullarla petrol vermekte, öte yandan savaştan sonra hızlı bir ekonomik gelişme içine girmek isteyen İran'da İranlılarla iş olanakları yaratmakta, çalışma koşullarını düzeltmemekteydi. 1949'da yapılan yeni bir petrol anlaşması halkta büyük bir tepki doğurdu. Bu tepki hükümetin kötü yönetimi ile birleşince, ülke karışıklıklar içine girdi ve Ulusal Cephe hareketinin önderi durumunda bulunan Dr. Muhammet Musaddık başbakanlığı ele geçirdi. 1951–1953 yılları arasında bu görevi sürdüren Musaddık, petrol endüstrisini devletleştirdi. Bu hareket, denetimi elinden bırakmak istemeyen İngiltere'nin ve sonra tüm Batılı devletlerin tepkisine yol açtı. Bu arada Musaddık, ülkeden kaçmış olan Şah'ın yetkilerini de azaltmak için parlamentoyu ikna etmeye çalışıyordu.⁴²

Kendisi zengin bir soylu olan Musaddık, gerçekte geniş bir siyasal yelpaze tarafından desteklenmekteydi. Bu siyasal destek arasında, yabancı düşmanı milliyetçiler, dinsel otoriteler, komünist olsun olmasın tüm radikaller, kendisinin de içinde bulunduğu toprak soyluları ve Şah'ın otoritesine karşı çıkan hemen hemen herkes bulunuyordu. Sözü edilen petrolü devletleştirme yasası İngiliz şirketini feshetti ve bu fesih İngiltere tarafından tanınmadıkça, İngiltere ile tazminat görüşmelerine girilmeyeceği ilan edildi. İngiltere ise anlaşmanın tek yanlı olarak ortadan kaldırılamayacağını iddia ediyordu. Aslında anlaşmazlık İran hükümetiyle şirket arasındaydı, ama İran'da bulunan İngilizlerin can güvenliğinin korunması gerekçesiyle, işin içine İngiliz hükümeti de girdi. İran'ın Batı'dan kopmasından endişe duyan Amerika taraflar arsında arabuluculuk yapmak istediye de Musaddık'ın Moskova ile yakın ilişkiler içine girmesi ve içerde giderek komünistlere dayanmaya başlaması üzerine İngiltere ile birleşerek Musaddık'ı düşürmeye çalıştı.

⁴² Peter Worsley, **The Third World, A Vital New Force in International Affairs**, Chicago: University of Chicago Press, 1964, s.124

Bu gelişmenin sonucu olarak, Musaddık hükümeti büyük bir ekonomik güçlük içine düştü. Şimdi petrol gelirlerinden yoksun kaldığı gibi, ABD ile Dünya Bankası İran'a verdikleri krediyi kestiler. Musaddık kötüye giden ekonomik durumun ve Şah'ın baskısına dayanamayıp 1952'de istifa ettiyse de tüm İran'da lehine yapılan büyük gösteriler sonucu yeniden başbakan oldu ve Meclis de kendisine tam yetki verdi. Bu Şah'ın otoritesine gerçek bir darbeydi; tahtını kurtaracak ve Musaddık'ı düşürecek dış ve iç güçlere bel bağlamaya başladı: ABD, İngiltere ve ordu. Sonunda, 1953'te Musaddık düşürüldü. Bu düşürülmede en önemli pay, hiç kuşkusuz, İngiltere'nin İran'a karşı uyguladığı ekonomik ambargosudur. Bundan sonra Şah, muhalefeti acımasızca bastırılmış ve uzun süre ağır bir baskı politikası uygulamıştır. Şah'ın denetimi ele geçirmesinden sonra, 1954'te İngiltere ile yeni bir petrol anlaşması yapılarak, Musaddık'ın devletleştirilmesi sözde kabul edildi. Sekiz yabancı şirketin kurduğu bir şirketler birliği (hisselerin %40'ı İngiltere'nin, %60'ı öteki şirketlerindi) İran petrolünü işletecek ve karın %50'sini İran'a verecekti. Ayrıca İran, 1957 ile 1966 yılları arasında 25 milyon sterlin devletleştirme tazminatı ödeyecekti.

3.1.7 Berlin Ablukası

Almanya dört işgal bölgesine ayrılmıştı. Sovyetler Doğusunu, ABD güneyini, İngiltere kuzey ve batısını işgal etti. Fransa'ya da Amerikan işgal bölgesinin bir bölümü bırakıldı. Sovyet bölgesindeki Berlin'de dört işgal bölgesine ayrıldı. Fakat sonra bu bölümlerin birleştirilmesi için antlaşma sağlanamadı. Postdam Konferansı'nda Almanya'nın ekonomik bütünlüğünün korunacağı kararı alınmıştı fakat Fransa konferansa katılmadığı gerekçesi ile karara uymadı. Kendi bölgesini hem Almanya'yı zayıf tutacak hem de tazminat alacak şekilde örgütledi. Sovyetler de Alman işgalinde yitirdiklerine karşılık önce tahıl üretim fazlasını, sonra teçhizat, bu da yetmeyince ekonomi üretiminin bir bölümünü aldılar. İngiltere kendi işgal bölgesine yardım edecek durumda değildi, bu bölgeyi kalkındırmayı da ABD üstlenmek zorunda kaldı. Sovyetler kendi bölgesinde Alman militarizminin temeli olan Prusya "Junker"lerinin topraklarını

parçalamaya ve ekonomiyi devletleştirmeye başladı. ABD ise liberal ekonomi anlayışına dayalı bir federasyon kurmak istiyordu. Başlangıçta her iki tarafın da amacı ideolojik düşüncelerin dışında Almanya'nın güçlenip Avrupa barışını tekrar tehdit eder konuma gelmesini önlemektir. Fakat soğuk savaş başlayınca her ikisi de karşı tarafa katılacak bir Almanya'nın güç dengesini bozacağını düşündüler. Sonunda sorun Almanya'nın ikiye bölünmesi ile çözüldü.(İki taraf da Almanya'nın Avrupa'nın denetiminde merkezi bir rol oynadığını anladılar.)

1947'de Batılılar kendi işgal bölgelerinin ekonomik bütünleşmesini başlattılar.1948'de ise para reformu yaptılar ve bu bölgede bir Alman hükümetinin kurulmasını kararlaştırdılar. Buna Sovyetlerin tepkisi Batı Berlin'i abluka altına almak oldu. Sovyet bölgesinin 100km. kadar içinde bulunan Berlin de dört işgal bölgesine ayrılmış ve bu bölgedeki Batılı birliklerin ve halkın ihtiyaçlarının karadan, havadan ve demiryolu ile serbestçe sağlanması kararlaştırılmıştı. Bu abluka ile Sovyetler kara ve demiryolunu kestiler. Batılılar ya bir çatışmayı göze alacak ya da bölgenin ihtiyaçlarını havadan sağlamaya çalışacaklardı. İkinci yolu seçen Batılılar havadan ihtiyaçları karşılamayı başarınca Sovyetler 1949'da ablukayı kaldırdı.⁴³

Bu sırada 1948'de Batı Almanya'daki kurucu meclis çalışmaları bitirmiş ve 1949'daki seçimlerle federal hükümet kurulmuştu. Bir yıl sonra da Sovyetler kendi bölgelerinde Alman Demokratik Cumhuriyeti'ni kurduklarını açıkladılar. Bundan sonra Almanya'nın birleşmesi sorunu soğuk savaşın en önemli sorunlarından biri olacak ve ancak Sovyetler yıkılınca çözüme ulaşabilecektir.

1948'de başlayıp 1949'da biten, Sovyetler'in Berlin'i kontrol altına almak ve Batı ittifakına gözdağı vermek için şehrin her türlü karayolu ve demiryolu bağlantısını kesmesi.Berlin, Almanya'nın doğusunda yer almaktadır ve o dönemde de Sovyet egemenliğindeki topraklarla çevrilmişti. İngiltere ve ABD,1948'de hâkimiyet bölgelerini

⁴³ http://www.metu.edu.tr/home/wwwoyun/rom_2dunya.html

birleştirdi ve bölgede yeni bir para birimi ilan etti. Bunu zerine Stalin, Batı birliklerini hepsini Batı Berlin'den çıkarmak için harekete geçti. Şehrin batı sektörünün tüm demir ve kara yolları kesildi.

Erzaksız kalan Batı Berlin'e Haziran 1948 ile Mayıs 1949 arasında yiyecek yardımları ABD uçaklarıyla havadan yapıldı. 12 Mayıs 1949'da Stalin ablukayı kaldırdı. Soğuk Savaş'ın gerginliği bu olayla daha da artmıştı. Berlin bunalımının sonucu,  sürecin hızlanması olmuştur. Batı bloğunun örgütlenmesi, bir Batı Alman devletinin kurulması ve Avrupa dinaminiğinin yeni bir atılım kazanması. Olası bir Alman tehlikesi karşısındaki, savaş sonrası ilk ittifaklarda (1947 Dunkerque Fransız-İngiliz Antlaşması ya da 1948 Brüksel Antlaşması) dile getirilen güvensizlik dönemi artık geride kalmıştı. Batı Avrupa'nın güvenliğini sağlamak için, artık gerçek bir Alman devleti kurmak önemliydi. Mayıs 1949'da eyaletler tarafından kabul edilen anayasa, Eylül'de Federal Almanya Cumhuriyeti'nin kurulmasını sağladı. Federal Almanya Cumhuriyeti'nin kurulması, Federalistlerle Birlikilerin Mayıs 1948 Lahey Konferansı'nda gerçekleştirmeye çalıştıkları Avrupa'yı birleştirme fikrinin yeniden ortaya çıkması sonucunu doğurdu. Aralarında Fransa, İngiltere ve İtalya'nın da yer aldığı 10 Avrupa devleti, o kadar ileriye gitmeksizin, Batı Bloğunun dayanışması ve birliğini simgelemek amacıyla, Mayıs 1949'da Avrupa Konseyi'ni kurdular. Bu Konsey'in özellikle 1951'de Federal Almanya'nın kabulüyle gitgide genişlemesi bu arzu ve umudu çok iyi dile getirmektedir.

Batı Avrupa'nın güvenliğini kesin ve nihai olarak sağlayabilmek için, içine Birleşik Devletler'e katmak gerekiyordu. ABD, her çeşit yalnızlığılıktan vazgeçerek, Kanada'yla, aralarında Fransa ve İngiltere ve İtalya'nın da yer aldığı 10 Avrupa devletiyle, 4 Nisan 1949'da Washington'da imzalandı.

Atlantik Antlaşması erevesi içinde bir araya geldi. Süresiz olan bu savunma antlaşması, sivil ve askeri kuruluşlar olan bir örgüt oluşturdu. Ondan sonra da NATO

artık, kendini Batı'nın ideolojik birliğinin başlıca taşıyıcısı olarak ortaya koydu. Bu durumsa, SSCB'nin düşmanca duygular beslemesine yol açtı.⁴⁴

Schuman-Monnet Planı'yla hazırlanan ve 1951'de kurulan Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nun, kurumlarının siyasal ve uluslar üstü niteliğinin de ortaya koyduğu gibi, açıkça, daha geniş bir amacı vardı. Böylece, 50'li yılların başında, Batı Bloğu her alana da yapılanmış oldu. Ama yine de, ne tek parçadan oluşmuş, ne de tam olarak Amerikanlaşmıştı.

Buna karşılık, Sosyalist Bloğun örgütlenme biçimi aynı zamanda hem daha katı hem de doğal önderi SSCB'nin iradesine daha bağımlı olduğu izlenimini veriyordu. Doğu Bloğunun "halk demokrasisi" örneğine uygun olarak birleşmesi, Ekim 1949'da Çin Halk Cumhuriyeti'yle Demokratik Alman Cumhuriyeti'nin hemen hemen aynı zamanda kurulmasıyla sona erdi. Aynı yıl, SSCB'nin denetiminde "sosyalist işbölümünü düzenleyen ve sosyalizme geçişin ekonomik sürecini hızlandıran Karşılıklı İktisadi Yardım Konseyi kuruldu, kolektivizasyon, planlama ve sanayileşme kural durumuna geldi. SSCB'yi her sosyalist ülkeye bağlayan, askeri bütünleşmenin güçlendirdiği dostluk antlaşmalarının ve Kominform'un eşgüdümçü rolünün somutlaştırdığı diplomatik bütünleşme, 1955'te kurulan Varşova Paketi'yle, Doğu ülkelerini 1949'dan beri atom bombasına sahip, 1953'teyse hidrojen bombasına sahip durumuna gelen SSCB'nin yönetiminde gerçekleştirilen dayanışma askeri bütünleşmeyle güçlendirildi.

NATO kurulduğu zaman Batı Avrupa devletleri onu Sovyetler Birliği'nden geleceği düşünülen olası bir askeri tehdide karşı bir askeri koruma olarak gördüler. Onu, ABD askeri birliklerinin konaçlanmasını ve ABD'nin bir saldırı durumunda (hatta Berlin ablukası gibi askeri bir durumda bile) askeri güç kullanarak onlara katılmaya kendisini sorumlu hissetmesini sağlamanın bir yolu olarak gördüler. Kuşkusuz bu ülkelerde NATO'ya karşı düşman, ya da en azından isteksiz, kişiler ve hareketler vardı:

⁴⁴ F.C Mouguel Pacteau , *Uluslararası İlişkiler Tarihi*, Üstün, G (çev), İstanbul: İletişim yayınları, s.108

komünist partiler, pasifist hareketler ve diğer bazıları. Fakat bu ülkelerdeki nüfusun çoğunluğunun NATO'yu kuvvetle destekledikleri açıkça söylenebilir.⁴⁵

4. SOĞUK SAVAŞIN YANSIMALARI

4.1 NATO (Kuzey Atlantik Antlaşması)

NATO antlaşması tüm üyeler için ortaklaşa savunma ilkesine dayanmıştır ve en önemli özelliği budur. 5. maddesinde şöyle bir anlatım bulmaktadır.” Taraflar içlerinden birine ya da birkaçına karşı Avrupa da ya da Kuzey Amerika da ortaya çıkacak silahlı bir saldırının tüm taraflara yöneltilmiş sayılması ve dolayısıyla taraflardan her birinin böyle bir saldırı durumunda B.M. anlatmasınının 51.Maddesiyle tanınan tek tek ya da ortak meşru savunma hakkını kullanarak Kuzey Atlantik bölgesinde güvenliği yeniden kurmak ve sürdürmek için silahlı kuvvetler kullanımı da dahil olmak üzere gerekli göreceği harekete tek tek ve öteki taraflarla anlaşma halinde hemen başvurmak yoluyla saldırıya uğrayan taraf ya da taraflara yardım etmesi konusunda anlaşmışlardır. Bu nitelikte olan her silahlı saldırı ve bunun sonucunda alınana her önlem hemen güvenlik konseyinin bilgisine sunulacaktır. Bu önlemler B.M. Güvenlik Konseyinin uluslararası barış ve güvenliği yeniden kurmak ve sürdürmek için gerekli önlemleri almasıyla son bulacaktır.⁴⁶ NATO'nun önemli özelliklerinden biri A.B.D'nin barış zamanlarında Avrupa ülkeleri ile yaptığı ilk askeri ittifak olmasıdır, ayrıca savaş sonrası kargaşa ortamında batı Avrupa ile A.B.D arasında ki ilişkilere belli bir düzen ve kurallar getirmiş öte yandan iki blok arasında ki soğuk savaşı doruk noktasına oluşturmuştur. Sovyetler birliği 1955 yılında NATO'nun karşılığı olan Varşova Paktını kurunca iki blok kesin çizgileri ile ortaya çıkmıştır. Ne var ki Avrupa'nın soğuk savaş döneminden sonra gireceği yumuşama havası da bu iki karşıt blok arasında ki güç eşitliğine dayanacaktır ve bunu sağlayan başlıca unsur NATO ile Varşova düzenlemeleri ile olmuştur. S.S.C.B

⁴⁵ Cüneyt Akalın, **a.g.e.**, s.138-139

⁴⁶ Ahmet Davutoğlu, **Stratejik Derinlik**, İstanbul:, 2005, s.235

NATO'nun kuruluşuna büyük bir tepki gösterdi ittifakı Avrupa da Anglo Amerikan grubunun bir silahı ve bu bloğun yeryüzü egemenliğinin ilk adımı olarak nitelendirdi.⁴⁷ Kuruluşlarından sonra NATO ile Varşova Paktı arasındaki güç ilişkisi, silah teknolojisinde ortaya çıkan gelişmelerin yol açtığı strateji düzenlemeleri ve sonunda beliren “yılgı” ya da “dehşet” dengesi, 1950 sonrası dünya tarihinin temel belirleyicilerinden biri olacaktır.

1949 yılı sona ererken, Avrupa'da siyasi bir istikrar yavaş yavaş kendini göstermeye başlamıştı. Almanya ikiye bölünmüş olmasına rağmen, Berlin ablukası kalkmıştı ve Federal Almanya ekonomik bakımdan hızlı bir ekonomik kalkınma içine girmişti. Çekoslovakya'nın Sovyet bloğuna girmesine rağmen, Yugoslavya bu bloktan çıkmıştı ve hatta Yunanistan ile Türkiye gibi Batı'ya eğilimli devletlerle bölgesel işbirliği olanakları araştırıyordu. Yunan iç savaşı sona ermek üzere idi. Batı Avrupa ülkelerinin refah düzeyinin yükselmesi, Marshall Planı'nın başarısını vurguluyordu. ABD'nin de içinde bulunduğu bir savunma ittifakı, NATO kurulmuştu ve askeri bakımından hızla örgütleniyor ve güçleniyordu. Ama İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ilk kez Avrupa rahatlarırken, bu defa soğuk savaş başka bir bölgeye, Uzakdoğu'ya sıçradı ve Avrupa'da sıçrayan olumsuz sonuçlarıyla, burada açık çatışmaya dönüştü.

Soğuk Savaş sırasında İngiltere, Amerika'nın NATO'daki üstünlüğünden memnundu, çünkü kendi tarihsel deneyimi kıtadaki diğer komşularından büyük ölçüde farklıydı. Kıtasal devletler için kâbus, her zaman güçlü bir komşunun üstünlüğü olmuştur. İngiltere, Avrupa kıtasında üstünlük sahibi bir güçle bağımsızlığına karşı tehdidi ilişkilendirmiştir; her iki dünya savaşında da kurtuluş karşı kıyından gelmiştir. İngilizlerin gözünde, savaş sonrasında Amerika Birleşik Devletleri'nin dünyadaki rolü bütüne bakıldığında cömert görülmektedir ve Amerika Birleşik Devletleri ile dostluk, İkinci belki de Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra İngiliz dış politikasının merkezi teması olmuştur. Bu “özel ilişki” aslında duygusal bir jest değildi; İngiltere ulusal çıkarlarını

⁴⁷ Ahmet Emin Dağ, **Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi Sözlüğü**, İstanbul: Anka Yayınları, 2004, s.322

hiçbir zaman kaybetmeden, yüzyıllardır Avrupa kıyısının ileri karakol adası olarak ayakta kalmıştır. Bu çıkarların peşinde koşarken, Fransa'dan on yıl önce bağımsız bir nükleer güç oluşturdu. Bu, İngiltere'nin Amerika'yla kurduğu özel ilişkiye olan güveninin bir göstergesidir.

Akıllı bir eğitim sistemiyle ortak dilin avantajlarından yoksun olan Fransa, daha az faydacı bir dış politika yürütmektedir. Fransız liderler, aslında Amerika herhangi bir baskıya gerek kalmadan bunu kabul etmeye oldukça istekli olabilecekken, Fransa politikasının Amerika Birleşik Devletleri'nden çıktığı izlenimi oluşturma gayreti içindedir. İngiltere, görüşlerinin kabul görmemesinin neredeyse utanç verici olacağını düşünerek, kendisini karar verme sürecinin önemli bir parçası haline getirerek kendi çıkarlarının peşinde koşmaktadır. Fransa, kendi çıkarlarının yok sayılmasını çok acı veren bir hale getirerek bunu kovalamaktadır. İngiltere Atlantik ilişkilerine orta bir girişim olarak bakarken, Fransız liderler bağımsızlıklarını sergileyerek, bu ilişkilerini, Atlantik'in bir tarafının ya da diğerinin üstünlük sahibi olması gerektiği ve sonucu sıfır olan bir oyun olarak yürütmüşlerdir. Bu, Fransa'nın Amerika Birleşik Devletleri'nin Fransız özerk politikası için temel güvenlik ağı olarak rolünü anlamadığı anlamına gelmez. Ayrıca Fransız liderleri iki ülkenin göreceli güç pozisyonları hakkında yanlısına da görmemektedir. Soğuk Savaş'ın ana krizlerinde (1957 ve 1962 yılları arasında Berlin'in yaşadığı zorluklar, 1962 yılındaki Küba Krizi) Fransa sadık bir müttefik olmuştur. Fransız Başkanı François Mitterrand'ın etkili desteği olmaksızın, 1983 yılında Almanya'da orta menzilli füzelerin yerleştirilmesi mümkün olmazdı.

Fransız politikasını yapılandıran Kartezyen, aşırı akılcı eğitimi, Fransa'nın güvenliğinin garantörü olarak Amerika'ya güvendiklerinde bile, Amerika Birleşik Devletleri'nin onların varlıklarının nedeni olan sinik uygulamaları anlayacağına ve her zaman Fransa'nın Avrupa kimliğini Amerika Birleşik Devletleri'ne karşı bir meydan

okuma olarak tanınmasına neden olan motivasyonlarına saygı duyacağına inanmalarına yol açmaktadır.

Önemli bir tehlike oyunun sınırlarını belirlendiğinde kabul edilebilir olan yüksek eylem, Amerika Birleşik Devletleri'ne karşı muhalefet çoğu güncel konuda işleyen standart izlek haline gelmiş olsa da, Fransız liderlerinin hala güvendikleri son çare üzerindeki işbirliğine zarar verecek şekilde tehdit oluşturmaktadır. Amerika Birleşik Devletleri'ne meydan okuyarak bir Avrupa kimliği arama politikası, en iyi şekilde taraflardan yalnızca biri buna başvurduğunda işler. Eğer Amerika Birleşik Devletleri sistematik biçimde misillemede bulunsaydı ki er ya da geç bunu yapacaktır, Avrupa Birliği'nin tarzı daha şiddetli bir hal alabilirdi.

Almanya bu kutuplar arasında kaygılı bir biçimde gezinmektedir. Avrupa Birliği'ni desteklemektedir; ancak İngiltere ve Fransa'nın aksine, ulusal çıkarlara dayanan başarılı bir diplomasi geleneğine başvuracak konumda değildir. Almanya soyut olarak Fransız politikasının hedeflerine yakın görünse de, aynı zamanda meydan okuyacak ve Amerika Birleşik Devletleri'ne güvenen arsız bir politika yürütmek için gerekli olan kendine güvenden yoksundur; belki de buna kalkışmak için fazlasıyla gerçekçi bir yaklaşımı vardır.

Amerika Birleşik Devletleri, hedefe yönelik bir cömertlikleri ve yapılandırılacak Avrupa'nın biçimine dair kendisini ilan etmeyen hassas bir yansızlıkla, Avrupa'yı bütünleştirmek için sunulan çeşitli seçenekleri izlemiştir. Avrupa bütünleşmesinin kendiliğinden güçlü bir Avrupa'ya ve daha önemli bir Atlantik ortaklığına yol açacağı Soğuk Savaş gelenekselliği hala baskındır.⁴⁸

⁴⁸ Henry Kissinger, **Does America Need a Foreign Policy?: Toward a Diplomacy for the 21st Century**, Chicago: Metu Press, 2002, s39-40-41

4.1.1 Doğu'nun Askeri Örgütlenmesi: Varşova Paktı

NATO'nun kurulmasına Avrupa'daki komünist ve barışsever çevreler sert bir kampanya ile karşılık verdiler. Bu kampanyanın doruk noktası, 19 Mart 1950'de yapılan Stockholm çağrısıydı. Fakat bu kampanyanın şiddeti bile anlaşmanın onaylanmasını engelleyemedi; Kuzey Atlantik Paktı 24 Ağustos 1949'da yürürlüğe girdi.

Sovyetler Birliği NATO'nun kuruluşuna büyük tepki gösterdi. Atlantik İttifakı'nı "saldırgan Anglo-Amerikan Bloğu'nun bir silahı ve bu bloğu'nun yeryüzü egemenliğinin ilk adımı" olarak niteledi. NATO'nun kurucuları, bunun bir savunma paktı olduğunu, kimseyi hedef almadığını ısrarla belirtmişlerdi. Ancak, savunma amaçlı da olsa, her ittifak bir silahlı konuşlanmadır, silahların belirli bir yöne çevrilmesidir. "Tarih boyunca yapılan her savunma ittifakı, ister ikili ister çok taraflı olsun, ittifak yapılmasına neden olan devlet ya da devletler grubu açısından saldırgan nitelikte görünür." Zaten tarihte kendine resmen "saldırgan" adını veren bir ittifak görülmedi.⁴⁹ NATO'nun kuruluşuna şiddetle tepki veren Sovyetler Birliği'nin Atlantik İttifakı'nı hedef alan karşı örgütlenmesi Varşova paktı, 6 yıl sonra, 1955'te doğdu. Sovyetler Birliği'nin yanı sıra, Çekoslovakya, Bulgaristan, Macaristan, Polonya, Romanya, Doğu Almanya ve Arnavutluk, 14 Mayıs 1955'te kurulan ortak savunma örgütünün üyesi oldular.

Varşova Paktı'nın amacı, "bir NATO saldırısına karşı Doğu Avrupa ülkelerini savunmak" idi. Anlaşma, üye ülkelerin birleşik komutanlık kurmalarını ve Sovyet ordu birliklerinin Doğu Avrupa ülkelerinin topraklarında yerleşmesini öngörüyordu. Bu ise Sovyetler Birliği'nin Doğu Avrupa'yı denetlemesine olanak sağlıyordu.⁵⁰

⁴⁹ Oral Sander, **a.g.e.**, s:243

⁵⁰ Oral Sander, **a.g.e.**, s:244

Nitekim 1956 Macar ve 1968 Çek ayaklanmaları, Varşova birliklerince bastırıldı. SSCB Komünist Partisi Lideri Leonid Brejnev döneminde Doğu Avrupa ülkelerine müdahale, hukuki bir kılıf içine sokuldu, Brejnev Doktrini adı verilen, “dost ülkelerdeki yıkıcı faaliyetlere ortak müdahale” anlayışı ve “sınırlı egemenlik” doktrinleri, Varşova Paktı’nın varlık nedenlerinden biri haline geldi. Doğu Avrupa ülkelerinde 80’lerin sonunda yaşanan gelişmeler Varşova Paktı’nın sonunu getirdi.1989’da Doğu Avrupa ülkelerinde komünizmin çökmesi ve çok partili parlamenter rejime geçiş, Avrupa’nın ikili blok yapısını en azından siyasal planda ortadan kaldırdı. Doğu Avrupa ülkeleri, 1989 Ekim’inde birbirlerinin içişlerine karışmama kararını alarak, Brejnev Doktrini’ni resmen bitirdiler.

Varşova Paktı, her ne kadar Sovyet yöneticilerin anlatımıyla, “bir NATO saldırısına karşı Doğu Avrupa ülkelerini savunmak” amacıyla kurulmuşsa da, asıl işlevi başkaydı. Ülke yönetimini Stalin’in ölümünden sonra ele geçiren SBKP Genel Sekreteri Nikita Kruşçev, özellikle Tito’nun Yugoslavya’daki ulusçu, bağımsız ve “asi” tutumunun Doğu Avrupa’da genişlemesini engellemek amacıyla, Sovyetler Birliği’nin bölgedeki etki ve denetimini arttırmak ve yeni Tito’ların çıkmasını önlemek istiyordu.

Varşova Paktı 1 Nisan 1991’de dağıtıldı ve böylece savaş sonrası Avrupa’nın iki kutuplu askeri bakımdan tarihe karıştı. Olayların gelişiminin de gösterdiği gibi, NATO teşkilatı, Soğuk Savaş’ın bir uzantısı olarak gelişmiş ve kendisi de Soğuk Savaş’ın yarattığı saflaşma-kutuplaşmaya katkıda bulunmuştur.⁵¹

4.1.2 Kore Savaşı

Savaş öncesinde Kore, kolera salgınlarına uğrayan, okuma-yazma oranı düşük ve endüstrileşmeyi kaçırmış bir ülkeydi. Son yüzyıl boyunca, Uzakdoğu güç oyunlarında satranç tahtasındaki bir piyon gibi oynanmıştı. Kendi güvenliğini arttırmak ve Çin

⁵¹ Harun Bodur, Kronolojik 20.Yüzyıl Siyasi Tarih, Ankara: Çağlar Yayınları, 2005, s.771

üzerinde daha rahat nüfus kurmak için 1905 yılında Japonya Rus Çarlığı'nı yenerek Kore'ye sahip olmuştu.

Kore; 1945 yılında Japonya'nın teslimiyetinden sonra, Amerika ile Sovyetler Birliği arasındaki anlaşmazlığın yüzeye çıktığı ilk yerlerden birisi oldu. Bu iki süper güç Japonya'dan aldıkları Kore toprakları üzerinde yerli ama kendilerine bağımlı hükümetler kurduktan sonra 1948–1949 yıllarında askerlerini çektiler. Böylece Sovyet yanlısı Kuzey Kore ile Amerikan yanlısı Güney Kore kuruldu ve 38. enlem aralarında sınır oldu. Sovyet lideri Stalin'in desteğiyle Kuzey Kore birlikleri 25 Haziran 1950'de 38. enlemin güneyine doğru hareket etti. Böylece Kore Savaşı resmen başlamış oldu.⁵²

ABD Başkanı Truman'a göre bu harekât Sovyetler Birliği tarafından yönetilmekteydi ve geniş ölçekli bir Çin-Sovyet ortak saldırısının ilk adımıydı. Fakat yinede Amerika'nın ilk tepkisi ölçülüydü. Truman Japonya'daki Amerikan birlikleri komutanı General Mc Artur'a Güney Kore'ye malzeme yardımı yapılması için emir verdi. Ayrıca Amerika, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ni derhal toplantıya çağırdı. Bir Amerikan tasarısı dokuz olumlu ve bir çekimser (Yugoslavya) oy ile kabul edildi. Kıta Çin'inin (Çin Halk Cumhuriyeti) BM'de temsil edilmemesini protesto etmekte olan Sovyetler Birliği, temsilcilerini konseyden çekmiş olduğu için kararı veto edemedi. Güvenlik Konseyi'nin aldığı bu kararla Kuzey Kore'nin saldırgan olduğu belirtiliyor ve birliklerini 38. enlemin kuzeyine çekmesi isteniyordu.

Kuzey Kore'nin BM kararını dinlememesi ve askeri durumun Güney Kore açısından gittikçe kötüleşmesi, Amerika'nın Hava ve Deniz birliklerini harekete geçirmesine yol açtı. 7. Amerikan Filosu Tayvan Adası'na yollanarak Kore'nin düşmesi durumunda adanın savunulmasında güçlü olunması sağlandı. Aynı gün, yani 27 Haziran'da, BM Güvenlik Konseyi, üye devletleri Güney Kore'ye yardım etmeye çağıran

⁵²Oral Sander, a.g.e., s.275-282

karar tasarısını kabul etti (7'ye karşı 1 oyla; Yugoslavya karşı, Mısır ve Hindistan çekimser)

Birleşmiş Milletlerin Güney Kore'ye birlikler yollamasıyla (bu birliklerde kara kuvvetlerinin %50'si, hava kuvvetlerinin %93'ü ve deniz kuvvetlerindin %86'sı Amerikalıydı) Kuzey Kore yenilmeye ve geri çekilmeye başladı. Kuzey Kore'yi 38. paralelin kuzeyine iten BM kuvvetleri eski sınırlarda durmadı ve iki Kore'yi Güney Kore liderliğinde birleştirme amacıyla Kuzey'i işgale başladı.

Bu durum, savaşa daha önce ilgisiz olan Çin'in tepkisine yol açtı. O zamana kadar Çin, bütün ilgisini milliyetçi Çin hükümeti'nin kaçıdığı Formoza (Tayvan) Adası'nın geri alınmasına vermişti. Ancak, Amerikan güdümünde bir Kore kurulması Çin'i ciddi bir şekilde tehdit ediyordu. 38. Enlem'in geçilmesi durumunda savaşa gireceğini açıklayan Çin, BM birliklerinin durmaması sebebiyle aktif olarak Kuzey Kore'yi desteklemeye başladı.

24 Ekim 1950'de Amerikalı General Mac Arthur "savaşı bitirecek bir hücum" girişeceğini söylemesiyle binlerce Çin "gönüllüsü" sınırı geçip Kore'ye girdi ve birçok Amerikan/BM birliğini savaş dışı bıraktı. BM'nin zaferi, kısa süre içinde toplu geri çekilme halini almıştı.

Ocak 1951'de başkan, savaşı yürütebilmek için, Amerikan Kongre'sinden özel yetkiler istedi. 50 Milyar dolarlık bir savaş bütçesi oluşturuldu. Amerikan ordusu kısa süre içinde mevcudunu %50 arttırdı ve bölgeye ek hava birlikleri yolladı. Kore Savaşı artık Kuzey - Güney Kore savaşı değil, Çin-ABD savaşı olmuştu.⁵³

"Çin gönüllüleri" BM birliklerini 38. paralelin güneyine püskürterek Güneyi işgale başladı. Ancak, bir karşı saldırı sonucunda cephe 38. paralel boyunca sabitlendi.

⁵³Ahmet Kuyuş, a.g.e., 296-297

Savaşın durağan bir nitelik alması ve iki tarafın da herhangi bir kazanç elde edememesi, tarafları barış görüşmeleri yapmaya itti. 1951 Nisanında başlayan görüşmeler sonucunda ancak 1953 Temmuzunda barış antlaşması imzalandı.

Kore Savaşı sonucunda Kuzey Kore, Çin ile batı bloğu arasında tampon bölge haline geldi. Savaştan yine en çok Koreliler zararlı çıktı. Kore yakılıp yıkıldı; milyonlarca Koreli öldü. Bu savaş Amerika Birleşik Devletleri'ne atom silahları gücüne güvenmemeyi öğretti. Amerika'nın atom üstünlüğüne karşın Çin'in ve Sovyetler'in Kuzey Kore'yi desteklemesi, Batı Bloğunu konvansiyonel savaş gücünü arttırmaya itti. Kore Savaşı Amerikan Hükümeti tarafından Sovyetler'in dünya egemenliği için giriştikleri askeri kampanyanın ilk belirtisi olarak yorumlanmış⁵⁴ ve Amerika Birleşik Devletleri'ne elindeki atom üstünlüğü yüzünden o zamana kadar çıkmayacağını sandığı bölgesel savaşların çıkabileceğini göstermiştir. Amerika Birleşik Devletleri bu üstünlüğüne rağmen, Sovyetler Birliği'nin Uzakdoğu'da bir savaş çıkarmaya cesaret ettiğine göre, aynı şeyi Avrupa'da da deneyebileceğini görmüştür.⁵⁵ Böyle saldırıya konu olabilecek Avrupa Devleti ise, o sırada Yugoslavya idi ve bu nedenle Yugoslavya'nın savunulması durumu önem kazanmıştı. 1948 yılında Kominform'dan atılmasından bu yana Sovyetler Birliği Yugoslavya'ya ağır baskıda bulunuyordu. NATO Başkomutanı General Eisenhower, Yugoslavya'nın bir Sovyet saldırısına karşı korunabilmesi için NATO'nun güneydoğu kanadının güçlendirilmesini istemekteydi.⁵⁶

4.2 İran Darbesi

1950'lerde İsrail yeni ve ciddi bir sorunla karşı karşıya kaldı. İsrail liderlerinin eskiden uğraştığı Arap rejimleri feodal ve gelenekseldiler. İsrail bu ülkeleri hem askeri,

⁵⁴ J.Hans Morgenthau, **Russian Technology and American Policy**, **Current History**, vol.34, No,199, New York, 1958, s.129

⁵⁵ Mehmet Gönülöbol , Haluk Ülman, **Türk Dış Politikası'nın Yirmi Yılı, 1947-1965**, İstanbul: Metis Yayınları, 1994 , s.161

⁵⁶ Haluk Ülman, **Türk Dış Politikası'na Yön Veren Etkiler, 1923-1968 I**, S.B.F. Dergisi No.3, 1968, s.261

hem de diplomatik bakımdan kolayca kontrol edebiliyordu. Fakat 1948'deki Arap yenilgisinden sonra, bu rejimler birer birer kaybolmaya başladı ve aniden ortaya çıkan bir "radikalizasyon" dalgası Arap dünyasının çehresini değiştirdi. Eski Avrupa imparatorluklarının kolonileri dağıldıkça, Araplar da yeni ortaya çıkan milletler tarafından kabul gördüler. Bu da 1955 Nisanı'nda tarafsız milletlerin katıldığı Bandung konferansında kendini gösterdi. Araplar ile Üçüncü Dünya'daki diğer ülkeler arasında oluşan ittifaklar, tıpkı Arap ülkeleri ile Sovyetler Birliği arasında oluşan ittifak gibi İsrail için gerçek bir tehdit unsuruydu. İsrail'in kurucusu David Ben-Gurion, Ocak 1957'de şöyle demişti; "Bizim varlığımız ve güvenliğimiz açısından, bir Avrupa ülkesinin dostluğu tüm Asya insanların görüşlerinden daha önemlidir." Bir gazeteci ise Moshe Dayan hakkında şöyle "O'na göre Yahudi halkının bir görevi vardır, özellikle de İsraili olanların. İsrail, dünyanın bu yanında, Nasır'ın Arap milliyetçiliğinin başlattığı akımlara karşı Batı'nın bir uzantısı olarak kaya gibi sert olmalıdır."⁵⁷

Bu tip açıklamalara 1950'ler boyunca İsrail liderlerinde sıkça rastlanıyordu. Ben Gurion, Ekim 1956'da Fransa ve İsrail liderleri arasında yapılan Sevr Konferansı'nda ortaya attığı Orta Doğu "yerleşim" planında şöyle bir öneri getirmişti: Ürdün'ün var olma hakkı yoktur ve bölünmelidir. Ürdün ırmağının doğu yakası Irak'a katılacaktır ve Arap mültecileri buraya yerleşecektir. Batı Şeria, özerk bir bölge olarak İsrail'e verilecektir. Lübnan, Hıristiyan bölümünün dengesini bozan Müslüman bölgelerden kurtarılacaktır. Irak, Doğu Şeria ve güney Arap yarımadası İngilizlerin olacaktır. Süveyş kanalı milletlerarası olacak ve Kızıldeniz boğazları İsrail kontrolü altına alınacaktır.

Kısacası Ben Gurion, Ortadoğu'nun İsrail açısında güvenli hale getirilmesi için bazı bölgelerin İsrail tarafından işgal edilmesini, bazı bölgelerin de İngiltere gibi Batılı güçler tarafından yeniden sömürgeleştirilmesini istiyordu. Bölge tekrardan sömürgeleştirilecek ve İsrail bu işin gerçekleşmesine yardım edecekti. Hallahmi, kitabında bu konuda şöyle diyor: "1950'lerin ilk yıllarından itibaren, İsrail liderleri

⁵⁷ Benjamin Beit-Hallahmi, **The Israeli Connection: Who Israel Arms and Why**, 1.b, New York: Pantheon Books, 1987, s. 5.

Üçüncü Dünya'da ve Ortadoğu'da kolonileşmenin yıkılmasına yönelik olarak yapılan her hareketin İsrail için bir tehdit unsuru olduğunun farkındaydılar ve buna göre davranıyorlardı.”

İsrail'in korkusu, sömürgeleştirme devrini kapatan ve bağımsızlıklarını kazanan Üçüncü Dünya ülkeleri halklarının radikalleşmesi ve kurulu Düzen'e karşı tepki geliştirmesiydi. Çünkü İsrail Düzen'le özdeşti ve Düzen'e karşı gelişen her hareket, aynı zamanda İsrail'e karşı gelişen bir hareket olarak algılanıyordu.

Örneğin, Mısır'ın tam bağımsızlığı anlamına gelen İngilizlerin Mısır'ı boşaltması, İsrail liderleri tarafından dehşetle izleniyordu. 16 Temmuz 1954'de Savunma Bakanı Pinhas Lavon "İngilizlerin Süveyş'i boşaltmasının anlamı"nı tartışmak için evinde bir toplantı yapmıştı. Lavon bu toplantıda "Mısır'daki İngiliz hedeflerine karşı sabotaj düzenleme" fikrini ortaya attı. Bu sabotajların Mısırlılar tarafından yapıldığı izlenimi verilecek ve bu duruma sinirlenen İngilizler de ülkeden çıkmaktan vazgeçeceklerdi. Bu fikir kabul edildi ve o ayın sonunda, Mısır'daki İngiliz ve Amerikan hedeflerine sabotajlar düzenlendi. O zamanın Mossad şefine göre, bu hareketlerin amacı "halkta kargaşa yaratarak Batı'nın var olan rejime karşı duyduğu güveni yıkmaktı." Buna da İngilizlerin bu bölgeyi boşaltmasını önleyecek bir kriz yaratılarak ulaşmak isteniyordu. Sabotaj yaparak böyle bir kriz yaratan grup, İsrail askeri istihbaratı tarafından yönetilen bir Mısırlı Yahudi topluluğuydu. Bu Mısırlı Yahudilere Mossad tarafından Temmuz 1954'ün sonunda, Kahire ve İskenderiye'deki İngiliz ve Amerikan tesislerine bomba konması emredildi. Bu topluluk genç amatörlerden oluşuyordu ve başarılı olamadılar. Tüm üyeler tutuklandı. Olayın İngilizlerin Mısır'dan çıkmasını engellemek için yapılmış bir İsrail provokasyonu olduğu ortaya çıkmıştı. Ancak İsrail hükümeti bu olayı İsrail Devleti'ne karşı atılmış büyük bir iftira olarak yorumladı ve hatta tarihte Yahudi topluluklarına yönelen "kan iftiralara" benzetti. Kısacası İsrail "hem suçlu hem güçlüydü; ancak bu politikasının faydasını gördü. Amerikalılar ve

İngilizler "kol kırılır, yen içinde kalır" mantığıyla Yahudi Devleti'nin kendilerine yaptığı bu provokasyonu fazla ses çıkarmadan ört-bas ettiler.⁵⁸

Bu dönemde İsrail, Fransa'ya da sömürgelerini koruması için destek oluyordu. "Fransa da, İsrail de Kuzey Afrika ve Ortadoğu'daki dekolonizasyon (sömürgeci kurtulma) hareketlerini durdurmayı hedefliyordu. Böylece iki ülkenin arasında Şimon Peres'in deyimiyle 'ebedi bir dostluk' oluşmuştu."⁵⁹

1950'lerde, İsrail liderleri, çevrelerinde oluşan Arap dekolonizasyonu ile baş edebilmek için yeni bir strateji, bir "çevre stratejisi" oluşturdular. Bu "çevre" planına göre, İsrail, komşu Arap ülkelerini saf dışı etmek için, Türkiye, Etiyopya, İran gibi Arap Orta doğusunun çevresindeki Arap olmayan ülkelerle ittifaklar kuracaktı.

Yıllar ilerledikçe, bu strateji doğrultusunda Lübnan'daki Falanjistler, Yemen'deki kralcılar, Güney Sudan'daki asiler ve Irak'taki Kürtlerle bağlantılar kuruldu. Gene bu strateji dahilinde, İsraililerle işbirliği yaparak bağımsızlıklarını elde etmeye çalışan ve aralarında Lübnanlı Marunilerin ve Dürzîlerin de bulunduğu Arap olmayan gayri-Müslim topluluklarla da yakın ilişkiler kuruldu.

Çevre stratejisinin en iyi işlediği ülke ise İran'dı. Baskıcı Şah yönetiminin baştan sona sekilerleşme politikasının uygulandığı İran, o dönemde İsrail'in en iyi dostlarından biri oldu. 1958 yılında, Arap dünyasında İsrail'in aleyhine olmak üzere bir radikalizm akımı oluştu. Şubat'ta Suriye ve Mısır'ın birleşmesi, Irak'taki devrim ve bunu izleyen Irak-Ürdün federasyonu İsrail'i oldukça rahatsız etti. Bunun üzerine, David Ben-Gurion, Şah Rıza Pehlevi'ye "Hür Dünya"ya yönelen tehdide karşı yakın bir ittifak kurmayı öneren bir mektup yazdı. İran bunu kabul etti; Aralık 1958'de İran hükümetinin Tel-Aviv temsilciliği ve İsrail'in Tahran elçiliği genişletildi.

⁵⁸ Stephen Green, **Taking Sides: America's Secret Relations with a Militant Israel**, New York: William Morrow and Company, 1984), s.107-114

⁵⁹ Benjamin Beit-Hallahmi, **a.g.e.**, s.7

İlerleyen yıllarda işbirliği büyüdü. Amerikalı siyaset bilimci E. A. Bayne iki ülkenin arasındaki yakın işbirliğinin bir portresini çizerken İran'ın "Arap boykotuna rağmen İsrail'in petrol ihtiyacının büyük bir kısmını karşıladığına" dikkat çekmiş ve şöyle demişti: "Ayrıca, pek bilinmese de, İran, İsrail ordu personeliyle yakın askeri bağlantılar içindedir... İran-İsrail programının çapı genelde gizli tutulmaktadır" "Ayrıca, pek bilinmese de, İran, İsrail ordu personeliyle yakın askeri bağlantılar içindedir... İran-İsrail programının çapı genelde gizli tutulmaktadır"⁶⁰

Şah'ın İsrail ile bağlantılar kurmaya karar vermesinin sebeplerinde biri de Amerikan Yahudilerinin Amerikan Kongresi'nde İran çıkarlarını gözetmesine yardım edebileceğini farketmiş olmasıydı. Hallahmi bu konuda "Washington'daki efsanevi İsrail lobisi birçok Üçüncü Dünya rejiminin ilgisini çekmiştir ve Amerikan kamuoyuyla sorunları olan Şah da İsrail'i Amerika'daki politik arenada çok güçlü gören diğer yöneticilerden farklı değildir" diyor.⁶¹

İsrail, Şah'a, baskıcı rejimini ayakta tutabilmesi için de yardım ediyordu. İran ve İsrail arasında kurulan askeri işbirliği hem silah satışını hem de İsraili uzmanların İranlı subaylara kara savaşı, istihbarat, karşı istihbarat ve hava savaşı konularında eğitim verilmesini içeriyordu. Şah'ın işkence yöntemleriyle ünlü gizli servisi SAVAK, Mossad'dan önemli yardımlar almıştı. Ocak 1963'de İsrail'in personel şefi Zvi Tzur, Tahran'a resmi ve halk bilgisine açık bir gezi yaptı. Bu gezi, iki ülke arasındaki ittifakın ve bu ittifak içindeki askeri işbirliğinin rolünün arttığının açık bir göstergesiydi. 1964'de İran,İsrail'den büyük bir miktar Uzi hafif makineli tüfeği satın aldı.

Yahudi Devleti, Şah'ın Batı'daki imajını düzeltme işini de üzerine almıştı. Batı ve özellikle de Amerikan basınındaki Yahudi güdümü, İsrail'e Şah lehinde propaganda yapma imkânını veriyordu. Öyle ki Şah, kendini tamamen İsrail'e bağlı hissediyordu.

⁶⁰ E. A. Bayne, **Four Ways of Politics**, New York: American Universities Field Staff, 1965, s. 247

⁶¹ Benjamin Beit-Hallahmi, **a.g.e.**, s. 11

Mossad'ın eski Afrika şefi David Kimche, "Şah, kendisi hakkında Amerikan, hatta Batı basınında en ufak olumsuz bir haber çıktığında hemen telefona sarılır ve niçin buna izin verdiğimizizi sorardı" diyor.⁶²

Şah rejiminin sonu İsrail için çok da sürpriz olmadı ama İsrail liderleri hiç ümit yokken bile rejimi devam ettirmeye çalışıyorlardı. Bazı raporlara göre, Ariel Şaron Şah'ın devrilmesini önlemek için İsrail'in İran'a müdahale etmesini önermişti.⁶³

İsrail, Arap ülkeleri içindeki iç savaşları da kışkırtma yoluna gitti. İç savaşlar yoluyla, Arap birliği ve dengesini bozarak Arapların, enerjilerini kendi aralarındaki rekabete harcamalarını ve böylece kendisine karşı bir koalisyon oluşturmamalarını sağlamaya çalıştı. İsrail'in taraf tuttuğu iki Arap iç savaşı Kuzey Yemen ve Umman'daki iç savaşlardı. 1962–1970 yılları arasında Yemen'de kralcılar ve cumhuriyetçiler arasında geçen iç savaşta, İsrail, radikal cumhuriyetçilere karşı kralcıları tutmuştu. Kralcılara İsrail silahları ve İsrailli askeri uzmanlar yollandı. İsrail, Yemen'de kendisine yakın bir rejimi iktidara getirerek, Kızıldeniz'in girişi sayılan stratejik Bab-ül Mendep boğazlarını kontrol etmek de istiyordu. Umman'da 1970'lerde yaşanan iç savaşta ise iki taraf vardı: 1970'de iktidara gelen ve bir tür monarşi kuran Sultan Kâbus ibn-Said ve ülkenin güneyinde ona karşı ayaklanan Halk Kurtuluş Cephesi gerillaları. İsrail, Kâbus'a büyük bir destek verdi ve onun zaferinde de önemli bir rol oynadı.

İsrail'in bir Hıristiyan devleti kurmayı planlayan Lübnan Marunî Hıristiyanlarıyla olan ilişkisi de çevre stratejisinin bir parçasıydı. Marunîlerle bir ittifak yapma düşüncesi Siyonist kaynaklarında ilk olarak 1920'lerde belirmişti. Vladimir Jabotinsky 1930'larda Siyonizmle ittifak içinde olan Hıristiyan bir Lübnan kurulmasını hayal etmişti. David Ben-Gurion'un 24 Mayıs 1948 tarihli günlüğünde ise Lübnan'da, güney sınırı Litani ırmağı olan bir "Hıristiyan devletinden" bahsediliyordu. 11 Haziran

⁶² Andrew Cockburn, Leslie Cockburn, *Dangerous Liaison, The Inside Story of the U.S.-Israeli Covert Relationship*, New York: Harper Collins Publishers, 1991, s. 102

⁶³ Benjamin Beit-Hallahmi, *a.g.e.*, s.13

1948 tarihli günlükte ise Lübnan'da bir "Hıristiyan isyanı" ıkarmanın da İsrail'in savaş hedeflerine dahil olduğu belirtiliyordu.⁶⁴

4.3 Doğu Alman Ayaklanması

1950'lilerin başlarında, Kızıl Ordu'nun İkinci Dünya Savaşı sonunda ele geçirdiği ülkelerin siyasi ve toplumsal yapısı az çok Sovyetler Birliği'ninkine benziyordu. Toprak ve sanayi millileştirilmiş ve geriye önemli sayılabilecek büyüklükte herhangi bir burjuva mülkiyeti kalmamıştı. İktidar, sosyalizmi inşa etmekte olduğunu iddia eden monolitik Stalinist partilerin elindeydi.

Buna karşılık bu devletlerle Sovyetler Birliği arasında, kökenleri itibariyle önemli bir farklılık vardı. Sovyet Devleti, daha sonra ihanete uğrayan muzaffer bir proleter devrimi ile kurulmuştu. Doğu Avrupa devletleri ise işçi sınıfının aktif desteği şöyle dursun, bu sınıfın şiddetli bir biçimde baskı altın alındığı koşullarda ortaya ıktı.

Stalin, başlangıçta Doğu Avrupa'da büyük çaplı millileştirmeler yapmayı amalamıyordu. Stalin'in dış politikası, i politikası gibi, tek bir egemen saik tarafından belirleniyordu: Sovyet bürokrasisinin kendisini koruması. Stalin'in temel endişesi İkinci Dünya Savaşı'nın Birinci Dünya Savaşı sonrasındaki gibi bütün Avrupa'yı kasıp kavuran yeni bir işçi sınıfı ayaklanma dalgasını tetiklemeiydi. Böyle bir devrimci dalga Sovyet işçi sınıfını Stalinist rejime karşı ayaklanmaya teşvik edip rejimin sallanmasına neden olabilirdi. Bu nedenle Stalin'in savaş tarafından temelleri sarsılmış olan burjuva rejimlerini yeniden kurmakta yaşamsal bir çıkarı vardı.

Aynı zamanda, Moskova bürokrasisi az daha Sovyetler Birliği 'nin mahvına yol açacak olan Alman saldırısının şoku nedeniyle hâlâ ayakta zor duruyordu. Bürokrasi başka bir emperyalist saldırıya karşı belirli garantiler istiyordu. Sovyetler Birliği ile

⁶⁴ Benjamin Beit-Hallahmi, **a.g.e.**, s. 17

Amerikalı, Britanyalı ve Fransız müttefikleri arasında yapılan Tahran, Yatra ve Postdam konferanslarında varılan anlaşmaların arka planında bunlar yer alıyordu. Sovyetler Birliği 'ne, batı sınırlarını kapitalist Avrupa'dan ayıracak olan bir dizi tampon devlet - Polonya, Çekoslovakya, Macaristan, Romanya, Bulgaristan ve belli bir ölçüde Yugoslavya ve Arnavutluk- üzerinde denetim kurma hakkı tanındı. Almanya, Sovyetler Birliği, Amerika Birleşik Devletleri, Britanya ve Fransa tarafından ortaklaşa yönetilecek ve dört işgal bölgesine bölünecekti.

Tampon devletler üzerinde denetim hakkı tanımak emperyalist güçler açısından verilmiş büyük bir ödün değildi. Bu ülkelerde burjuvazi çok zayıftı ve Nazilerle yapmış olduğu işbirliği nedeniyle itibarını yitirmiş durumdaydı. İşçi sınıfını sadece Stalinizm denetim altında tutabilirdi. Stalin ise emperyalist güçlere Batı Avrupa'da burjuva egemenliğinin yeniden kurulması için destek sağlayacağına dair söz verdi. Sovyet bürokrasisi, Doğu Avrupa'da – bütünüyle denetimi altında olmasına ve burjuva partilerin çok zayıf olmalarına karşın - burjuvaziyi yeniden iktidara getirdi. Birçok durumda burjuva siyasetçiler tarafından yönetilen bu hükümetlerin kilit bakanlıkları, rejimin Moskova'ya sadık kalmasını güvence altına almak için Stalinist partinin temsilcilerinin elinde oluyordu. Bu, burjuvazinin iktidara yeniden tırmanabilmek için sahip olduğu tek şanstı. Yerel Komünist partilere, işçi sınıfının göstereceği herhangi bir bağımsız inisiyatifi bastırma talimatı verilmişti. Sovyetler Birliği 'de sürgünde bulunan Komünist parti üyeleri bu iş için sistematik bir biçimde eğitildiler.⁶⁵

Savaş sonrasındaki ilk üç yılda Sovyet işgal bölgesinde çok az sayıda millileştirme yapıldı. Bunun tek istisnası Alman ordusunun ve gericiliğinin omurgasını oluşturan feodal toprak sahibi Yunkerlerin sahip oldukları topraklar ve savaş suçlularının mallarıydı. Buna ek olarak çok sayıda fabrika söküldü ve savaş tazminatı olarak Sovyetler Birliği 'ne götürüldü. Bu uygulama fabrikaların birçoğunun, şimdi artık

⁶⁵ **World Socialist Web Site**, <http://www.wsws.org/index.shtml>

işlerini kaybetmekte olan işçiler tarafından yeniden inşa edilmesini gerektirdiğinden, Sovyet işgal yetkilileri ile yaşanan sürekli bir sürtüşmenin kaynağı haline geldi.⁶⁶

Soğuk Savaş'ın başlaması Doğu Avrupa'ya yönelik Stalinist politikada değişikliklerin yaşanmasına yol açtı. Soğuk Savaş'ın kendisi, emperyalizmin, Stalinist partilerin verdiği destek sayesinde erişmiş olduğu siyasi istikrarın bir sonucuydu. Batılı hükümetler, ani bir devrim tehdidinden korkmamaya başladıkları ölçüde, Sovyetler Birliği üzerindeki ekonomik, siyasi ve askeri baskıyı artırmaya başladılar. 1947 yılında, Marshall Planı temelinde, Batı Avrupa'nın ekonomik olarak yeniden inşasına başlandı. Bir yıl sonra, Amerika Birleşik Devletleri ve Batı Avrupa arasındaki askeri ittifak olan NATO kuruldu. Ve 1950'de Kore Savaşı'nın başlaması ile birlikte Soğuk Savaş ilk zirve noktasına ulaştı.

Bu gelişmelerin bir sonucu olarak Stalinizmin Doğu Avrupa üzerindeki denetimi iki cepheden tehdit edilmeye başlanmıştı. Bir yandan işçi sınıfı Stalinizme karşı gittikçe daha fazla düşmanca bir tavır alıyordu. İşçi sınıfı, sanayinin sökülüp götürülmesinden, ardı ardına gelen ödemelerden ve artan yalıtılmışlıktan kaynaklanan ekonomik altüst oluşun bedelini ödemeye zorlanıyordu. İşçiler, yaşam standartlarında herhangi bir artış olmadan, sürekli olarak üretkenliklerini ve performanslarını arttırmaya zorlanıyordu. Aynı zamanda, bürokrasinin işçi sınıfına karşı bir ağırlık oluşturmak üzere beslediği burjuva unsurlar yüzlerini Batıya dönmeye başlamış ve bu şekilde Sovyet denetimini tehlikeye sokmuştu.

1948 yılında Moskova ile Yugoslavya arasında, Doğu Avrupa üzerindeki Stalinist denetimin altını biraz daha oyan açık bir anlaşmazlık patlak verdi. Yugoslav Komünist Partisi iktidara güçlü bir partizan hareketinin başını çekerek gelmişti ve Moskova'ya diğer Doğu Avrupa partilerine kıyasla daha az bağımlıydı. Yugoslav Komünist Partisi'nin önderi Tito, Stalin'in emirlerini kabul etmeye daha fazla razı

⁶⁶ Millenium Journal of International Studies dergisi,1977, sayı:5, s.13

değildi. Tito, sosyalizme giden alternatif bir yol konusunda umutların doğmasına yol açtı ancak kısa bir süre sonra emperyalizmle kendi uzlaşmasını sağlamaya, emperyalist blok ile Sovyet bloğu arasında bir manevra politikası uygulamaya karar verdi.

Bir yandan işçi sınıfı, diğer yandan burjuvazi tarafından tehdit edilen Stalinist bürokrasi programını değiştirmeye zorlandı. Ulusal burjuvazi ile bir arada var olmak artık daha fazla mümkün değildi. Burjuva siyasetçiler ve partiler hükümetlerden tasfiye edildi ve burjuva mülkiyeti büyük ölçüde kamulaştırıldı. Almanya'da bu gelişmeler özellikle keskin bir biçim aldı, çünkü bu ülkenin siyasi statüsü konusunda henüz nihai bir karar alınmamıştı.

Stalin, 1948'de, hâlâ siyasi olarak tarafsız ve Sovyetler Birliği 'nin üzerinde belirli bir etkiye sahip olabildiği, birleşik bir Alman devleti yaratmayı umuyordu. Stalin, bu seçenekten 1952 yılına kadar tam olarak vazgeçmedi. Bu tür bir perspektifle Sovyet işgal bölgesinde SPD ve KPD –Sosyal Demokrat ve Komünist partiler- SED'in (Almanya Birleşik Sosyalist Partisi) çatısı altında birleştirildiler. Aynı amaca hizmet etmek üzere burjuva partileri SED ile bir blok oluşturdular.

Ancak SPD Batıdaki bölgelerde KPD ile birleşmeyi reddetti ve Almanya'nın Batı bloğu ile bütünleşmesi için hummalı bir şekilde çalıştı. CDU da aynı politikayı uyguladı ve Amerikan ve Britanya hükümetlerinden destek gördü. 1948 Haziranında, Berlin'in Batı Kesimi de dahil olmak üzere, Batı bölgelerinde yeni bir para birimi, Sovyet hükümetiyle öncesinde herhangi bir anlaşmaya varılmadan, tedavüle sokuldu. Halen eski para biriminin tedavülde olduğu Doğu Alman ekonomisi çökme tehdidiyle karşı karşıya kaldı.⁶⁷

⁶⁷ Onur Öymen, a.g.e., s.99

4.4 Macar Devrimi

Faşizm in yenilgisi Doğu Avrupa ülkeleri başta olmak üzere tüm dünyada SSCB'ye büyük bir prestij kazandırmıştı. Doğu Avrupalı işçi-emekçi kitleler bu dönemde Stalinist KP'lere girmekten geri durmadılar; savaş öncesinde birkaç bini aşmayan üye sayısı, zaferi takip eden süreçte milyonları bulacaktı. Macaristan da bu ülkelerden biriydi; Alman ordularının geri püskürtülmesi ve Macar faşist rejiminin yıkılmasında büyük bir rolü olan Sovyet ordularının uluslararası antlaşmalarla denetçi sıfatıyla ülkede kalması, Macaristan'ın tarihinde önemli bir dönüm noktası olacaktı. Bu tarihten itibaren yapılan seçimlerde KP de hızla oy oranlarını arttıracaktı. 1947'de yapılan seçimlerde daha önce büyük bir güce sahip olan Küçük Mülk Sahipleri Partisi %15 oranında oy alırken, Komünistlerle Sosyal Demokratların oluşturduğu İşçi bloğu oyların %45'ini alarak galip çıkmıştı. 1948'de Sosyal Demokrat Partiyle birleşen ve Macaristan Emekçi Halk Partisi adını alan KP, 1949'da yapılan seçimlerden ezici bir zaferle çıktı. Aynı yıl "sosyalist" temellerde yeni bir anayasa oluşturulacak, ülkenin adı Macaristan Halk Cumhuriyeti olarak değiştirilecek ve diğer partiler kapatılarak tek parti diktatörlüğü uygulanmaya başlanacaktı.

Ancak işçi-emekçi kitleler tez zamanda hayal kırıklığına uğrayacaklardı; iktidarın örgütleniş sürecine dâhil edilmedikleri gibi, öz-yönetim organları da tasfiye edilecekti. Bununla birlikte emekçi kitleler ezilmeye ve sömürülmeye devam ediyordu ve üstelik bu sistem "sosyalizm" etiketliydi.

İktidar tekeline elinde bulunduran bürokratik sınıf sürekli huzursuz, kaygılı, etrafının düşmanlarla çevrili olduğu sanısıyla yaşamakta ve bundan dolayı kitleler üzerinde devlet baskısını her daim canlı tutmakta, sıkça parti ve devlet kademelerinde tasfiyelere gitmekteydi. 1953'e kadar 200 bin kişi ya partiden veya devlet kademelerinden tasfiye edilmiş, toplama kamplarına ve cezaevlerine gönderilmiş ya da öldürülmüştü. Partinin liderlerinden olan ve İçişleri Bakanlığı yapan Loszlo Rajk ve pek

çok parti önderi SSCB'ye mesafeli yaklaştıkları ve Tito gibi daha “ulusalçı” bir çizgi izledikleri için “Titoist”, “emperyalist güçlerin casusu” ve “Troçkist ajan” olmakla itham edilmiş ve 1949 Ekiminde idam edilmişlerdi. Oluşturulan devasa bürokrasi (yaklaşık bir milyon) ordusu ve onun özel kolu Siyasi Polis Teşkilatı (AVH), toplumu her düzeyde kuşatmakta ve anti-demokratik uygulamalarla devletin çelik mengenesinde sıkılmaktaydı.

Anti-demokratik uygulamalar, süreklileşen devlet baskısı, düşen ücretler ve hayat pahalılığı emekçi kitlelerde büyük bir hoşnutsuzluğa yol açıyordu. Kumanda ekonomisi ağır sanayi yatırımlarına hız verirken tüketim mallarına dönük yatırımlar azalmakta, tüketim malları kalitesiz ve yetersiz üretilmekteydi. Buna karşın, toplumsal artı-ürüne el koyan bürokrasi, yoğun bir şekilde silah sanayisine yatırımlar yapmakta ve silahlanmaya devasa bütçe ayrılmaktaydı. Bu duruma tepki gösteren işçiler ise zorunlu çalışma kamplarına gönderilmekle tehdit edilmekteydi. Tüm bu olanlar hemen her Doğu Avrupa ülkesinde yaşanıyor ve 1953'ten başlayarak işçi-emekçi kitleler bu bürokratik diktatörlüklere tepki vermeye başladılar.

1953'ün baharında, Macaristan'ın başkenti Budapeşte'deki demir-çelik fabrika işçileri düşük ücretleri ve yiyecek kıtlığını protesto etmek için greve gittiler. Fakat asıl gelişme Doğu Almanya'da yaşandı. Haziran ayından başlayarak işçiler greve gittiler ve grev genel bir ayaklanmaya dönüştü. Ama Sovyet tankları ve askerleri ayaklanmayı bastırıp, kurulan işçi konseylerini dağıttılar. Sovyet bürokrasisi genel huzursuzluğu kontrol altına almak amacıyla Macaristan'da reformlar yapmaya girişti ve Matyas Rakosi görevden alınarak Başbakanlığa daha ılımlı bir sima olan İmre Nagy getirildi. Fakat Nagy, istenen reformları yapamayacak ve bürokrasinin iç çatışmasının bir sonucu olarak 1955'te partiden atılacaktı.⁶⁸

1956'nın baharında aydınlar ve öğrenciler harekete geçerek muhalefet platformları oluşturdular. Mart ayında Macar şair Petöfi'nin adına bir kulüp kurarak düzenli toplantılar yapmaya başlamışlardı. Ancak işçi sınıfı henüz sessizliğini

⁶⁸ Necip Çakır, **Macaristan 1956: Devrim mi, Karşı Devrim mi?**, 11. Tez, Sayı 9, 1989, s.164

korumaktaydı. İtibarı iade edilen Rajk'ın 6 Ekimde yapılan cenaze töreni toplumsal öfkenin kendini dışa vurduğu devasa bir gösteriye dönüştü. 200 bin kişinin katıldığı törende, işçiler kitlesel düzeyde saflarını almışlardı. Bu durum, törene öncülük edenler dâhil, bürokrasiyi de şaşkınlığa sürüklemişti. Bir anda on binlerce insanın tüm korkularından sıyrılarak meydanları doldurması, gelecek günlerin patlamalı dinamiğini gözler önüne sermekteydi. Nitekim kitleler, sezgisel düzeyde de olsa bu gerçekliği o anda kavramış gözükiyorlardı: “Yarı yolda durmayacağız” sloganları bürokratik düzenin devasa binalarına çarpıp geri döndüğünde ilk kıvılcım çakılmıştı.

16 Ekimde Szeged Üniversitesi öğrencileri boykot kararı aldılar; 22 Ekim'de bir toplantı yapan Budapeşte Teknik Üniversitesi öğrencileri 16 maddelik taleplerini içeren bir bildiri yayınladılar. Talepler arasında SSCB'nin Macaristan'dan çekilmesi, serbest seçimlerin yapılması, özgürlüklerin genişletilmesi ve İmre Nagy başkanlığında bir hükümetin kurulması gibi maddeler vardı.

Bu arada, Polonya'nın Poznan kentinde işçiler ayaklanmış ve bürokrasi ayaklanmayı kanlı bir şekilde bastırmıştı. Macar yazarlar birliği, Petöfi çevresi ve öğrenciler 23 Ekim de Polonyalı işçileri desteklemek amacıyla bir dayanışma yürüyüşü kararı aldılar. Fakat yürüyüş sonrasında kitle dağılmayarak parlamento binası önünde toplanmaya başladı; akşama doğru parlamento binası önünde 300 bin kişi toplanmış bulunuyordu. İşçiler işyerlerinden çıktılarında evlerine değil, meydanlara akıyorlardı. Devrim fırtınasının bürokratik düzeni yerle bir etmesi pek yakındı. Parti genel sekreteri Gerö'nün yaşananları karşı-devrim olarak adlandıran konuşması radyoda yayımlandığında kitlelerin öfkesi bürokratik düzeni hedef alan devrimci şiddete dönüştü. Devrim başlamıştı.⁶⁹

Kitleler bürokratik devletin kurumlarına karşı doğrudan saldırıya geçmişlerdi; radyoevini işgale yönelik göstericilere siyasi polis ateş açarak onlarca kişiyi öldürmüştü.

⁶⁹ Volkan Yaraşır , **Uluslararası İşçi Hareketleri**, İstanbul: Tümzamanlar Yayınları, 2004, s.507

Fakat bu arada, her devrimde kitleleri zafere götüren tarihi olaylar yaşanmaya başlanmıştı. Devlet binalarını korumak amacıyla getirilen askerler halka ateş açmayı reddederek saf değiştiriyor ve silahlarını kitlelere dağıtıyordu. Kilian ve Bem gibi kimi kışlalarda ise askerler kitlelere silah dağıtmaya başlamıştı. İşçiler ise Czepel ve Ujpest'deki silah fabrikalarını ele geçirerek silahlanmışlardı. 23 Ekim gecesi ayaklanma hemen tüm Budapeşte'ye yayılmış bulunuyordu. Silahlı çatışmalar kentin her yanında yaşanmaya başlanmıştı; Sovyet ordusunun müdahalesiyle çatışmalar şiddetini artırarak sürüyordu. Şafak, gecenin karanlığıyla birlikte bürokrasinin karanlığını da söküp atmaktaydı.

24 Ekim'den başlayarak devrim tüm ülkeye yayıldı; aynı sabah Budapeşte'nin tüm sanayi bölgelerinde genel greve gidildi. Genel grev tez zamanda Miskolc, Győr, Szolnok, Pecs ve Debrecen gibi Macaristan'ın diğer sanayi kentlerine yayıldı. Grev tüm yaşamı durdurdu ve işçiler öz-yönetim organlarını, yani konseylerini oluşturdu; kısa zaman içinde, devrimin seyrinden doğan işçi konseyleri devrimin gerçek taşıyıcısı, iktidar organları haline geldiler. Ordunun dağılması ve askerlerin devrim safına geçmesi, siyasi polisten kopmaların yaşanması, devletin çatlmasına ve çökmesine yol açmıştı. Tüm devlet kurumları işgal edildi; radyoevleri ve gazete binaları ele geçirildi. İnisiyatif her yerde fiilen işçi konseylerinin eline geçmişti.

Bu gelişmeler üzerine Sovyet bürokrasisi hazırlıksız Macar bürokrasisinin imdadına yetişerek düzeni nasıl kurtaracağına arayışına girdi. Sovyet bürokrasisi dağılan devlet aygıtının yerine kendi güçlerini geçirirken, düzeni yeniden tesis edecek ve devrimi boşa çıkartacak manevralar yapmaktaydı. 24 Ekim sabahı İmre Nagy 'nin başkanlığında bir hükümetin kurulacağı açıklandı; ayrıca demokratikleşme talepleri de kabul edilecekti. Kitlelerin güven duyduğu ve Başbakanlığa önerdikleri Nagy, devrimi soğutmak için bürokrasi tarafından ileri sürülmüştü. Nagy, kitlelere silah bırakmaları çağrısı yaparken sıkıyönetim ilan edip Sovyet askerlerini yardıma çağırıyordu.

Silahlarını bırakan işçilerin suçlu sayılmayacağını ve hayat standartlarının yükseltileceğini vaat ediyordu.

Nagy'nin sürekli olarak radyolardan ve gazetelerden kitleleri itidale davet etmesi devrimi durduramadı. Nagy hükümeti gerçekte hiçbir maddi güce sahip değildi. Onu ayakta tutan Sovyet bürokrasisi idi ve amacı devrimi bastırmaktı. Devrim, birkaç gün önce ileri sürülen ve aydınlarla öğrencilerin başını çektiği reform taleplerini ve mücadele yöntemlerini çoktan eskitmişti. Nagy, bu gerçekliği kavrayamadığından devrim ile bürokrasi arasında sıkışıp kalacak ve birkaç gün içinde bir hiçe dönüşecekti.

Sovyet askerleriyle devrimci kitleler arasındaki çatışmalar her yerde gece gündüz sürüyordu. 25 Ekimde bürokrasi, Parti genel sekreteri Gerö'yü harcamaya karar verdi; Gerö görevden alınarak onun yerine Janos Kadar getirildi. Basınç altında kalan Nagy, kitlelerin taleplerini kabul ettiğini açıkladı; Sovyet askerleri Budapeşte'den çekilecek, seçimler yapılacak, devrimin kahramanlarından olan Albay Maletter Savunma Bakanlığına getirilecek ve siyasi polis tasfiye edilecekti. Ancak kitleler durulmuyordu, grevler her yerde sürerken konseyler yönetimi ellerinde tutuyorlardı.

Yaşanan bir ikili iktidar durumuydu. Toplum her düzeyde örgütlenerek devrime katılıyordu: "Gerçekte genel grev her tarafa yayılmış olup hiçbir engele uğramadan devam ediyordu. Fabrikalar ve hemen hemen her daire boştu. Okullar kapalıydı; tramvaylar oldukları yerde duruyorlardı. Enerji ve aydınlatma malzemeleri büyük ölçüde zarar görmüşlerdi." ⁷⁰Bir başka örnek: "Miskolc kenti iki günden beri işçi konseyinin ve öğrenci parlamentosunun liderliğinde bulunmaktadır. İşçi Konseyi, garnizonu ve polisi kontrolü altına almıştır." ⁷¹

⁷⁰ Mehmet Ergün, **Macar İhtilali**, İstanbul: Akşam Kitap Kulübü, 1967, s.27

⁷¹ Mehmet Ergün, **a.g.e.**, s.40

31 Ekimde 25 fabrikanın işçi konseyi delegeleri bir konferans yaparak önemli kararlar aldılar; kararlar, bürokratik diktatörlüğün yapısıyla örtüşmeyen, bürokrasinin iktidarını ortadan kaldıracak nitelikteydi. Bazı önemli maddeler şunlardı:

1) Fabrikalar işçilere aittir. İşçiler devlete üretim ve kârın bir kısmını temel olarak hesaplanan bir vergi öderler.

2) Fabrikanın en yüksek kontrol organı, işçiler tarafından demokratik yöntemlerle seçilen işçi konseyidir.

3) İşçi konseyi 3 ila 9 üyeden oluşan bir yürütme kurulu seçer. Yönetim kurulu konseyin yürütme makamı olarak hareket eder ve konsey tarafından alınmış kararları ve görevleri uygulamaya koyar.

4) İşyeri yöneticisi, ücreti fabrika tarafından ödenerek çalıştırılır. Yönetici ve diğer yönetici pozisyonundaki kişiler işçi konseyi tarafından seçilirler.

5) İşyeri yöneticisi fabrikaya ilişkin tüm konularda işçi konseyine karşı sorumludur.

6) İşyerinde çalışan tüm işçilerin işe alınması ve işten çıkarılması konusunda doğacak tüm anlaşmazlıklarda karar hakkı işçi konseyine aittir.

7) İşçi konseyi tüm bilânçoları görmek ve kârların kullanımına karar vermek hakkına sahiptir.⁷²

Bununla birlikte, konseylerin Macaristan'ın Varşova Paktı'ndan çıkması yönünde Nagy hükümetine dayanılmaz bir baskı bindirmesi ve Nagy'nin bunu kabul ettiğini açıklaması Sovyet bürokrasisini ve onun yerli uzantılarını paniğe sürüklemişti. Bürokrasinin devrimi soğutma manevrası, kitlelerin devrimi daha ileriye taşıma kararlılığı karşısında boşa çıkıyordu ve bürokrasi her alanda sıkışıyordu. 31 Ekimde Macar Hava Kuvvetleri Komutanlığı “eğer Sovyet askerleri ateşkes ve 12 saat içinde Budapeşte'yi terk etmeleri yolunda yapılan anlaşmaya uymazlarsa, tüm Macar işçi sınıfının istemlerini desteklemek üzere harekâta geçeceğini” açıklamıştı.⁷³

⁷² Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi, cilt 5, s.1481

⁷³ Necip Çakır , a.g.e., s.193

Buna karşın işçi konseyleri ne yapacaklarını bilemez haldeydiler; hâlâ merkezi düzeyde bir örgütlenme sağlanabilmiş değildi. Konseylerin siyasal iktidarı olarak ikili iktidar sürecine son verecek bir perspektifi olmadığı gibi, işçi sınıfına tüm bu süreçlerde önderlik edecek Bolşevik bir parti de yoktu.

Sovyet bürokrasisi dönülmez bir sürece girildiğinin farkında olarak, zaman kazanma yönündeki manevralarını hızlandırdı; Macaristan'ın Varşova Paktından çekilmesi görüşmelerini kabul etti. Sovyet ve Macar bürokrasisi düzeni kurtarmak amacıyla Sovyet askerlerini kesin sonuç almak üzere devrimin üzerine salmaya karar vermişti. Bürokrasi, Janos Kadar önderliğinde yeni bir darbe girişiminde bulundu. 3 Kasımda Kadar yeni bir hükümetin kurulduğunu ve “karşı-devrimin” bastırılacağını açıkladı; aynı gece Sovyet ordularının Macaristan'dan çekilmesi görüşmelerini yapan heyet tutuklandı ve Sovyet askerleri Budapeşte'ye hareket etmeye başladı. 200 bin asker ve 6 bin tank, devrimin üzerine yürümeye başlamıştı.

Sovyet ordularına ve siyasi polise karşı, başta Budapeşte olmak üzere tüm Macar kentlerinde şiddetli bir direniş gösterilmeye başlandı. Yaşanan gerçekten de bir savaştı; Sovyet orduları tanklarla ve makineli tüfeklerle saldırıya geçiyor ve direnişi kıramadıkları noktalarda uçaklar hava bombardımanı yapıyordu. En şiddetli karşı koyuş işçi mahallelerinde ve sanayi bölgelerinde gerçekleşti. Budapeşte'nin işçi mahalleleri günlerce silahlı çatışmalara sahne oldu; kentin hemen her yerinde barikatlar yükseliyor ve işçiler işgalci Sovyet askerlerine karşı direnmeye çalışıyorlardı. Direniş kırıldığında Budapeşte savaştan çıkmış bir görünüm arz ediyordu; şehir ve özellikle işçi mahalleleri tanklar tarafından günlerce bombalanmış, yakılıp yıkılarak harap edilmişti.⁷⁴

Czepel, Angyolfold, Ujpest ve Dunapentele gibi sanayi bölgeleri direnişin kaleleri niteliğindedir. Czepel işçilerinin kurduğu barikatlar günlerce Sovyet askerlerine

⁷⁴ Volkan Yaraşır, a.g.e., s.524

karşı dayanabilmişti; Budapeşte’de direniş kırıan Sovyet güçleri 10–11 Kasımda tüm güçlerini direnişin bir türlü kırılmadığı Czepel’e kaydıldılar. Direniş, yoğun çatışmalar sonucunda zorlukla kırılabilirdi. Ozd, Miskolc, Barsod, Tatabanya, Komlo ve Pecs gibi sanayi kentlerinde direniş günlerce sürmüştü. Maden işçileri Pecs yakınlarında bulunan Mecsek dağlarına çekilerek aylarca savaş yürüttüler.

Sovyet ordularının her yönden kuşattığı Dunapentele İşçi Konseyi 7 Kasımda şu açıklamayı yayınladı: “Dunapentele Macaristan’a önderlik eden sosyalist kenttir. Bu kentin tüm sakinleri işçidir ve iktidarı ellerinde tutmaktadırlar... Tüm kent nüfusu silâh altındadır ve bundan da vazgeçmeyeceklerdir, çünkü kent halkı kentin fabrika ve evlerini kendi elleriyle inşa etmişlerdir... İşçiler kenti faşizmin yanı sıra Sovyet askerlerine karşı da savunacaklardır.”⁷⁵ Sovyet ordularının direniş kırımaması üzerine kent hava bombardımanına tutuldu.

Çatışmalar her yerde sürerken işçi sınıfı ne yazık ki, merkezi bir örgütlülükten ve önderlikten yoksun bulunmaktaydı. Her kent, sanayi bölgesi veya işçi mahalleleri kendi güçlerine dayanarak direniş sürdürmek zorunda kalmıştı. Sovyet orduları her şeye rağmen direniş 11 Aralık’ a kadar kıramamışlardı; ikili iktidar durumu savaş boyunca sürdü. 13 Kasımda kurulan Budapeşte Merkezi İşçi Konseyi, genel grevi sürdürme kararı alırken, Kadar yönetimini tanımayarak Sovyet ordularının geri çekilmesini istedi. İşçi sınıfı güçlerini ancak 24 Kasımda Ulusal Konsey’in örgütlenmesiyle birleştirebildi. Fakat çok geç kalınmıştı; Ulusal Konsey örgütlendiğinde devrim artık yenilgi sürecine girmiş bulunuyordu.

Sovyet orduları hemen tüm kentleri ve işçi mahallelerini yakıp yıkmışlardı ve direniş bu şekilde bastırılabilmişti. Böylece Macar bürokrasinin parçalanana devlet aygıtı, Sovyet bürokrasisinin tankları tarafından yeniden ayağa dikiliyordu. Binlerce devrimci tutuklanarak idam edildi; resmi rakamlara göre sadece idam edilenlerin sayısı 2 bin

⁷⁵ Necip Çakır , a.g.e., s.194

700'dür. Çeşitli kaynaklara göre 20 ilâ 25 bin kişi öldürülmüştür. 200 bin kişi ise, müdahale sırasında açık olan Avusturya sınırından kaçmıştır. Bürokrasi karşı-devrimi başarıya ulaştırıp düzen sağlarken, devrimci bir önderliğe sahip olmayan Macar işçi sınıfı, tarihinde ikinci büyük yenilgisini almış bulunuyordu.⁷⁶

4.5 Süveyş Krizi

1950'lere gelindiğinde Mısır'da egemen bir devlet kurulmuş olmasına rağmen Süveyş Kanalı'nın denetimi Batılı Devletler'in kontrol ettiği Kanal Şirketi'ndeydi. Süveyş kanalı yoluyla başta İngiltere ve Fransa olmak üzere pek çok Batı Avrupa devleti, Körfez ülkelerinden petrol alıyordu.

Mısır'da 1952 yılında iktidara gelen Cemal Abdunasır, ülkesini askeri yönden güçlendirmeye ve İsrail karşısında üstün duruma geçmeye çok önem verdi. Bu amaçla, Sovyetler Birliği'ne yaklaşmaya ve Çekoslovakya üstünden silah almaya başladı. Ayrıca, Asuan Barajı'nı bitirip, ülkenin ekonomik kalkınmasını sağlamak istiyordu. Fakat bunlar için büyük miktarda mali yardıma ihtiyacı vardı. ABD ve İngiltere'den kredi almayı denediysen de, bu iki ülke Mısır'ın Doğu Bloğu'ndan silah alması ve İsrail karşısı militanları desteklemesi sebebiyle kredi vermediler.

Bunun üzerine Nasır, ihtiyacı olan mali gücü sağlamak için Süveyş Kanalı'nı işleten Kanal Şirketi'ni millileştirdiğini açıkladı. Kanal Şirketi'nin hisselerinin değerini sahip devletlere ödeyeceğini açıkladıysa da, bu karar İngiltere ve Fransa'dan çok büyük tepki aldı. Çünkü bu iki devlet için Süveyş Kanalı, Basra Körfezi'ndeki devletlerden aldıkları petrolün taşınması için çok önemliydi.

Bu nedenle burada, Sovyetler'e yanaşmaya başlayan Mısır'ın denetim kurması tehlikeliydi. Ayrıca çok karlı olan Kanal Şirketi hisselerini Mısır'a devretmek

⁷⁶ Uğur Kızılok , **1956 Macaristan Devrimi Marksist Tutum**, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2006, Sayı 13

istemiyorlardı. Anlaşmazlığı çözmek için toplanan Londra Konferansı'ndan sonuç çıkmadı. Bunun üzerine İngiltere başbakanı Antony Eden Paris'e gitti. Paris dışındaki Sevr'de toplanan İngiltere, Fransa ve İsrail Mısır'a askeri müdahale kararı aldı. Buna göre İsrail Mısır'a saldıracak, İngiltere ve Fransa ise savaşanları ayırmak bahanesiyle bölgeye asker çıkartıp kanalı işgal edeceklerdi. İki ülke arasındaki çatışmalar durdurulduktan sonra ise, "daha başka çatışmaları önlemek ve dünya ticaretinin bölge savaşlarından etkilenmemesini sağlamak" amacıyla bölgede kalıcı bir İngiliz-Fransız birliği konuşlandırılacaktı.

4.5.1 Sovyetler Birliği'nin ve Amerika'nın Tepkisi

Hem Sovyetler Birliği, hem de Amerika Birleşik Devletleri bu saldırıya karşı cephe aldılar. Amerika ve Sovyetler'in savaşa karşı ortak tavır koymaları, Soğuk Savaş'ın en derin olaylarından biridir. Sovyetler'in, Mısır'dan çekilmemeleri durumunda Paris ve Londra'ya nükleer saldırı yapma tehdidi sonrasında İngiltere ve Fransa ateşkes ilan edip geri çekilmek zorunda kaldı. Kasım'da başlayan geri çekilme Aralık ayında tamamlandı.

Amerika Birleşik Devletleri, Sovyetler'in Doğu Avrupa'da yayılmasına büyük tepki gösterdiği halde kendi müttefiklerinin benzer emperyalist amaçlar için savaşması karşısında hem kendi içinde hem de uluslararası ortamda tepki görmüştü. Bu nedenle harekâta karşı çıkmış ve Sovyetler'in saldırı tehdidi karşısında İngiltere ve Fransa'yı yalnız bırakmıştır. Ayrıca Amerika Birleşik Devletleri, Süveyş Krizi'nin daha büyük bir çatışmaya dönüşmesi ve Doğu/Batı Blokları arasında bir savaş şeklini korkuyordu. ABD'nin bu harekâta karşı olmasındaki diğer bir neden ise, bu savaşla bölgedeki Batı karşıtı akımların güçlenip Arap ülkelerinin Sovyetler'e yanaşmasıydı. Petrol sebebiyle çok önemli olan bu bölgede Sovyet etkisi, Amerika için kabul edilemez olurdu.

Savaş'ın sonlanmasıyla, Kanada Dışişleri Bakanı Lester Pearson, Birleşmiş Milletler Barış Gücü kurularak Gazze Şeridi'ne ve Sina Yarımadası'na yerleştirilmesini önerdi. Birçok ülkenin katılımıyla oluşturulan bu gücün “barış sağlanıncaya kadar Mısır ve İsrail'in savaşmasını engellemek” sorumluluğunu üstlenmesi gerekiyordu.1967'ye kadar bölgede kalan Barış Gücü, bu tarihte çekilmiş ve hemen ardından Altı Gün Savaşı çıkmıştır.⁷⁷

4.5.2 Süveyş Krizinin Sonuçları

Süveyş Krizi'nin en önemli sonucu, Avrupa Devletleri'nin zayıflığını göstermesi oldu. Yarım yüzyıl öncesinde dünyaya mutlak egemen olan İngiltere ve Fransa'nın artık Amerika'nın askeri desteği olmadan hareket edemeyeceği ortaya çıkmıştı. Bu, dünya hâkimiyetinin Avrupa'dan Amerika ve Sovyetler'e geçtiğinin ilanı olmuştur.

Süveyş Krizi, İngiltere'nin Falkland Adaları Savaşı'na kadar Amerika'nın desteği olmadan yaptığı son harekâttir. Bu süre içinde İngiltere, askeri harekâtlarında hep Amerika'nın desteğini arayacaktır.

Fransa'da ise General de Gaulle, Fransa'nın dış politika amaçları için Amerika'ya güvenemeyeceğini anlamıştır. İktidara geldikten sonra de Gaulle, Fransa'nın bağımsız bir politika izleyebilmesi için nükleer silah geliştirilmesine başlayacak ve Fransa'yı NATO'nun askeri kanadından çekecektir.

Süveyş Krizi'nden Nasır, Arap dünyasının en güçlü lideri olarak çıktı. Mısır, savaşı kaybetmiş ve büyük asker kaybı vermiş olmasına rağmen Süveyş Kanalı üzerinde denetimini kurmuştu. Mısır'da 1881 yılından beri var olan İngiliz etkisi ortadan kaldırılmıştı.

⁷⁷ Oral Sander , a.g.e., s.301-305

Süveyş Krizi sonrasında Nasır yükselirken, İngiltere’de başbakan Antony Eden istifa etmek zorunda kalıyordu. İngiltere ve Fransa’nın zayıflığının ortaya çıkması ve Mısır’ın ayakta kalması kolonilerin bağımsızlaşma sürecini hızlandırdı. Bu iki devletin kalan kolonileri ileriki yıllarda bağımsız oldular. Mısır’ı kurtaran, İngiltere ve Fransa’yı geri çekilmeye zorlayan, Sovyetler Birliğiydi. Bu tarihten sonra bölgede Sovyetler’in prestiji hızla artmaya başladı.⁷⁸

4.6 Küba Devrimi

26 Temmuz 1953’te yaklaşık yüz kişilik az cephaneli gerilla grubu Moncada Kışlası’na saldırdı. Birçoğu saldırıda hayatını kaybetti. Hayatta kalanlar, Fidel Castro ve Raúl Castro da bu gruba dâhildir, kısa süre içinde yakalandı. Dava sonunda hepsi uzun süreli hapis cezaları aldı. Castro, Isla de la Juventud adasında yer alan *Presidio Modelo* hapishanesinde geçirmek üzere 15 yıl hapis cezası aldı.

1955’te baskılar üzerine Batista Moncada baskıncıları da dâhil bütün politik mahkûmları serbest bıraktı. Castro kardeşler Meksika’ya sürgün edildi, burada sürgün edilmiş diğer Kübalılarla tanışıp daha da güçlendiler. Bu yeniden örgütlenme sürecinde Castro, Arjantinli doktor Ernesto "Che" Guevara ile tanıştı, Che de onlara katılmakta gecikmedi. Burada Kübalı eski askeri lider devrimci Alberto Bayo tarafından eğitildiler.

Meksika’da eğitilen grup Fidel Castro önderliğinde Küba’ya gitmek için Kasım 1956’ta Granma yatına bindiler. Planlarına göre Doğu Küba’ya geldikleri zaman Küba’da kalan isyankârlar tarafından genel bir çatışma başlatılacak böylelikle Batista hükümetini çabucak devireceklerdi.

Granma yatı Küba’ya planlanan zamandan daha geç ve planlanan bölgeden daha doğuya vardı. 26 Temmuz Hareketi’ne bağlı olan llano kanadıyla temas etmek

⁷⁸ Ahmet Kuyaş, **a.g.e.**, s.208-209

zorlaştı ve koordine bir saldırı gerçekleştirilemedi. Varıştan sonra gerillalar Sierra Maestra dağlarına kendi çabalarıyla ilerlemeye başladılar. Kısa bir süre sonra Küba Hava Kuvvetleri'nin saldırısı sonucu birçok kişi hayatını kaybetti, yüz civarında kişiden geriye 15–20 kişi kalmıştı. Hayatta kalanlar küçük gruplara ayrılıp, dağlarda ilerleyerek hayatta kalan kişilere ulaşmaya çalıştılar. Birbirlerini bulmaları köylü sempatanlar sayesinde oldu. Bu 12 kişilik küçük grup, Fidel Castro, Raúl Castro, Camilo Cienfuegos ve Che Guevara da buradaydı, gerilla kuvvetinin çekirdek lider grubunu oluşturacaklardı.

1956`dan 1958`in ortalarına kadar Castro Ramos Latour, Fran País, Huber Matos ve diğerlerinin yardımıyla Sierra Maestra dağlarındaki ufak Batista garnizonlarına başarılı saldırılar düzenledi. Cevap olarak Batista kontrolü kaybetmemek için Küba`deki şehirlerde kanlı tepkiler verdi. Che Guevara ve Raúl Castro da dağlarda Batista yanlılarını ve Castro düşmanlarını idam ederek politik kontrolü sağladı.

Bu zaman diliminde Castro ve ekibi yaklaşık 200 kişiden oluşuyordu ve bu sayı Küba ordusu ve polis gücünün toplamına oranla oldukça küçüktü. Fakat her çatışma öncesi savaşmaya isteksiz olan orduydü ve saldırıları etkisiz oluyordu. Batista güçleri için diğer bir sorun ise Birleşik Devletler tarafından 14 Mart 1985`de konulan ambargoydu. Küba Hava Kuvvetleri uçakları tamir ettiremiyor ya da yedek parça alamıyordu.

Batista güçleri sonunda Verano Operasyonuyla dağlara güçlü biçimde saldırmaya başladı. 12.000 asker (yarısından fazlası eğitimsiz erdi) bu operasyona katıldı fakat Castro`nun kararlı savaşçıları tarafından püskürtüldü. Örneğin 11 temmuzdan 21 temmuza kadar süren La Plata Muharebesi`nde Castro`nun güçleri 240 kişiyi esir alırken sadece 3 kişi kaybetti. 29 temmuzda General Cantillo`nun tuzağına düşen Castro ve savaşçıları yaklaşık 70 kişiyi yitirdi. Castro 1 Ağustos`ta geçici ateşkes önerdi ve Cantillo kabul etti. Pazarlıklar sürerken Castro savaşçılarını tekrar dağlara taşıdı ve

operasyonu en az kayıpla bitirdi. Büyük umutlarla başlatılan Verano Operasyonu Batista hükümeti için başarısızlıkla sonuçlanmıştı.⁷⁹

Batista saldırısı başarısızlığa uğratıldıktan sonra 21 Ağustos 1958 tarihinde Castro güçleri saldırmaya başladı. Fidel Castro, Raúl Castro ve Juan Almeida komutanlığındaki "Oriente" bölgesinde (şimdi 4'e ayrılmıştır, Santiago de Cuba, Granma, Guantánamo, Holguín) 4 cephe kurulmuştu. Batista saldırısı sırasında ele geçirilen cephaneler oldukça işe yaramıştı ve Castro güçleri seri halde zafer kazanmaya başladı.

Bu sırada, Che Guevara, Camilo Cienfuegos ve Jaime Vega kumandanlığındaki 3 ekip de Santa Clara'ya doğru ilerlemekteydi. Jaime Vega ekibi yok edildi. Kalan iki ekip ana merkezlere ulaşarak Castro kumandanlığında olmayan direniş örgütleriyle birleşti. Cienfuegos 30 Aralık 1958'de Yaguajay Çarpışmasını kazanarak önemli bir başarı elde etti ("Yaguajay Kahramanı" ismi buradan gelir). Ertesi gün (31 Aralık) Santa Clara şehri Che Guevara, Cienfuegos ve William Alexander Morgan güçleri tarafından ele geçirildi. Bu haberler Batista'yı paniğe sürükledi. Haberi aldıktan saatler sonra, 1 Ocak 1959, uçakla Dominik Cumhuriyeti'ne kaçtı. Castro, Batista'nın kaçtığını duydu ve Santiago de Cuba'yı almak için görüşmelere başladı.

2 Ocak'ta Albay Rubido askerlerine Castro güçleriyle savaşmamalarını emretti ve şehir ele geçti. Guevara ve Cienfuegos da Havana'ya aynı saatlerde girdi. Santa Clara'dan Küba'nın başkenti Havana'ya gelirken hiçbir güçle karşılaşmamışlardı. 6 Ocak'ta Castro'nun kendisi Havana'ya ulaştı. Küba'nın yeni başkanı ve lideri belli olmuştu.

Yüzlerce Batista yanlısı ajan, polis ve asker "insan hakları ihlali" ve "savaş suçu"ndan idamla yargılandı. Suçlu bulunanların çoğu öldürüldü yahut uzun süreli hapis

⁷⁹ Bonachea, Ramon L. and San Martin, Marta, **The Cuban Insurrection: 1952-1959**, New York: Transaction Books, 1974 , s.123

cezalarına mahkûm edildi. "Devrim adaleti"ne bilinen bir örnek de Santiago`yu aldıktan sonra Raul Castro`nun yönettiği 70 Batista rejimi yanlısı askerin idamıdır. Guevara hapisane olarak da kullanılan La Cabaña kalesinin en yüksek savcısı oldu. Batista yanlılarının karşı devrim yapmasından çekiniliyordu ve birçoğu bu yüzden idam edildi. Ceza almayan birçoğu da polis ve askerlikten uzaklaştırıldı.⁸⁰

4.7 Sputnik Krizi

4 Ekim 1957`de Sovyetler Birliği`nin uzaya fırlattığı Sputnik I yapay uydusunun ardından ABD ve SSCB arasında yaşanan yarış 1950`lerin başında hem ABD hem de SSCB uzaya ilk uyduyu fırlatmak için birbirleriyle bir yarış içine girmişlerdi. ABD`nin başarısız denemelerinin ardından hiç beklenmedik bir zamanda SSCB, bir basketbol topu büyüklüğünde 85 kg ağırlığındaki Sputnik I uydusunun yörüngeye oturtulduğunu açıkladı. Bu ABD için tam bir şoktu. Bu olay hem teknoloji yarışında geride kalmak demektir hem de daha önemlisi, bu denemeyi başaran Sovyetlerin nükleer bir silahı ABD üzerine gönderebileceği paranoyası tüm Amerikalıların aklına girmişti. Bunun hemen ardından, ABD bir dizi fırlatma daha denedi ancak hiçbirinde başarıya ulaşamadı. Sovyetler, 3 Kasım 1957`de bu kez uzaya giden ilk canlı olan Laika adında bir köpeği taşıyan Sputnik II uydusunu da başarıyla fırlattı. Bu, Uzay Çağı`ı açma yarışını Sovyetler`in kazandığı anlamına geliyordu.

4.7.1 Uzay Yarışı

Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği arasında 1957`den 1975`e kadar süren, resmî olmayan rekabet. Uzaya uydu ve sonda yollayarak keşfetmek, insan göndermek, Ay`a insan indirmek gibi çabalar içerir. Uzay Yarışı, Soğuk Savaş`ın bir parçasıdır.

⁸⁰ S.Pacteau-F.C Mougel, **a.g.e.**,s.114

Yarışın başlangıcı, 2.Dünya Savaşı'ndan kalma roket teknolojisine, savaştan sonra ortaya çıkan uluslararası gerginliğe ve Sovyetlerin 4 Ekim 1957'de Sputnik 1 adlı ilk yapay uyduyu fırlatmasına dayanır. Uzay Yarışı, Soğuk Savaş döneminde SSCB ve ABD arasındaki kültürel ve teknolojik rekabetin önemli bir parçası haline geldi. İki ülkenin birbirini olası bir sıcak savaştan önce moral olarak çökertme çabalarında, uzay teknolojisi araç olarak kullanıldı.

1920'lerin ortasında Alman bilim adamları uzun mesafeli uçuşlar yapabilecek, sıvı yakıtla çalışan roketler üzerinde çalışmalara başladılar. 1932'de Wehrmacht'ın önde gelenlerinden Reichswehr, yüksek hızda top ateşi sağlayabilen roketlere yöneldi. Wernher von Braun, yüksek hedefleri olan bir roket bilimciydi. Nazi Almanyası'nın 2. Dünya Savaşı'nda kullanması için benzer roketler geliştirmeye çalıştı. Von Braun'un çalışmalarının temeli, Robert Goddard'ın araştırmasına dayalıdır.

Alman A-4 roketi 1942'de fırlatılan ve uzaya ulaşma amacı taşıyan ilk roket oldu. 1942'de ise Almanya 300 km menzile ve 1.000 kg savaş başlığı taşıma kapasitesine sahip V-2 füzelerinin üretimine başladı. Wehrmacht 2.Dünya Savaşı sırasında V-2'lerden binlercesini müttefik ülkelere fırlatmış, muazzam tahribat ve ölüme sebep olmuştur. Ancak V2'lerin üretimi esnasındaki ölümler, V2'nin sebep olduğundan daha fazladır.

2. Dünya Savaşı'nın sonlarına yaklaşılırken askerî ve bilimsel anlamda Sovyet, İngiliz ve ABD güçleri, Alman roket programı Peenemünde'den teknoloji ve personel çalma konusunda yarış içindeydiler. SSCB ve İngiltere'nin de bazı başarılar elde etmesiyle birlikte, bu yarıştan en kazançlı çıkan ABD oldu. Birçoğu Nazi Partisi üyesi çok sayıda Alman roket bilimcisi (von Braun da dâhil) bu sırada ABD'ye iltica etti.⁸¹

⁸¹ <http://www.astronautix.com/craft/sputnik1.htm>/12 Haziran 2006

İKİNCİ BÖLÜM

SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİ VE SONRASI ULUSLARARASI ALANDA TEHDİTALGILAMALARI

Çeşitli araştırmacılar uluslararası ilişkileri incelerken hangi aktörlerin temel alınması gerektiğini belirlemek zorunda kalmışlardır. Realist akım temel aktör olarak devletleri, davranışsalcı akım bireyleri, yapısalcı akımın temsilcileri ise ilişkileri temel almışlardır. Plüralist akım ise tanımı ile tutarlı bir şekilde çok katmanlı bir yapı öngörmüş ve devletler kadar devletlerin karar alma sürecinde etkin olan birçok iç ve dış aktörü de inceleme alanına dahil etmiştir. Bu çerçevede bakıldığında temel alınan aktörlerin ortak özellikleri olarak çevresine ve uluslararası sisteme etki edebilme yeteneği ve örgütlü bir yapıya sahip olması görülmektedir.⁸²

Soğuk savaş aynı uluslararası çatışma kültürünün bir görüntüsü olarak ortaya çıkmıştır. Soğuk savaş; derinliği, yaygınlığı, kimliği, sürekliliği, adanmışlığıyla ölüm sonrası dünya felsefesinin siyasal kültürü karakterini (eschatological) göstermektedir. Soğuk savaşın başında Winston Churchill'in söylediği "Demirperde"nin hepimizi hapsetmesinin anlamı ölüm sonrası dünyasının kültürüdür. Çatışan Batı ve Doğu blokları uluslararası oynadığı savaş oyunlarında bu kültüre sarılmışlardır.

Ölüm sonrası dünya felsefesinin kültürü cümlesi batılı tarihçiler tarafından çok kullanılan bir deyimdir. Fransız düşünürü Michel Foucault'ya göre ölümle delilik arasında güçlü bir bağ vardır. Deli olan kimse sürekli olarak ölüm dramını işler. Uluslararası politikada ölüm kültürünün kavram olarak ileri sürülmesi Anatol Rapoport

⁸² D. Ülke Arıboğan, *Globalleşme Senaryosunun Aktörleri*, İstanbul: Der Yayınları, s. 23.

tarafından yapılmıştır. Soğuk savaş sırasında uluslar arası dengenin karşılıklı yok etmeye dayandırılması her çatışmada nükleer silahlara başvurma tehdidi ölüm sonrası görüşlere ve felsefelere dayandırılmış olup, birçok stratejist tarafından bir "çılgınlık" olarak nitelendirilmiştir.

1. 1985 ÖNCESİNDE TEHDİT ALGILAMALARI

İkinci Dünya Savaşı'ndan önce uluslararası politikanın sahnesi Avrupa'ydı. Kıtanın eski ünlü ulusal devletleri olan Fransa, Almanya, Büyük Britanya ve İtalya, bu sahnede başrolleri oynuyordu. Uzakdoğu'da Japonya'nın emperyalist tutkuları ve Çin'in iç kargaşaları, oldukça bağımsız bir ikinci fırtına merkezini oluşturuyordu. Batı'nın horoz dövüşü alanına dönen Avrupa kıtası ile Uzakdoğu'nun bu er meydanı arasında, bunları birbirinden ayıran uçsuz bucaksız topraklarıyla, SSCB ve ona yakın bir büyüklükte olan Amerika Birleşik Devletleri bulunmaktaydı. Bu uyuyan devler, ideolojilerinin bir gereği olarak, iki savaş arasındaki siyasal manevralarla yalnızca figüran rolü oynadılar. Koloni yöneticileri ve memurları, Afrika'da ve Güneydoğu Asya'da barışı korudular. İngiliz Uluslar Topluluğu – Kanada, Avustralya, Yeni Zelanda ve Güney Afrika uluslararası işlerle başkalarının uğraşmasından hiç de yakınmazken, Latin Amerika, Birleşik Devletleri'nin ekonomik gücünden rahatsız olmaya başladı. İkinci Dünya Savaşı bu görünümü kökten değiştirdi.

SSCB ve Amerika bu savaştan yeryüzünün iki büyük devleti olarak çıktı. II. Dünya Savaşı'ndan önce bu iki ülkenin, Milletler Cemiyeti'ne ve iki savaş arası diplomasisinin öteki etkinliklerine özgürce ve birbirine eşit iki büyük güç olarak katılmakta isteksiz davranmalarına yol açan aynı ideolojik ilkelerin, bu kez hem Rusları hem de Amerikalıları, savaş sonrasında dünyanın her yerindeki olaylara ilgi duymaya itmiş olması ilginçtir. Marksist-Leninist ülküyü benimsemiş kişiler olarak Ruslar Asya'da, Avrupa'da ve dünyanın öteki herhangi bir bölgesinde önem kazanan komünist

akımlara dostluk gösterme gereğini duyarken Amerikalılar, ulusların kendi yazgılarına kendilerinin karar vermeleri yolundaki Wilson’cu ilkeyi savunma adına, komünizmin dünya çapındaki yayılma hareketine dur demeleri gerektiğini düşündüler.

Kuşkusuz bu “Soğuk Savaş” birden ortaya çıkmadı; çizgilerinin belirlenmesi zaman aldı. Çoğu Amerikalı 1945’te, önce babalarının 1918’de yaptığını yapmayı ve savaş bitince askerlerini geri çekip terhis etmeyi umdu. Barışın korunması işini “Büyük Devletler” arasında kurulacak sağlam bir görüş birliğinin desteğiyle Birleşmiş Milletler üstlenecekti. Bu yolda karşılaşılan büyük güçlük, 1918’den sonra olduğu gibi, 1945’ten sonra da büyük devletler arasında görüş birliğinin sağlanamaması oldu.

1.1 Soğuk Savaş Dönemi Ülkelerin Politikaları

Soğuk Savaş Sonrası politikalar, 4 büyük devlet olan Rusya, Amerika, İngiltere ve Fransa açısından incelenecektir. Bu politikaların, ülkeler açısından hem olumlu hem de olumsuz etkileri bulunmaktadır.

1.1.1 Rusya

Almanya ve Japonya ile yapılacak barış antlaşmalarının maddeleri üzerinde bir uzlaşmaya varmak için gösterilen tüm çabalar sonuçsuz kaldı. Bunun üzerine Birleşik Amerika hükümeti, askerlerini Avrupa’dan ve Japonya’dan çekmek için, Stalin Rusyası’nın yayılmacı tutkularının denetim altına alınmasına kadar beklemek zorunda olduğu sonucuna vardı.

Stalin savaş sonrası yıllarının sorunlarını tam olarak nasıl gördüğünü saptamak hala bir tahmin işidir. Kendisinin 1945 yılında, olasılıkla Çin ve Doğu Avrupa komünist partilerin iktidara geçebileceklerini ummuyordu. Bununla birlikte Amerikalılara ve öteki gözlemcilere, Rusların her yerde komünist yönetimler kurmayı amaçlayan dünya

çapında bir akımı çekip çevirdiklerine kolaylıkla inandırılabilirdi. Stalin savaş sonrası Rusya'sında, Ortodoks Marksizm'i yeniden gündeme getirdi; bu öğretiyi, ilerde bir dünya devrimi olacağını öne sürüyordu. Ayrıca Stalin, Doğru Avrupa'nın 1944–1945 yıllarında Rusya ordularının ele geçirdiği bölgelerinde koalisyon rejimleri kurdu; bu ülkelere, iki yıl içinde komünist parti diktatörlükleri geldi. Aynı zamanda Karadeniz'in ağzındaki Boğazların denetimini ele geçirmeyi, pek fazla istekli olmaksızın şöyle bir denedi ve İran'a yayılmak istediğini gösterecek bazı davranışlarda bulundu. O sıralarda Asya'da komünistler, Çin'in denetimini ellerine geçirmeye başlamışlardı; komünistlerce yürütülen gerilla hareketleri, öteki birçok Asya ülkesinde de iktidarı ele geçirmeye çalışmaktaydı. Batı Avrupa'daki komünist partiler de güçlüydüler ve durmadan devrimden söz ediyorlardı. Bu gelişmeler bir olasılıkla Ruslara doğal, kaçınılmaz ve çok iyi gelişmeler, Marks'ın dünya devrimi kehanetinin gerçekleşmeye başlaması olarak görüldü. Amerikalılar ve çoğu Avrupalı açısından ise, Moskova merkezli dünya çapında bir nifak hareketi savaş sonrası güçlüklerinin ve öteki toplumsal eşitsizliklerin olanak verdiği her yerde devrimi ve iç savaşı körüklemekteydi.

1.1.2 Amerika

Yunanistan'da bir komünist gerilla hareketi başlayıp, buradaki hükümeti yıkma tehlikesi yaratınca, Amerika gerillalara karşı savaşmak üzere işe karışmaya karar verdi. Başkan Truman, bu fırsattan 1947 Mart'ında, nerede ve ne zaman olursa olsun iktidarı ele geçirmek için güce başvurduklarında komünist akımlara karşı çıkılması yönünde bir politikayı Kongre'nin onayına sunmakta yararlandı, üç yıl sonra, Amerika'nın çabasının Yunanistan'da başarıya ulaştığını görüldü. Ancak dünyanın her yerindeki komünist akımları çekirdeğinde yok etme politikası, Birleşik Amerika'nın askeri ve ekonomik gücünün ötesinde bir işti.

Amerika'nın Soğuk Savaş Politikası, Avrupa'da daha çok başarılı oldu. 1948'te çeşitli Batı Avrupa hükümetleri bir "Avrupa'yı Yeniden Kalkındırma Planı" hazırladılar.

Kongre; bu planın uygulanabilmesi için Amerikan fonlarını harekete geçirdi. 1953'te bu program resmen sona erdiğinde; gerçekten Avrupa'nın komünist denetimi altında olmayan her yeri, ekonomik refaha ve siyasal dengeye ulaşmıştı. Aynı yıllarda, Doğu Avrupa'nın komünist yönetimi altındaki tüm ülkelerinde beş yıllık planlarını örnek alan ekonomik planlar uygulanmaya kondu. Bunun sonucu da tüm Doğu Avrupa'da, oldukça hızlı bir ekonomik gelişmenin sağlanması oldu. Ulusal sınırları aşan pazarlar kurma ve ekonomik işbirliğini geliştirme çabaları, Batı Avrupa'da, olağanüstü büyük başarılar kazandı. Doğu Avrupa'da ise, birbirlerinden farklı ulusal planlar arasında bir eşgüdüm sağlanması olanağının bulunmadığı anlaşıldı. Bir dereceye kadar bu nedenle, Batı Avrupa'nın ekonomik gelişmesi ve teknik ilerlemesi, Doğu Avrupa'nın 1960'larda sağladığı çok büyük başarıları aşabildi.⁸³

1.1.3 İngiltere

Başlangıçtaki bu talihsiz olaylara karşın, 1947'den sonra, Hindistan ve Pakistan kendi yönetimlerine kavuştular. Hindistan, okuma yazma bilmeyenlerin oranının çok yüksek olmasına, yoksulluğa ve dinsel farklılıklara rağmen parlamenter, demokratik bir yönetim biçimine sahip olup bunu yürütebildi. Pakistan bunu yapamadı. Hindistan'ın bağımsızlığına kavuşmasının hemen ardından, İngilizler Seylan'dan ve Burma'dan da çekildiler, ama Malaya'da birkaç yıl daha kaldılar.

İngiltere, yönetimi devralabilecek yerel önderler bulur bulmaz kolonilerinden çekilmeye karar verince, kolonilerin boşaltılması süreci çok hızlandı. Öteki kolonici devletler de, İngiliz örneğini izlemeyi akıllıca bir tutum olarak gördüler. Böylece, 1957'de bağımsızlığını elde eden ilk Afrika kolonisi Gana oldu. Bu tarihten beş yıl bile geçmeden, Portekiz Angolası ve Mozambik dışında hemen tüm öteki Afrika kolonileri bağımsız devletler durumuna geldiler.

⁸³ Cemal Acar, **Soğuk Savaş Dönemi-Süper Güçler Hakimiyeti Kavgası**, Ankara: Mim Yayıncılık, 1991, s. 79

1.1.4 Fransa

Kuşkusuz Avrupalı kolonici devletler çekilme konusunda her zaman istekli davranmadılar. Örneğin Hollandalılar, kısa bir süre için Endonezya'daki yönetimlerini sağlamlaştırmayı bile denediler, ama silahlı bir direnmeyle karşılaşınca 1949'da adayı bırakmaya karar verdiler. Fransızlar, kolonilerdeki durumlarını sağlamlaştırmak için, çok daha büyük bir çaba gösterdiler; fakat İngiliz koloni politikasıyla birlikte, Suriye'de ve özellikle Vietnam'da ortaya çıkan askeri direnişler, sonunda Fransızların bu çabalarını da boşa çıkardı.⁸⁴

En büyük acılara yol açan savaşın, çok sayıda Avrupalının yerleşip yurt edindiği Cezayir'de oldu. Cezayirli Müslümanlar karışıklık çıkarmaya ve bunun hemen ardından bağımsızlıklarını kazanmak için savaşımaya başlayınca, Cezayir'de yerleşmiş olan Avrupalılar, onlara karşı savaşa giriştiler. Fransız kamuoyu önce onları destekledi, ama savaş uzayıp gidince, Fransız halkı, ülkeyi iç savaşın eşiğine getirecek kesinlikte ikiye bölündü. Bu durum, General Charles de Gaulle'ün iktidara geri dönmesine yol açtı. De Gaulle, savaş sırasında Özgür Fransa Hareketi'nin başına geçmiş ve yeni kurulan Fransız hükümetinde 1945-1946'da kısa bir süre başbakanlık yapmıştı. 1958'de, anayasayı, devlet başkanına daha büyük yetkiler verecek biçimde değiştirtip bu anayasaya göre devlet başkanı seçildiği zaman, yetkilerini Cezayir'de barışı gerçekleştirmek için kullandı. Yedi yıl süren bir savaştan sonra, 1962'de hükümet, ezici bir çoğunluğun Cezayir'e bağımsızlık tanınması görüşünü destekleyen bir halk oylamasının sonucunu benimsedi.

Avrupa'nın kolonici imparatorluklarının böyle hızlı ve çoğu örnekte az çok barışçı çekilişleri, bir dereceye kadar Avrupa hükümetlerinde görülen değişikliklerin sonucuydu. Örneğin 1946'da iktidara gelen Büyük Britanya İşçi Partisi, ilke olarak

⁸⁴ S. Pacteau, F. C Mougel, a.g.e., 106-107

emperyalizme karşı çıktı ve ülkenin yalnızca Hindistan'daki değil, fakat dünyanın öteki bölgelerindeki koloni sorumluluklarından da kurtulmasını istedi. Bir başka etmen, doğrudan doğruya çeşitli koloni halkaları arasında siyasal bilincin artmasıydı. Bağımsızlık akımları yabancı yönetimlere karşı direnme hareketlerine yol açtı ve aynı zamanda görevi Avrupalı kolonicilerden devralabilecek siyasal örgütleri yarattı. Şaşılacak durum, Belçika Kongosu gibi bağımsızlık yolunda büyük dirençle karşılaşan ülkelerin, bağımsızlığın neredeyse bir armağan gibi verildiği ülkelere oranla, kendilerini yönetebilmeye çok daha iyi hazırlanmış olmalarıydı.

Güneydoğu Asya'da, Fransız egemenliğindeki Çin Hindi ülkesi Vietnam'a, Kampuçya'ya ve Laos'a bölününce, eski kültürel ve siyasal farklılıklar yeniden ortaya çıktı. Bununla birlikte başka yerlerde, Avrupalı yöneticiler tarafından çizilen hemen tüm sınırlar, yeni devletlerin de sınırları oldu. Bunun nedeni, bağımsızlığın yeni elde etmiş hemen tüm ülkelerde, yönetim görevlerinin Avrupa türü okullarda okumuş kişilerin eline geçmesiydi. Geleneksel kabile grupları, Avrupalıların gelmesinden önceki beylikler ve benzeri topluluklar, beyaz koloni yöneticilerinin yerli adları tarafından yürütülen siyasal-yönetimsel denetimlerden kurtulamadılar. Onlardan kurtulma yolundaki çabaların hiçbiri örneğin Nijerya'da 1960'ların sonlarına doğru çıkan Biafra ayaklanmasındaki gibi başarıya ulaşamadı.

Birleşik Amerika da, Sovyetler Birliği de Avrupa koloni imparatorluklarının ortadan kalkışını iyi karşıladı. Kolonilerden çekilme hareketinin başladıktan sonra böyle hızla sürmesinin nedenlerinden biri de buydu. Gene de, ne Birleşik Amerika ne Sovyetler Birliği, bu yolda ulaşılan sonuçların hepsinden hoşnut kaldı. Çünkü çok sayıda "yeni ulus" Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda oy sahibi olmuştu. Bunlar, Birleşmiş Milletler Kurulu'nda, komünistlerin önderliğini yaptığı yanın ya da Birleşik Amerika yanlısı grubun içinde yer almayı açıkça kabul etmeyen bir "üçüncü dünya" bloğu oluşturdu. Ayrıca, Rusların ve Amerikalıların bu konudaki ideolojik beklentileri de gerçekleşmedi.

1.1.5 Politikaların Rusya ve Amerika'ya Etkileri

Yerkürenin öteki köşelerinde, Ruslarla Amerikalıların dünyada neler olduğu ve bunlara karşı neler yapılması gerektiği yolundaki görüşleri, olgulara yeterince uymamaktaydı. Ruslar açısından değerlendirsek, batı ülkelerinde komünist akımların hızının 1948'ten sonra kesilmesiyle, beklentilerle olgular arasındaki farkın daha da arttığını görürüz. Çünkü devrimci Marksizm bir sanayi proletaryasının bulunduğu yerlerde değil, nüfusun büyük çoğunluğunu köylülerin oluşturduğu ve çağdaş sanayinin, ancak yeni yeni gelişmeye başladığı ülkelerde tutundu.

Olgulara uymayan ikinci nokta, zafere ulaşan devrimlerden, Marks'ın kehanetindeki gibi uluslararası kardeşliğin doğmasıydı. Yeni komünist yönetimler, Ruslarla işbirliği yapmak yolunda fazla istek göstermediler. Özellikle, Çinlilerin tutumu böyle oldu.

Bununla birlikte, komünist kampta su yüzüne çıkan ilk bölünme, Stalin'in 1948'de Yugoslavya üzerinde denetim kurmaya kalkmasının, Yugoslavya halkının karşı çıkmasına yol açmasıyla görüldü. Bu tür sürtüşmelerin gerisinde, komünistlerin iktidarı ele geçirmeleriyle ulusçuluğun ve ırksal-kültürel gurur duygularının kökünün kazanamamış olması gerçeği vardı. Komünistlerin iktidara gelişlerinin, ulusçuluğun kökünü kazımak şöyle dursun, Asya komünist akımlarının komünist olduğu kadar da ulusçu olduğu ve beyaz ırkların emperyalizmine saldırırken, Fransızlarla İngilizler kadar, Ruslara da karşı olan ırksal duygularını harekete geçirmeye çalıştığı ortaya çıktı.

Rus ideolojisinin gerçeklerle uyuşmayan bir üçüncü noktası, ne Amerika'dan ne de Rusya'dan yana olan ülkelerde Avrupa koloni imparatorluklarının, II. Dünya Savaşı ertesi sona eriş biçimi konusundaydı. İngiltere, 1947'de Hindistan'dan çekilerek bu yolu açmış oldu. Müslümanlarla Hindular arasındaki güvensizliğin artması üzerine

İngilizler, çoğunluğun yönetimi ilkesine uyabildiğince uyarak ülkenin, bir Müslüman Pakistan ile bir Hindu Hindistan olmak üzere ikiye bölünmesine karar verdiler. İngilizler birlikleri çekilince, iki dinsel topluluk arasında büyük çatışmalar patlak verdi; binlerce insan öldürüldü ve birçok kişi kendi dindaşlarına sığınabilmek için bir bölgeden, yeni belirlenen sınırları aşıp öteki bölgeye geçti.

2 POLİTİKALARIN ARDINDAN GELİŞEN TEHDİTLER

Koloni imparatorluklarının yıkılışı, Lenin'in öngördüğü gibi sosyalist devrimi hızlandırmadı. Avrupa'nın eski kolonici devletleri, gelişmelerini kolonilerini yitirdikten sonra da sürdürdü. Bu devrimin Batı Avrupa'ya geçmesi gerekirken neden geçmediği yolundaki Lenin'in savlarını çürüttü. Çünkü Lenin, batı proletaryasını, koloni halklarını sömüren ve Avrupa'nın devrimci bilinçlenmesini geciktiren bir sınıf durumuna gelmekle suçlamıştı.

Bununla birlikte, Afrika'daki ve Asya'daki bağımsızlık hareketleri Amerika açısından da güven verici değildi. Bağımsızlık, demokrasiyi ve liberal kurumları getirmemişti, tersine bu ülkeler daha çok tek parti düzeni ve diktatörlük egemen olmuştu.⁸⁵

Dar bir ideolojik açıdan bakılınca, bu rejimlerin çoğunun Amerika'nın demokratik ülkelerine komünist rejimlerden daha yakın olduğunu söylemek, çoğu örnekte kolay değildi. Bununla birlikte komünist olmayan tüm dünya ülkelerinin barış ve güvenliklerinin temelini dinamitlemeye çalışan Moskova'dan yönetilen dünya çapında bir nifak hareketinin bulunduğu kanısı, Birleşik Amerika'da pek çok kişinin katıldığı görüş olmayı sürdürdü. Amerikan kaynaklarının Avrupa'ya denge getirmek için kullanılmasını haklı göstermek amacıyla, 1947–1953 yılları arasında öne sürülmüş olan

⁸⁵ Tina Rosenberg , *The Haunted Land ,Facing europe's Ghost After*, New York, 2001, s.112

bu görüş, Çan Kay-şek başkanlığındaki bir hükümeti desteklemek yolunda Amerikan çabalarının, komünistlerin askeri başarıları karşısında bir işe yaramadığı, Çin'deki olaylar sonucu, daha da güçlendi.

Kuzey Kore'deki 1950'deki komünist yönetim Güney Kore'ye saldırdığı zaman, Çin komünistleri iktidarı 1949'da daha yeni ele geçirmiş bulunuyorlardı. Amerikalılar, Kuzey Kore'nin saldırısını, komünist yayılma planını gerçekleştirme yolunda atılmış yeni bir adım saydılar. Ruslar o tarihlerde Birleşmiş Milletlerin oturumlarını boykot ettiklerinden, Birleşik Amerika, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nde, saldırgan Kuzey Kore'ye karşı yaptırımlarda bulunulması yönünde oy verilmesini sağlayabildi. Bunun üzerine, Birleşmiş Milletlerin öteki üyelerinden gelen küçük askeri birliklerle birlikte Amerikan birlikleri, Kuzey Kore komünistlerine karşı savaşa katıldı. Kuzey Koreliler yenilmek üzereyken Çinliler yardımlarına koştular ve çok geçmeden, Birleşmiş Milletler güçlerini, savaştan önceki Kuzey ve Güney Kore'yi ayıran sınır çizgisine yakın bir noktaya kadar sürdüler.

Savaş alanında doğan, hiç bir gücün ötekini geriletemediği bir denge durumu sonunda 1953'te çabalarının sonucunu alamadıkları için iki tarafın da canını sıkan bir ateşkese yol açtı. Kore savaşından en kazançlı çıkan ülke, Birleşmiş Milletler birliklerinin gereksindiği malların başlıca satıcısı durumuna gelen Japonya oldu. Bu satışlar, Japon sanayisinin, İkinci Dünya Savaşı'nın yıkıntularından kendini kurtararak yeniden derlenip toplanıp canlanması için gereksindiği dürtüyü veren talep artışını sağladı ve aynı tarihlerde Almanya'da görülen ekonomik toparlanma çabasını bile aşan bir kalkınmaya yol açtı.⁸⁶

⁸⁶ William H. McNeill, **Dünya Tarihi**, Şenel, A, İstanbul: İmge Kitabevi, 2006, s.806

2.1 Nükleer Silahlar

Hem Birleşik Amerika'nın hem de SSCB'nin anında tüm kentleri yok edebilecek güçte nükleer silahlara sahip olmaları gerçeği, Soğuk Savaş boyunca uluslararası ilişkileri derinden etkiledi. 1945'te atom silahları yeni bulunmuştu ve savaş sırasında yapılan gizli anlaşmalar sayesinde, yalnızca Birleşik Amerika'nın elinde vardı. Ancak Rusya, bozulan dengeyi yeniden kurmak için elinden gelen çabayı gösterdi. Alınan sonuçta, casusların derledikleri teknik sırların yardımı olduysa da, Rus bilim adamlarının ve mühendislerinin Amerika'nın atom silahlarının aynısını çok kısa bir süre içinde yapabilmeleri Batılı uzmanların çoğunu şaşırttı. İlk Rus atom bombası denemelerinin 1949'da gerçekleştirilmesi üzerine, Birleşik Amerika daha güçlü bir nükleer savaş başlığını, enerjisini güneşin ve yıldızların yakıtını sağlayan hidrojen atomlarının parçalanması sürecinden alan Hidrojen Bombası'nı yapma yolunda çalışmalara başlanmasına karar verdi. Ruslar da hemen aynı tarihlerde, aynı kararı almış olmalı. Bu yoldaki kararı ne zaman almış olurlarsa olsunlar, Amerika'dan yalnızca bir kaç ay sonra ilk hidrojen bombalı savaş başlıklarını 1953 ve 1954 yıllarında patlatmakta gecikmediler.

Dünya nükleer dehşetle 1945 yılında, II. Dünya Savaşı'nın bitiminde tanıştı. Amerika Birleşik Devletleri'nin 1945'te Japonya'nın iki gelişmiş şehri olan Hiroşima ve Nagazaki'ye attığı atom bombaları, yüz binlerce insanın hayatına mal olmuş, bu bombaların yarattığı radyoaktif serpinti nedeni ile de daha onbinlercesi de sakat kalmıştı. Savaş'ın bitiminde sadece ABD'nin sahip olduğu bu korkunç silah, kısa sürede başka devletlerin de eline geçti: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği, İngiltere, Fransa ve Çin Halk Cumhuriyeti. Soğuk Savaş konjonktürü içerisinde kısa sürede bu devletlerarasında bir denge oluştu ve bu beş nükleer silahlı devlet BM Güvenlik Konseyi'nde daimi temsilci olarak dünya politikasına yön vermeye başladılar. Çin Halk Cumhuriyeti ile SSCB'nin oluşturduğu Doğu Blok'u ile Batı Blok'unun arasında zaman zaman artan gerilimlerin nükleer bir savaşa yol açma olasılığı Soğuk Savaş dönemi

boyunca dünya kamuoyunun diken üstünde oturmasına neden olmuştur. Ne var ki böyle bir savaş yaşanmamıştır. Bunun nedenini Hiroşima ve Nagazaki'den alınan dersle açıklamak mümkündür: nükleer bir savaşta kazanan taraf yoktur. Kısaca Nükleer Caydırıcılık Tezi diyebileceğimiz bu anlayış, her iki bloğun liderleri tarafından Soğuk Savaş süresince sıkıca takip edilmiştir. Bu anlayış çerçevesinde, insan ırkının yok olmaması adına II. Dünya Savaşı'nın hemen bitiminden itibaren nükleer silahlanmayı kısıtlama amacına yönelik birtakım önlemler alınmaya, konuya vakıf kurumlar kurulmaya ve çok ve ya iki taraflı devletlerarası antlaşmalar imzalanmaya başlanmış, bu adımlar günümüze kadar da sürmüştür.

Nükleer silahlanmanın kontrol altına alınması amacına yönelik atılan ilk somut adım, Ocak 1946'da BM Genel Kurulu'nun kararıyla BM Atom Enerji Komisyonu'nun kurulması olmuştur. Amacı nükleer enerjiyi barışçıl amaçlarla kullanmak ve nükleer silahsızlanmayı sağlamak için yöntem belirlemek ve öneriler sunmak olan bu kurum, ABD ve SSCB arasındaki anlaşmazlıklar nedeni ile işlevini yerine getirememiştir. Daha sonra, dönemin ABD başkanı olan Eisenhower'ın önerisiyle, 29 Temmuz 1957'de nükleer enerjiden barışçıl amaçlarla tüm dünya kamuoyunun yararlanması prensibine dayalı olan Uluslararası Atom Enerji Kurumu (UAEK) kuruldu. Bu kurum, nükleer enerji güvenliği konusunda standartları belirlemekte, ülkelerin nükleer enerji santrallerinde yaptıkları çalışmaların uluslararası antlaşmalardaki taahhütlerine uyup uymadıklarını denetlemektedir. Zaman içerisinde değişen ve gelişen ihtiyaçlara cevap vermek için yetkileri genişletilen UAEK, nükleer çalışmalarda kullanılabilecek çeşitli materyalin ithalatına ve ihracatını denetleme yetkisine de sahip kılındı.

Nükleer silahlanmanın engellenmesine yönelik atılan diğer bir adım da, nükleer silahların kontrolsüzce tüm dünya devletlerine yayılmasını önlemeye yönelik imzalanan antlaşmadır. 12 Haziran 1968'de BM Genel Kurulu'nun kabul ettiği 'Non-proliferation Treaty' (NPT) (Nükleer Silahsızlanma Antlaşması), başlıca amacı nükleer silahların dünya devletlerine yayılmasını önlemek olan bir antlaşmadır. BM Genel Kurulu'nda

kabulünden sonra üye devletlerin imzasına açılan antlaşma 5 Mart 1970'te de yürürlüğe girmiştir. Son olarak Küba'nın da imzasıyla 189 devlet tarafından imzalanmıştır. Antlaşmanın hükümlerine göre antlaşmanın imzalandığı tarihe kadar nükleer silah edinmiş devletler nükleer silahlarını ellerinde tutma ve bu silahları geliştirme haklarını saklı tutarken (ki bu devletler yukarıda adı geçen ve BM Güvenlik Konseyi Daimi Temsilciliği'ni ellerinde tutan beş ülkeden ibarettir), geri kalan devletler nükleer silah edinmeme konusunda taahhüt altına girmişlerdir. Dünyada, bu antlaşmayı imzalamamış ve nükleer silah edinmiş bulunan üç devlet vardır: Pakistan, Hindistan ve İsrail. 1995 yılında toplanan 'NPT Gözden Geçirme ve Genişleme Konferansı', NPT Antlaşması'nı sınırsız olarak genişletme kararı aldı. Fakat bu karar taraf devletlerce onaylanmadığı için meşrulaşamadı ve Konferans sonuç bildirisi yayınlamadan dağıldı. Her ne kadar NPT antlaşması genişletilememiş olsa da, Konferans her beş yılda bir toplanarak gözden geçirme işlemlerinin sürekliliğini sağlama kararı aldı.

Uluslararası alanda etkin işbirliğinin sağlanamaması durumunda, sadece üslerden çalınan çöplerden yapılan bombalar dahi her yerde patlayabilir ve çok ciddi felakete yol açar. Devletlerin bunlara çareler düşünmeleri gerekirken kendilerinin de bu silahları kullanmaları dünyanın sonunun gelmesi anlamını taşır. 1996 verilerine göre Soğuk Savaş bittiğinde dünyada 225 ton plütonyum ve 1. 750 ton zenginleştirilmiş uranyum vardı. Çoğunluğu Rusya, Çin, ABD, Fransa ve İngiltere'nin elinde olan bu malzemenin 30 tonu sadece Rusya'nın Majak üssünde. Tahminlere göre plütonyumun üçte biri silah halinde ve kalan üçte ikisi rezerv olarak tutuluyor. Sadece Rusya'nın elindeki zenginleştirilmiş uranyum konusunda miktar biliniyor. Bu konudaki varsayımlar Rusya'nın elinde 10. 000 atomal başlık olduğu yönünde. Diğerleri hakkında ise hiçbir fikir yürütülemiyor.

Ancak şunu da ifade etmeden ilgili verilere geçmek gerçekçi gelmemektedir. Muhtelif doküman ve makalede ülkeler bazında silah potansiyellerini gösteren tablolar vb. görmekteyiz. Bunlar (eğer gerçekten araştırma sonuçları ise); devletlerin resmi

raporları, uluslararası bağımsız denetçiler ve bu alanda faaliyet gösteren şirketlerin verileri esas alınarak hazırlanırlar. Bazen kişisel verilerde kullanılmaktadır. Ancak bu tür bilgilerin bazen ilgili devletlerce kasıtlı olarak yanlış veriler veya belli bir amaca yönlendiren verilerle donatılarak el altında yayılması sağlanır. Tüm bunlar incelendiğinde birbiri ile çelişkili pek çok verinin olduğu görülecektir. Yapılan araştırmalar neticesinde ülkelerin ellerinde belirtilenden çok daha fazla sayıda ve çeşitte biyolojik, kimyasal, nükleer ve hangi sınıfa koyacağımıza karar veremediğimiz silahlar mevcuttur.⁸⁷

Uluslararası Stratejik Araştırmalar Merkezi'nin (Center for Strategic and International Studies -CSIS) "Kimin Kitle İmha Silahı Var" başlıklı ve 2001 tarihli etüdüne göre, Soğuk Savaştan sonra kitle imha silahlarının yok edilmesi için yoğun çaba harcandı ve bunda büyük ölçüde başarı sağlandı. CSIS'in verileri ülkelere göre şöyle:⁸⁸

Ülke	Atomal silah	Biyolojik silah	Kimyasal silah
Almanya	Teknolojisi var	Üretimi mümkün	Üretimi mümkün
Fransa	Mevcut	Üretimi mümkün	Üretimi mümkün
Büyük Britanya	Mevcut	Üretimi mümkün	Üretimi mümkün
Rusya	Mevcut	Potansiyeli var	Potansiyeli var
İsveç	Teknolojisi var	-	-
ABD	Mevcut	Üretimi mümkün	Potansiyeli var

⁸⁷ E. Krahan, Conceptualizing Security Governance, Cooperation and Conflict, Vol.38, No:1, 2003, s.30

⁸⁸ <http://www.globalissues.org/Geopolitics/WarOnTerror/Liberties.asp>

Mısır	-	Üretimi mümkün	-
Irak	Teknolojisi var	Mevcut	Mevcut
İran	Teknolojisi var	Üretimi mümkün	Mevcut
İsrail	Mevcut	Üretimi mümkün	Üretimi mümkün

Yemen	-	-	Geriledi
Libya	-	Geliştiriyor	Mevcut
Suriye	-	Üretimi mümkün	Mevcut
Çin	Mevcut	Üretimi mümkün	Mevcut olabilir
Hindistan	Mevcut	Üretimi mümkün	Üretimi mümkün
Japonya	Teknolojisi var	Üretimi mümkün	Üretimi mümkün
Pakistan	Mevcut	Üretimi mümkün	Üretimi mümkün
Kuzey Kore	Teknolojisi var	Mevcut	Mevcut
Güney Kore	Teknolojisi var	Üretimi mümkün	Üretimi mümkün
Tayvan	Teknolojisi var	Üretimi mümkün	Üretimi mümkün
Tayland	-	-	-
Vietnam	-	-	-
Arjantin	Teknolojisi var	-	-

Brezilya	Teknolojisi var	-	-
Güney Afrika	Teknolojisi var	-	-

Tablo 3. Uluslararası Stratejik Araştırmalar Merkezi'nin Ükelere Göre Kitle İmha Silah Verileri

Tekrar belirtmek gerekirse, bunların gerçekleri tam olarak yansıtmadığına daha fazlasının olduğuna inanmakta fayda var. Özellikle Kimyasal ve biyolojik silahlar gibi yapımı oldukça kolay olanlarda bu tespitlerin bir anlamı kalmamaktadır.

Başlıca nükleer silah sahibi konumundaki devletlerin, daha fazla nükleer silah edinmemek ve ya edindikleri silahların kullanım serbestisi hakkında taahhütlerde bulunmak için bir araya gelerek imzaladıkları antlaşmalar da bulunmaktadır. 1963 yılında SSCB, ABD ve İngiltere toplanarak Kısmi Denemelerin Durdurulması Antlaşması'nı (Partial Test Ban Treaty) imzalamışlardır. Bu antlaşma ile taraf devletler, atmosferde, uzayda ve sualtında atom bombası denemesi yapmayacaklarını taahhüt etmişlerdir. Bunun anlamı, antlaşmaya taraf devletlerin sadece yeraltında nükleer silah denemesi yapabilecek olmalarıdır. 1978 yılında ise başka bir gelişme kaydedilmiştir. O yıl toplanan Birinci Birleşmiş Milletler Silahsızlanma Özel Toplantısı'nda ABD, Fransa, İngiltere, SSCB ve Çin, nükleer silahların nükleer silah sahibi olmaya ülkelere karşı kullanımı konusunda tek taraflı bildirimlerde bulunmuşlardır. Çin hariç tüm ülkeler kendi güvenlik durumlarını göz önüne alarak birtakım kısıtlama sözleri vermişler, Çin ise hiçbir şart koşmadan nükleer silahları ilk kullanan taraf olmayacağını beyan etmiş ve nükleer silah sahibi olmayan ülkeleri bu silahları kullanmakla tehdit etmeyeceği taahhüdünü vermiştir.

Nükleer silahları fırlatma teknolojisinin yayılmasını önlemek amacıyla 1987 yılında füze ihraç eden yedi ülke toplanarak aralarında nükleer başlıklı füze teknolojisinin ihracını düzenleyen bir antlaşma imzalamışlardır. Böyle bir antlaşmaya

duyulan gereksinim, nükleer bir bombanın insanlı uçak kullanılarak atılmasının haricinde başlıca kullanım yolunun füze ile fırlatılmasından kaynaklanmaktadır. Bu antlaşmaya kısa sürede füze teknolojileri ihraç eden başlıca birçok ülke daha taraf olmuştur. Zaman içerisinde de bu antlaşmanın kapsamı, kimyasal ve biyolojik başlık takılabilen füzeleri de kapsayacak şekilde genişletilmiştir.⁸⁹

Alınmaya çalışılan tüm bu önlemlere rağmen Nükleer Dehşet, dünya kamuoyunun kâbusu olmaya devam etmektedir. Reel politik anlayışın geçerli olduğu uluslararası sistemde devletler, nükleer silah edinen ülkelerin kazandıkları askeri prestiji ve masada ellerine geçen daha çok söz ve manevra hakkını bilmekte, bu nedenle de büyük bir ihtirasla bu ölümcül silahları edinmeyi, edindiklerini de geliştirmeyi arzulamaktadırlar. Nükleer Dehşet, nükleer silah teknolojisi yeryüzünden silinmedikçe ve ya uluslararası sistem köklü bir biçimde değişmedikçe bizlerin ve gelecek nesillerin hayatında bir gerçeklik olarak kalacaktır

Yine bu dönemde çatışmanın farklı taraflarında yer alan devletlerin siyasi otoriteleri, iç politikalarında karşı paktın ideolojik görüşlerini savunan unsurları önemli bir tehdit olarak görmüşlerdir. Bu sebeple gizli servisler bu dönemde önemli bir istihbarat ve mücadele aracı olmuş, demokrasi ve insan hakları kavramları güvenlik kavramının arkasında kalmışlardır.

2.2 Roketler

Yıkıcı silahlara sahip olma yolundaki bu hızlı tırmanışın hemen ardından, nükleer başlıkları gerektiğinde yeryüzü çevresinin yarısı kadar uzaklıklara taşıyabilecek

⁸⁹ Howlett, Darryl. "Nuclear Proliferation: The Evolution of Global Nuclear Control and Anti-Proliferation Measures". Globalization of the World Politics. Ed. John Baylis ve Steve Smith. Oxford University Press, 2005.

yetenekte roketleri önce kimin geliştireceği konusunda başka yarış başladı. 1960'ların başlarına hem Rusya hem Birleşik Amerika, birbirininkine eşit güçte roketlere sahip oldu ve taraflardan birinin düğmeye basmaya karar vermesinden yarım saat sonra ötekinin kentlerini yok edebilecek biçimde ateşe hazır duruma geldiler. Tarihte benzeri görülmemiş olan bu durumun yarattığı dehşet dengesinin, iki ulusu, teknik becerilerini, saldırgan roketleri havada uçarken ülkeye zarar veremeyecek bir noktada durdurma yöntemleri geliştirmeye zorladığı anlaşılıyor. Bu önlemeye karşı alınan önlemler arasında, çok başlıklı füzeler ve uçarken kendilerini havada yakalayıp patlatacak füzelerden kaçabilecek biçimde yön değiştirebilen roketler de vardı. 1970'lerin başında, teknik üstünlüğü sürdürme ya da ele geçirme yolunda yapılan bu yarı gizli amansız yarışma, her iki devletin ulusal gelirlerinin çok önemli bir bölümünü yutmaya devam etti. Buna karşın, teknik alanda atılan hiçbir yeni adım, taraflara beklenmedik yıkıcı ve ülkenin tümünü yok edici bir saldırıyı önleyebilecek bir güvence sağlayamadı.⁹⁰

Nükleer savaş tehlikesi, hem Rusya'nın hem Amerika'nın güttüğü politikalar üzerinde sınırlayıcı etkiler yaptı. Bu iki büyük devlet, birkaç kez, nükleer silahların kullanılmasına yol açabilecek sürtüşmelerden kaçındılar. Birleşik Amerika, Kore Savaşı sırasında, Ruslar Çinlilerin yardımına gelip Üçüncü Dünya Savaşı'na yol açabilirler korkusuyla, Çin'i bombalamaktan kaçındı. Aynı nedenle 1956'da, ülkelerindeki komünist rejime baş kaldıran Macar isyancılarına yardım etme yolunda hiçbir girişimde bulunmadı. Benzeri bir tutumla Ruslar da, Birleşik Amerika Küba'ya Rus roketlerinin yerleştirildiğini ortaya çıkarıp bunların çekilmesini istediği 1962 yılında gerilediler. Bir kaç gün süren gerginlikten sonra, Amerikalıların isteklerini yerine getirmeye karar verdiler. Birleşik Amerika'nın askeri gücüne eşit bir güçle karşı durmayı uman Kübalıların büyük bir düş kırıklığına uğramasına yol açan bir davranışla, füze rampalarını söktüler ve teknisyenlerini geri çektiler.

⁹⁰ Richard Hass, **Economic Sanctions and American Diplomacy**, Council on Foreign Relations, Washington, 1998, s.8-10

Rusya ile Amerika arasındaki silahlanma yarışının üzerinde durulmaya değer bir yan ürünü, uzayın keşfedilmesi oldu. Savaş başlıklarını dünya çevresinin yarısı kadar uzak yerlere taşıyabilecek güçte olan roketler, aynı zamanda dünya çevresinde dönen yapay uyduları fırlatabilecek güce de sahipti. Ruslar,1957’de bu başarıyı gösteren ilk ulus oldu. Dört yıl sonra, Yuri Gagarin’in yeryüzü üzerinde bir yörüngede döndükten sonra yeryüzüne sağ salim inmesiyle, yeni bir atılım yaptılar. Rusların bu başarıları, Amerika hükümetini uzay teknolojisi için büyük kaynaklar ayırmaya itti. Bunun sonucunda, Amerikan uzay gemileri 1969’da,iki kez ayın yüzeyine inip başarıyla geri döndü.⁹¹

Bu olağanüstü teknik başarılar, uzaydan yararlanılması ve uzayın keşfedilmesi yolunda atılan adımların, ancak birkaçıydı. Çeşitli gözlem araçlarıyla donatılmış insansız füzeler, Güneş sistemi içinde Merih’e, Venüs’e kadar ulaştı. Ayrıca çok sayıda yapay uydu, atmosferin çok yüksek noktalarına yerleştirilip, buralarda radyo ve televizyon dalgalarını yansıtmak, hava koşullarının fotoğraflarını göndermek ve askeri tesisleri gözetlemek işlevi gördü. Casus uydular,1970’de Amerikalılar ile Rusların bir zamanla titizlikle sakladıkları askeri sırların çoğuna ermiş bulunuyordu. Beklenenin tersine bu, iki tarafta karşılıklı bir güven yaratmış olabilir. Uydularla gözleme sistemlerinin, kıtalararası roketlerin yerleştirildiği yeraltı çukurlarının her birinin girişlerini saptayabilmesi, savaş ilan edilmeden beklenmedik saldırılara uğrama olasılığını azalttı.

Roket sistemlerinin gelişmesinin ve Birleşik Devletler ile Sovyetler Birliği arasında çıkacak ve iki ülkenin tüm insanlarını kapsayacak bir savaş durumunda doğması beklenen büyük bir yıkımın yarattığı korkunun beklenmedik bir başka yan ürünü oldu. İki büyük devletin birbirleriyle savaşa varan çatışmaya istekli olmadıklarını ortaya koymalarından sonra, bu devletlerin müttefikleri, korkunç nükleer silahların kendilerine karşı kullanılma olasılığının pek bulunmadığı sonucuna vardı.

⁹¹ Paul Kennedy, **The Realities Behind Diplomacy**, Fontana Press, (London: 1985), s.215-232

2.3 Çin-Rusya Çekişmesi

Çin komünistleri, Rusları gerçek devrimci Marksizm'e ihanet etmekle suçladılar. Ruslar bu suçlamaya, Çin'in yeni fabrikalar kurmasına yardımcı olan teknisyenlerini geri çekmekle karşılık verdiler. Çok geçmeden, Çin-Rus tartışması bütün komünist dünyada yankılandı. Avrupa'nın komünist yönetimlerinden bazıları, Rusya'nın denetimine çok yakın olmaktan kaçabilmenin bir yolu olarak Çinlilere yaklaştı. Bazıları, Batı liberalizmiyle ilişki kurmaya başladı. Rusların öteki ülkelerdeki komünist rejimleri denetleyebilecek durumda olmadıkları açıkça ortaya çıktı. Komünist kampta, kökleri derinlere dayanan ulusal, kültürel ve ırksal düşmanlıklar, "gerçek" Marksist-Leninist çizgi adına öne sürülen kanıtların arkasına, o da yarım yamalak sığımlararak bol bol dile getirildi.

2.4 Rus Koalisyonu-Amerika Koalisyonu Arasındaki Kutuplaşma

General Charles de Gaulle'ün yönettiği Fransa,1966'da Kuzey Atlantik Paktı Örgütü'nden çekilerek mutlak egemenlik hakkını yeniden elde tutma yolunu seçti. Kuzey Atlantik Paktı, 1949'dan beri Batı Avrupa'nın Ruslara karşı savunmasını uluslar üstü bir temele dayandırarak eşgüdüm sağlayan örgüttü. Batı Avrupa'nın en güçlü devleti olan Federal Alman Cumhuriyeti 1970'te Sovyetler Birliği ile bu ülkedeki ticaret ve yatırım olanaklarını genişletme amacına yönelik görüşmelere başladı. Rusların yönettiği koalisyonla Amerikalıların yönettiği koalisyon arasındaki kutuplaşma, Soğuk Savaşın başladığı ve 1950'lerde siyasal koşulların dünyanın Soğuk Savaş'a uygun yeri olmuş olan Avrupa'da bile sertliğini açıkça yitirmeye başlamıştı.⁹²

Soğuk Savaş'ın ikili basit kutuplaşmasını bozan bir başka etmen, dünyada yeni sorun odaklarının ortaya çıkması oldu. Rusya ile Birleşik Amerika'nın bu çatışmalara,

⁹² Kamp,K.H, *Yeni Nato Soğuk Savaştan Sıcak Savaşa*, M. Ceylan ve A. Ünaltay, A, İstanbul: Ülke Kitapları, 1999, s. 97

komünizmle demokratik çoğulculuk arasındaki ideolojik karşıtlıkla ilişkisi olmayan nedenlerden doğan durumlarda başlangıçta Birleşik Amerika'da oldukça büyük bir sevgi kazanan Küba Devrimi, daha sonra Küba hükümetiyle Amerikan Hükümeti arasında tartışmalara yol açtı. Ruslar, bu durumdan yararlanmayı denediler, ancak Birleşik Amerika ile kapışma olasılığı doğunca, 1962'de aldıkları geri çekilme kararı, Küba rejimiyle Ruslar arasındaki ilişkilerin hızla soğumasına yol açtı.

Güney Vietnam'da komünizme karşı olan bir hükümeti desteklemek amacıyla işe karışanlarsa, bu kez Amerikalılar oldu. Geniş çaplı Amerikan askeri etkinlikleri 1964'te başladı; ancak bu etkinlikler, beklenilenden çok daha büyük bir direnişle karşılaştı. Vietnam'daki komünist akım halk arasında kök salmış, ulusçu ve ırkçı duyguları kendi yanına çekmeyi başarmıştı. Bu durum, komünist örgütleyicilere ve gerilla birliklerine, çoğu kez Amerikalı danışmanların elinde birer kukladan başka bir şey olmayan düşmanları karşısında sağlam bir üstünlük sağladı. Ne var ki komünistler, Amerikalıların bu geniş çaplı askeri müdahalesine, ancak Sovyetler Birliği'nden sürekli akan yardım sayesinde karşı koyabildiler. Rusların, Vietnam komünistlerine böylesine çok malzeme göndererek, Çin ile sıkı bağlar kurmalarını önleyip kendilerine kazanmayı düşünmeleri olasıydı; ancak kamuoyuna açıklanan görünürdeki amaç, elden geleni yapip Amerikan emperyalizmini yenilgiye uğratıp geriletmek oldu.⁹³

Avrupa hükümetleri, Birleşik Amerika'nın Asya'daki serüvenini açıkça eleştirmeseler de soğuk karşılardılar. Komünist olmayan Asya devletleri ise, Fransız egemenliğinden yenilerde 1954'te kurulmuş bir ülkedeki, daha çok beyazların emperyalizminin yeniden kurulmasına benzeyen bu Amerikan girişimini destekleyip desteklememekte kararsız kaldılar. Çoğu Amerikalı, dünya barışının sağlanabilmesi için komünist yayılmasının bir kez daha önlenmesi gerektiği yolundaki Birleşik Amerika hükümetinin resmi görüşünü benimsediği için, bu tutum karşısında şaşkına dönmekten başka bir şey yapamadılar. Amerikan toplumunun önemli kesimleri, 1960'ların sonlarına

⁹³ Metin Öztürk , **Rusya Federasyonu Askeri Doktrini**, İstanbul: İmge Kitabevi, 2001, s.104

doğru Soğuk Savaş öğretisinden kuşku duymaya başladı; ancak dünyada olup bitenleri açıklayan başka hiçbir yorum herhangi bir genel kabul kazanamadı. Tersine, iç çekişmeler ve kışkırtmalar arttı. Amerika'nın temel doğruları üzerine halkın kafasındaki sorular gittikçe çoğalma eğilimi gösterdi.

2.5 Bloklaşmanın Ortadoğu'ya Yansıması

Rakip devletlerin sağlayabildikleri silahların miktarı ve türü, bu parlamaya hazır durumu temelden etkiledi. İsrail, Fransızların da Cezayir'de Araplara karşı savaştıkları sırada Fransa'dan yardım gördü. Fransız politikası tersine dönüp Cezayirliyle ve öteki Müslüman ülkelerle uzlaşmaya başlayınca, İsrail daha çok İsrail yanlısı duyguların güçlü olduğu Birleşik Amerika'ya yanaştı. Birleşik Amerika'da İsrail yanlısı duygular, özellikle Amerikan Yahudileri arasında çok güçlüydü. Ortak bir İngiliz, Fransız ve İsrail saldırısının Birleşmiş Milletlerin girişimiyle durdurulduğu 1956 yılından sonra Sovyetler Birliği, Mısır'a silah sağlama işini üstlendi. Bu olay, savaş sonrası dönemde Birleşik Amerika ile Sovyetler Birliği'nin bir uluslar arası sorunda kendilerini rastlantı sonucu aynı safta buldukları birkaç örnekten biriydi. Ancak Ortadoğu'daki bu Rus-Amerikan işbirliği kısa ömürlü oldu. 1970'te, Birleşik Amerika'dan silah alan İsrail ile Sovyetler Birliği'nden silah alan Mısır'ın giriştikleri açık silahlanma yarışında, iki büyük devlet birbirlerinin karşısında eski yerlerini aldı.

Bu ve öteki sorunlar (Afrika ve Latin Amerika gibi) birçok bölgeyi dünya barışını her an tehdit eder duruma getirdi. Dünyanın bütün büyük devletlerinin içindeki gerginlikler de, dünya dengesinde kesin ve beklenmedik bir değişikliğe yol açabilecek bir devrimin kopabileceğini gösteriyordu. Ayrıca kentleri bir anda yok edecek, belki yeryüzündeki insan türünün ve hayvanlar dünyasının öteki yüksek türlerinin yaşamına son verecek bir nükleer savaşın yaratacağı kıyamet günü düşüncesi de, insanlığın tüm geleneksel davranışlarını ve değerlerini tehdit etmeye devam etti. Büyük Britanya'nın, Fransa'nın, Çin'in ve belki de İsrail'in nükleer silahlar yapabilme yeteneğine ulaşmaları,

herhangi bir uluslararası etkin denetim sisteminin karşılaşılabileceği engelleri belki de bir nükleer savaş olasılığını arttırdı.⁹⁴

3. GELİŞEN TEHDİTLERİN GÜNÜMÜZE YANSIMASI

İlk atom bombasının atıldığı tarihten bugüne kadar geçen sübre içinde, İkinci Dünya Savaşı sonrası döneminin özelliği olan birçok yerel savaşa ve sürekli diplomatik sürtüşmeye karşın, bu korkunç silah bir daha kullanılmadı. Silahsızlanma planları, ya da hiç değilse yeni ve çok daha pahalı silah sistemleri geliştirme çabalarının durdurulması üzerinde anlaşma, bir gün büyük devletlerin silahlanma yarışını sona erdirebilir, yolda herhangi bir anlaşmanın gerçekleştirilip sürdürülmesi için gerekli karşılıklı güven ortamını sağlamak son derece güç bir iş olarak görünüyor. Siyasal gerginlikler, dünyanın iki büyük nükleer gücünün her olayda hemen şaşmaz bir biçimde karşıt yanlarda yer almasına yol açtığı sürece, bu yolda büyük bir başarı sağlanamaz. Bu verilere bakıldığında uluslararası alandaki temel aktörlerin devletler olduğu ve uluslararası alandaki tehdit algılamalarının diğer devletler üzerinden tanımlandığı görülmektedir. İkinci Dünya Savaşı'nın, ilk kez ABD tarafından kullanılan atom bombası yardımıyla sonuçlanması sonrasında savaştan çıkan iki büyük güç, yıkılmış ve ekonomisi çökmüş Avrupa'nın boşluğunu doldurmuşlardır. Bu sayede, o tarihe kadar dünyanın güç merkezi olan Avrupa ikinci plana düşerken Kuzey Amerika ve Asya öne çıkmıştır. ABD ve SSCB arasındaki ideolojik ve stratejik mücadele 1990'lara kadar doğrudan sıcak bir çatışma olmadan sürmüştür. Bununla birlikte, tarafların ideolojik temeli de bulunan nüfuz mücadelesi farklı araçlar ve dolaylı çatışmalarla devam etmiştir. Tarafların nüfuz alanları dünyayı keskin bir çizgiyle ikiye ayırdığından dolayı tüm diğer çatışmalar ABD-SSCB (ya da NATO – Varşova Paktı, liberalizm – komünizm, doğu – batı) çatışması temelinde anlamlandırılmıştır.

⁹⁴ Memiş Ekrem, Kaynayan Kazan Ortadoğu, İstanbul: Çizgi Kitapevi,2002, s.83

3.1 NATO'nun Girişimleri

Doğu Bloğu'nun dağılmasının ardından ortaya çıkan yeni bağımsız devletler, yeni bir ekonomik ve siyasi düzenin arayışı içine girmişlerdir. Yüzlerini Batıya dönerek AGİT, AB, NATO gibi uluslar arası örgütler aracılığıyla batıyla bütünleşmeyi, demokrasiyi, serbest pazar ekonomisine dayalı bir düzeni ülkelerinde yerleştirmeye çalışmışlardır. NATO'nun Orta ve Doğu Avrupa ülkelerine yönelik ilk girişimi 1991'de ortaya atılan Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi (KAİK) olmuştur.⁹⁵

NATO 1992'de genişleme kararı almış ancak bunun stratejisini belirlememiştir. Rusya NATO'nun genişleme fikrine sıcak bakmayarak, şiddetle karşı çıkmış ve Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı'nın (AGİT) Avrupa güvenliğinde rol oynaması gerektiğini belirtmiştir. Rusya'nın gösterdiği şiddetli tepki üzerine ABD yeni bir fikir ileri sürmüş ve 1994'te Barış İçin Ortaklık (BİO) kurulması kararlaştırılmıştır. 1995 sonuna kadar 27 ortak üye katılmıştır. BİO'nun kuruluş amacı, ortak devletlerin, barışı muhafaza, doğal afetler sonrası yardım, arama ve kurtarma operasyonları gibi faaliyet alanlarında kuvvetlerini NATO ile birleştirme fırsatı sağlamak şeklinde özetlenebilir.

NATO ile Rusya arasındaki ilişkilerin geliştirilmesi kapsamında, 1997'de NATO-Rusya Daimi Ortaklık Konseyi kurulmuştur. 11 Eylül saldırılarının ardından Rusya'nın ABD'ye destek vermesi ilişkilerin gelişmesine katkıda bulunmuş ve 2002 yılında NATO-Rusya Konseyi oluşturulmuştur. Daha çok terörle mücadele ve güvenlik konularında işbirliği üzerine kurulan bu Konsey, NATO'da Rusya'ya etkinlik verme ve onun tepkilerini azaltma çabaları olarak nitelendirilebilir.

Her ne kadar ilişkiler geliştirilmeye çalışılsa da Rusya, NATO'nun genişlemesini kendi ulusal güvenliğine yönelik bir tehdit olarak algılamakta, NATO da Rus askeri üslerinin Moldova ve Gürcistan'dan çekilmesinde ısrar etmektedir.

⁹⁵ Kemal Çiftçi, **Karadeniz'in Değişen Stratejik Konumu ve Türkiye, Uluslar arası Mücadelenin Yeni Odağı**, İstanbul: Metis Yayınları, 1999, s.79

NATO'nun genişlemesini Karadeniz bağlamında düşündüğümüzde, Rusya için Karadeniz'in önemi, politik, askeri ve ekonomik açılardan belirgin olarak artmıştır. Bulgaristan ve Romanya üzerinden NATO ve dolayısıyla ABD'nin bölgede yer alması Rusya için ciddi bir tehdit oluşturmaktadır. Karadeniz'de Montrö'nün sınırlarının genişletilerek bir deniz gücünün bulundurulmak istenmesi durumunda da Rusya'nın varlığıyla ilgili tehdit algılamaları yaratacaktır. Bir okyanus gücünün Karadeniz üzerinden Rusya'nın içlerine girmesinin önü açılacaktır. Rusya'nın Karadeniz'de kontrolü kaybetmesi, ülkenin Karadeniz'e kıyısı olan kesimleri ile bunların gerisindeki bölgenin Moskova'ya karşı kullanılabilmesini kolaylaştıracaktır. Karadeniz üzerinden bu bölgelerdeki özerk cumhuriyetlerin Moskova'dan kopma sürecine girmesi tetiklenebilir.⁹⁶ Ekonomik açıdan baktığımızda da, Rusya'nın, Hazar Havzası ve Orta Asya enerji kaynaklarının uluslar arası piyasalara ulaştırılmasında önemli bir güzergâh olan Karadeniz'de, kıyıdaş olmayan başka bir ülkenin özellikle de ABD'nin yer alması, enerji güvenliği açısından ve Rusya'nın bölgeye ve enerji kaynaklarına hâkimiyeti bağlamında tehdit oluşturmaktadır.

Karadeniz'in güvenliği bağlamında, kıyıdaş ülkeler, Türkiye, Rusya, Ukrayna, Romanya, Bulgaristan, Gürcistan bir araya gelerek Nisan 2001'de Blackseaför kuruluş antlaşmasını imzalamışlardır. Karadeniz'de barış ve istikrarın idamesi amacıyla, bölgesel işbirliği faaliyetlerinin artırılması ve iyi komşuluk ilişkilerinin geliştirilmesine yönelik olarak kurulmuştur.⁹⁷ Arama-kurtarma, insani yardım, mayın karşı tedbirleri, çevre koruma harekâtları ile iyi niyet ziyaretleri Blackseaför'un görevleri arasındadır. Rusya ve Türkiye Karadeniz'in güvenliğinin Blackseaför tarafından sağlandığını belirterek bölgeye başka bir ülkenin ya da örgütün deniz gücünün girmesini istememektedirler.

⁹⁶ Osman Metin Öztürk, **Rusya ve Karadeniz'in Değişen Jeopolitiği**, www.habusulu.com

⁹⁷ www.blackseaför.Org/kurulus antlasmasi/29 Eylül 2003

3.2 Amerika ve Sovyetler Birliği Arasındaki İlişki

Soğuk Savaşın ortaya çıktığı döneme baktığımızda ABD'nin Sovyet yayılcılığını başlıca tehdit olarak algıladığını görürüz. Eisenhower döneminde ortaya konulan ve Sovyetlere karşı ABD'nin nükleer üstünlüğünün sonucu olan “topyekûn karşılık” doktrini ile Sovyetlerin herhangi bir saldırısı karşısında ABD tüm nükleer gücü ile karşılık vererek Sovyet yayılcılığını caydırmayı amaçlamıştır. Sovyetlerin de ABD'yi nükleer olarak vurma gücüne erişmesi sonrasında ise Varşova Paktı nükleer gücü de ABD için yeni tehdit unsuru olmuş, Sovyet yayılcılığının yarattığı tehdit de ortadan kalkmadığı için ABD “esnek karşılık” doktrinini ortaya koymuştur. Bu şekilde ABD tehdit olarak gördüğü saldırılar karşısında sessiz kalmamakla beraber saldırının çapı ile orantılı güç kullanacağını altını çizmiştir.

Hem SSCB hem ABD'nin nükleer silahlara ve bu silahları fırlatma kapasitesine ulaşması sonrasında taraflar, karşıdan gelecek ilk saldırı sonrasında karşı saldırıda bulunabilme kapasitesine ulaşmayı hedeflemişlerdir. Çünkü bu kapasite olmadığı takdirde ilk saldıran taraf karşı tarafın saldırı gücünü ortadan kaldırmakta olduğundan dolayı güç dengesi saldırganlığı teşvik eden bir noktaya gelmekte ve nükleer bir savaşın çıkmasını sadece bir zaman meselesi haline getirmekteydi. Bu dönemde ABD tarafından Türkiye ve Avrupa'ya yerleştirilen nükleer füzelerin SSCB'yi vurma kapasiteleri dolayısıyla SSCB tarafından tehdit olarak algılandığı ve SSCB tarafından bu tehdide cevap vermek amacıyla Küba'ya nükleer füzeler yerleştirdiği görülmektedir. ABD'nin bu girişime tepkisi çok şiddetli olmuş ancak sonuçta taraflar Türkiye ve Küba'daki füzelerini karşılıklı olarak çekmişlerdir. Bu durum bir süre daha Avrupa anakarasını ABD ve SSCB arasında olası bir çatışmanın cephesi durumunda tutmuştur.⁹⁸

⁹⁸NATO Stratejileri ve Türkiye Kutusu, Oran.B (drl), **Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, Cilt I, Ankara: İletişim Yayınları, s.570

İlerleyen dönemde karşılıklı nükleer silahlanma ile tarafların nükleer silah stokları, amacı fazlasıyla aşan bir noktaya gelerek tüm dünyayı birkaç kez yok edecek noktaya ulaşmıştır. Bu durumun getirdiği “dehşet dengesi” olarak da adlandırılan durum iki taraf için de bir güvence haline gelmiş ve bu durumu ortadan kaldıracak saldırı ya da savunma sistemlerinin tehdit olarak görüldüğü ortaya çıkmıştır. Bu sebeple 1972 tarihli Anti-balistik Füze Antlaşması ile taraflar, içlerinden birini bu dehşet dengesinden koruyabilecek savunma sistemlerini yasaklamışlardır.

4. 1985 SONRASINDA ÖNE ÇIKAN TEHDİT UNSURLARI

Soğuk Savaş sonrası dönemde uluslararası sistemin iki kutuplu yapısının ortadan kalkması ile başlayan yumuşama süreci (détant) başta ekonomik olmak üzere pek çok alanda daha önce birbirlerini “diğeri” olarak tanımlayan devletlerin işbirliğine yönelmesine yol açtı.

Bugün geline nokta yoğunlaşan işbirliği ve karşılıklı bağımlılık muhtemel bir savaşın ekonomik faturasını oldukça yüksek kılmaktadır. Buna bağlı olarak günümüzde savaş algısı “politikanın farklı araçlarla devam ettirilmesi” şeklinde belirlenen çerçeveden uzaklaşmış bulunmaktadır. Devletler, aralarındaki sorunları genel olarak askeri güç kullanmadan çözüme arayışındadırlar. Bütün bu gelişim ve değişime rağmen dünya barışının sağlanmış olduğu iddia edilemez. Bunun nedeni, her şeyden önce, ülkelerin ortak tehdit algısı geliştirememiş olmasında yatmaktadır. Gelişmiş ülkeler ile gelişmekte olan veya gelişmemiş olan ülkelerin tehdit algıları bazı durumlarda çatışabilmektedir. Bazen de gelişmiş ülkeler kendi tehdit algılarını geliştirmiş veya geliştirmekte olan ülkelere bu ülkelerin kendi gerçeklerini görmezden gelerek dayatma girişimlerinde bulunmaktadır.

4.1 Sovyetler Birliği'nin Dağılması

1991'de dünyanın en büyük yüzölçümüne sahip devleti olan Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından, SSCB'nin mirasını devralan Rusya Federasyonu dağılmaya rağmen uluslar arası arenada önemli bir aktör olarak yerini almıştır. Doksanlı yılların başında dağılmanın sancılarını çeken Rusya, soğuk savaştan yenilgiyle çıkmış ve küresel güç statüsünü yitirmiş olarak içte ve dışta ciddi sorunlar yaşamaya başlamıştır. Bu dağılmayı Brezinski, “kara delik” olarak ifade etmektedir ki dünyada ve bölgede yarattığı etkiyi göz önüne aldığımızda benzetme çok anlamlı olmaktadır. Çünkü Rus İmparatorluğu'nun çöküşü Avrasya'nın tam kalbinde bir iktidar boşluğu yaratmış ve yeni bağımsızlığını kazanmış devletlerde de Rusya'da da zayıflık ve kargaşa ortaya çıkmıştır.

99

Sovyetler Birliği'nin resmi varisi olması itibarıyla Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nde daimi üye olarak veto gücüne sahip ve bununla birlikte nükleer silahlara sahip ülke statüsü de bulunan Rusya, soğuk savaşın sona ermesiyle, Batı ile olan ilişkilerini ekonomik ve siyasi alanlarda kapsamlı bir şekilde geliştirmeye başlamıştır. Bunların yanı sıra Sovyetlerin dağılması pek çok yeni sorun alanını da beraberinde getirmiştir. Bu sorunlardan biri, soğuk savaş dengeleri içinde belli bir istikrara sahip Balkanlar ve Kafkasya'nın üstündeki otoritenin kalkmasıyla, yıllar öncesinden ertelenen sorunların hesaplaşma alanına dönüşmesidir. Bir diğeri, zengin yeraltı kaynaklarına sahip ve stratejik önemi olan Orta Asya bölgesinde Batılı devletlerin yer almaya başlamasının yarattığı rekabet ortamıdır. Bunlarla birlikte soğuk savaşın sona ermesiyle, güvenlik algılamalarında da değişiklikler olmuştur. Etnik milliyetçilik, radikal dinci hareketler, terörizm, uluslar arası silah ve insan kaçakçılığı, kitle imha silahlarının yasadışı yayılımı gibi ideolojik söylemden uzak, küresel çapta sorunlar da ortaya çıkmıştır.

⁹⁹ Zbigniew Brzezinski, **Büyük Satranç Tahtası**, İstanbul: İnkılap Kitabevi, 2005, s.130

SSCB'nin dağılmasından sonra süper güç konumunun kaybedilmesi Rus halkı üzerinde de manevi bir çöküş yaratmış, ulusal gururu incitmiştir. Bununla birlikte ortaya çıkan siyasi ve iktisadi sorunların çözümünde karşılaşılan görüş ayrılıkları, ülkeyi iç savaşın eşiğine getirmiştir. Dış politikada da “sorunlu” Sovyet mirasının ağırlığı altında ezilen Rusya, önce Doğu Avrupa'dan, sonra da başta Orta Doğu olmak üzere diğer bölgelerden çekilmek durumunda kalmıştır. Küresel mevzilerini birer birer ABD'ye kaptıran Rusya, zaman içinde eski Sovyet toprakları için kullandığı “arka bahçe” kavramının bile ABD'nin “ön bahçesi” olmaya başlamasına engel olamamıştır.¹⁰⁰ İçinde bulunduğu ekonomik ve siyasi bunalımların yanı sıra Rusya'da, SSCB'nin çöküşüyle ordu ve askerinin de eski yerini koruduğunu söylemek güçleşmiştir.¹⁰¹ Sovyet sistemi büyük oranda Kızıl Ordu ve nükleer gücüyle bağlantılı olduğundan, SSCB'nin dağılmasıyla ordu, toplum nezdinde ciddi bir gerileme yaşamıştır. Bununla birlikte 1993'te Yeltsin döneminde kabul edilen askeri doktrin ve arkasından 2000'de Putin'in iktidarında kabul edilen ulusal güvenlik, dış politika ve askeri doktrinleriyle askeri ve siyasi yapının geliştirilmesi için bir takım kararlar alınmıştır. Yaşanılan ağır ekonomik bunalım, askeri yapının zayıflaması, iç ve dış politikada yaşanan mevzi kaybı gibi olumsuz etkenler Putin'in başa gelmesiyle toparlanma sürecine girmiştir. En önemli gelir kaynaklarından biri olan petrolün dünya piyasalarında artan fiyatı, uygulanan ekonomi politikalarıyla Rus ekonomisinde bir iyileşmeye yol açmış, bunun yanında Putin'in karizmatik liderliği ve uyguladığı kararlı iç ve dış politikalarla Rusya'yı yeniden önemli bir güç haline getirmiştir. İrade ve kararlılık temelleri üzerine inşa edilebilecektir.

1985 sonrasında, o güne kadarki çatışmanın iki tarafından birinin ortadan kalkması ile diğer çatışmaların anlamlandırılması güçleşmiştir. Sovyetler Birliği'nin yıkılmasıyla beraber güvenlik algılamalarında önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Yeni tehditler, dengeler ve stratejiler ortaya çıkmış ve dünya tek kutuplu bir düzene girmiştir. Doğu ve Batı blokları arasındaki karşılıklı tehdit algılaması yerini bölgesel

¹⁰⁰ Yaşar Onay, **Rusya ve Değişim**, İstanbul: Nobel Yayın Dağıtım, 2002, s.107

¹⁰¹ Osman Metin Öztürk, **Ordu ve Politika**, Ç.Dürüşken (çev), İstanbul: Fark Yayınları,2006, s. 252

tehdit algulamalarına bırakmış ve çözülmesi daha zor bir hal almıştır. Belirsizliklerin öne çıkması ve tehdidin kaynağının tam olarak bilinmemesi nedeniyle, kesin sonuç verecek stratejiler üretmekte zorluk çekilmeye başlanmıştır. Bu da çatışmalarda devlet dışı aktörlerin de dikkate alınmasını gerekli kılmıştır. Bu aktörler arasında giderek artan ve çok yönlülük kazanan etkileşim dolayısıyla tehditlerin etkisi de çok yönlü ve küresel hale gelmeye başlamıştır. Soğuk Savaşın bitiminin diğer bir etkisi ise açlık, terör, dini radikalizm, milliyetçilik, göç ve silahlanma gibi tehditlerin önemi artarken bu tehditlerin kaynağı olan öznelerin belirsizleşmesi olmuştur.¹⁰²

4.1.1 Rusya Federasyonu Güvenlik Algulamaları ve Ulusal Güvenlik, Dış Politika ve Askeri Doktrinleri

Sovyetler Birliği dönemindeki güvenlik ve tehdit algulamalarının en önemli özelliği, ideolojik boyutun ön plana çıkmış olmasıdır. Bu ideoloji, dış politikayı ve güvenlik söylemini de doğrudan belirlemiştir. Batı ve batılı değerler bir bütün halinde düşman olarak görülmüştür. Gorbaçov'la başlayan süreçte geleneksel Sovyet politikasında yaşanan değişimler, dış politika, tehdit algılaması ve güvenlik stratejisinde de değişimleri beraberinde getirmiştir. Gorbaçov dış politika alanında başlattığı reformlara işlerlik kazandırabilmek için, öncelikle SSCB'nin geleneksel askeri politikasını terk ederek, orduyu yeniden yapılandırmaya çalışmıştır. Gorbaçov'un kararlılıkla uyguladığı politikalar, Doğu-Batı ilişkilerinin yeniden yapılandırılmasını sağlamıştır. Dış politikada dönüm noktası sayılabilecek uygulamalardan en önemlileri, nükleer silahlarda tek taraflı indirime gidilen INF Anlaşması ve Sovyet ordusunun Afganistan'dan çekilmesidir. Tüm bu uygulamalardan rahatsızlık duyan parti elitleri ve ordunun tepkisiyle, bir grup asker 1991'de Gorbaçov'a karşı bir darbe gerçekleştirerek dağılma sürecini hızlandırmıştır.

¹⁰² Beril Dedeoğlu, **Uluslararası Güvenlik ve Strateji**, Derin Yayınları, (İstanbul: 2003), s.84

Rusya'nın yeni dönemde güvenlik ve tehdit algılamasında başlıca belirleyici unsur, SSCB gibi dağılma endişesidir. Bölgede ve Federasyon içinde ortaya çıkan etnik ve dinsel kökenli gerginlikler ve sınır çatışmaları, Rusya'da bu endişeyi besleyen unsurlar olmuştur. Ülkenin iç ve dış politikasında belirleyici bir unsur olan dağılma sendromu, ulusal güvenlik sorunu açısından öncelikli görülmele birlikte Rusya'da milliyetçi söylemleri de beslemektedir. Bu dağılma sendromunun ardında, Rusya'nın homojen bir siyasal coğrafyadan mahrum olması yatmaktadır.

SSCB'nin dağılmasının ardından Rusya'da ulusal güvenlik tartışmalarında iki eğilim ön plana çıkmıştır. Reformistler, Batı ile işbirliğini önermekte ve bu bağlamda ulusal güvenlik sorununu küresel ölçekte yorumlamaktadır. Demokratik bir toplum kurabilmek için çatışmacı dış politikadan vazgeçilerek, ulusal güvenlik politikalarında geleneksel Sovyet askeri yapılanmasının kırılmasını savunmaktadırlar. Avrasyacılar ise, ulusal güvenliği milliyetçi bir çizgide tanımlayarak dış dünyaya şüphe ile yaklaşmaktadır. Avrasyacılar için ikinci bir dağılma yaşama endişesi önemli bir yer aldığından ulusal çıkarları maksimum düzeyde koruyabilmek için SSCB'nin dağılması sonucu sarsılan siyasi ve askeri gücün restore edilmesini savunmaktadırlar.¹⁰³

4.1.2 1993 Dış Politika Kavramı ve Askeri Doktrini

Dış politikanın yönüyle ilgili yaşanan tartışmalar, Reformistler ve Avrasyacıların “Dış politika kavramı” üzerinde bir uzlaşmaya varmasıyla azalmıştır. ‘Dış politika kavramı’ Ocak 1993'te Dışişleri Bakanlığı, Nisan 1993'te de Güvenlik Konseyi tarafından kabul edilmiştir. Bu kavram ‘yakın çevre’ politikasının da siyasi çerçevesini belirlemiştir. Dış politika kavramı, Batı ülkeleri ile yakınlaşmanın ve ekonomik, siyasi işbirliğinin önemine değindikten sonra, bölgesel dış politika önceliklerine yer vermektedir. Dış politika kavramının tanımına göre, Rusya'nın büyük bir güç olarak

¹⁰³ Dağı, Z.(2003), **Rusya'nın Güvenlik Politikası ve Türkiye, Uluslararası Güvenlik Sorunları ve Türkiye içinde**, R. İnanç, H. Taşdemir (drl), İstanbul: metis Yayınları, s.175-176

ulusal çıkarları; Rusya'nın toprak bütünlüğünün korunmasını, dışarıda yaşayan Rus azınlığın haklarının gözetilmesini, silahlı çatışmaların durdurulmasını, BDT'nin entegrasyonunu ve dış sınırlarının güçlendirilmesini gerekli görmektedir. Bir başka ifadeyle, dış politika kavramı yakın çevrede istikrar ve güvenlikten Rusya'nın sorumlu olduğunu, bu nedenle de BDT ülkeleri ile etkin bir güvenlik sisteminin kurulması gerektiğini öngörmekteydi.¹⁰⁴ Soğuk savaş sonrası global bir rol oynayamayacağını farkında olan Rusya, bölgesinde 'büyük güç' olma yolunda politikalar izlemeye başlamıştır.

Dış politika kavramından sonra 'Rus Askeri Doktrini' Kasım 1993'te onaylanmıştır. Doktrin, ideolojik karşıtlığın artık geçerli olmadığını, ortaklık ve işbirliğinin önem kazandığını, Batının artık bir tehdit olarak algılanmadığını, nükleer silahların yayılımının ve uluslar arası terörizmin başlıca dış tehdit olarak algılandığını belirtmektedir. Hiçbir devletin Rusya'nın düşmanı olmadığı; Rusya ile çıkar çatışması içinde olmayan ülkelerin, Rusya'nın ortağı olduğu belirtilmiştir. Ulusal güvenliğe yönelik en önemli tehditlerin bölgede cereyan eden çatışmalar, saldırgan milliyetçilik, terörizm ve dinci akımlar olduğu kabul edilmiştir.

Bölgede yaşayan Rus azınlığın haklarını koruma taahhüdü, bölgede yapacağı olası müdahaleleri meşrulaştırma ve askeri nüfuzunu pekiştirmeye yönelik değerlendirilebilir. Askeri doktrinin özellikle yakın çevreye vurgu yapması, Moskova'nın bölgede hakları ve yükümlülükleri olduğu iddiasını açıkça göstermektedir. Bu bağlamda eski Sovyet cumhuriyetlerinde 'barış gücü' rolü önem kazanmakta ve bunun için AGİT ve BM gibi örgütlerin desteğini almaya özen göstermektedir. Barış gücü faaliyetlerini, müdahaleci politikasının uluslar arası toplum tarafından onaylanması için bir dış politika aracı olarak kullanmaktadır.¹⁰⁵ Savunma alanındaki işbirliğinde de önceliği BDT ülkelerine ve BDT içindeki kolektif güvenlik savunma mekanizmalarına vermiştir.

¹⁰⁴ M.Light , **International Factors in Russian Foreign Policy** içinde .Malcolm, A.Pravda (drl), s.61

¹⁰⁵Zeynep Dağı, **Rusya'nın Yakın Çevre Politikası ve Türkiye**, *İstanbul*: Boyut Yayınları, 2002, s.91-92

Nükleer silahların kullanıma ilişkin olarak da daha önce var olan nükleer silahları 'ilk kullanan olmama' ilkesi terk edilerek nükleer savaş olasılığına değinilmiştir. Rusya bu değişimle, büyük güç statüsünü korumayı ve konvansiyonel silahlardaki zayıflığını telafi etmeyi amaçlamıştır.

4.1.3 Ulusal Güvenlik Doktrini

Doktrin, Ocak 2000'de yürürlüğe girmiştir. Rusya'nın ulusal çıkarları, bireyin, toplumun ve devletin her alandaki dengelenmiş çıkarlarının toplamıdır. Ekonomik çıkarlar kilit öneme sahiptir. Ulusal güvenliği tehdit eden iç ve dış faktörler, etnik gerginlikler, terörizm, toplumdaki derin sosyo-ekonomik bölünme, devlet yönetim birimlerinin ve sivil toplum yapısının yetersizliğidir.

Ulusal güvenliğin sağlanmasına yönelik olarak dış politika alanında yapılması gerekenler; BM Güvenlik Konseyi'nin etkinliğinin artırılması, yurt dışındaki Rus vatandaşlarının hak ve menfaatlerinin korunması, BDT üyesi ülkelerle ilişkilerin geliştirilmesi, nükleer silahlar üzerindeki kontrol sisteminin geliştirilmesi şeklinde sıralanmıştır.

Rusya'nın ulusal güvenliğinin sağlanması için, belirli şartlar altında, dünyanın bazı önemli stratejik bölgelerinde askeri varlık bulundurmanın gerekli olduğu doktrinde belirtilmiştir. Bu askeri varlığa, buldukları bölgede askeri-stratejik güç dengesinin şekillenmesine yardımcı olması, muhtemel krizlerde ilk etapta Rusya'ya müdahale imkânı vermesi ve devletin dış politika amaçlarının gerçekleşmesine yardımcı olması gibi görevler yüklenmiştir. Bütün bunlar da Rusya'nın emperyal eğilimlerinin sürdüğünü ortaya koymaktadır.¹⁰⁶

¹⁰⁶ Osman Metin Öztürk, **a.g.e.**, s.25-26

4.1.4 Dış Politika Doktrini

Doktrin, Haziran 2000'de yürürlüğe girmiştir. Rusya'nın dış politika öncelikleri, ülke güvenliğini ve toprak bütünlüğünü korumak, uluslar arası ortamda prestij içeren bir konumda bulunmak, çıkarlarının sürekliliğini sağlamak, Rus vatandaşlarının çıkarlarını ve haklarını hem içerde hem dışarıda korumak, Rus dilinin ülke dışında yaygın kullanımını sağlamak gibi unsurları içermektedir.¹⁰⁷

BM'nin önemine vurgu yapılmış ve BM'nin ve Güvenlik Konseyi'nin rolünü azaltan girişimlere karşı duyulan rahatsızlık belirtilmiştir. BDT üyesi ülkelerle yapılacak ikili ve çoklu işbirliklerinin Rusya'nın çıkarları ve güvenliğiyle uyumlu hale getirilmesi ve bu ülkelerle iyi komşuluk ve stratejik ortaklık üzerine ilişkiler kurulması gerekliliği ifade edilmiştir.

Doktrinde, NATO ile ilgili iyimser bir yaklaşım sergilenmiş, Avrupa'nın genel güvenliği açısından taşıdığı önemin farkında olduğu belirtilerek daha fazla işbirliği imkânının araştırılması ifade edilmiştir. Ancak yine de Rusya, NATO'nun genişlemesinden rahatsızdır ve işbirliğinin yoğunlaştırılması, NATO'nun yeni üye ülkelerine nükleer silah ve konvansiyonel kuvvet konuşlandırmamasına bağlı tutulmuştur.

Çok kutuplu dünya isteği bağlamında, Çin, Hindistan, Japonya, Orta Doğu, Kafkaslar ve Batıya yönelik politikalarda dostane ilişkiler ve işbirliği vurgulanarak çoklu bir dış politika anlayışı sergilenmiştir.

¹⁰⁷ Osman Metin Öztürk , **a.g.e.**, s.28-29

4.1.5 Askeri Doktrin

1993 Askeri Doktrini, Nisan 2000'de yürürlükten kalkarak yerine yeni bir doktrin kabul edilmiştir. Yeni Doktrin, üç temel bölümden oluşmuştur. Birinci bölümde, askeri-siyasi temeller, ikinci bölümde, askeri-stratejik temeller, üçüncü bölümde de, askeri-iktisadi temeller ele alınmıştır. Bu Doktrin, 1993 Askeri Doktrini temel alınarak biraz daha geliştirilmiştir.

4.1.5.1 Askeri-Siyasi Temeller

Soğuk savaş döneminin aksine, büyük ve kapsamlı bir savaş tehdidi azalmış olduğu, buna karşın bölgesel çatışmaların ve silahlanma yarışının hız kazanmış olduğu ortaya koyulmuştur. Kitle imha silahları ve balistik füzelerin hızla yayılmasının yanı sıra, bilgi teknolojilerinin hızlı aşamalar kaydetmesi ve iletişim araçlarının imkân ve kabiliyetleri sebebiyle 'bilgi savaşları' yeni Rus askeri doktrininde ciddi tehdit olarak değerlendirilmiştir.¹⁰⁸

Bölgesel ve küresel ölçekli askeri tehditlerin ortadan kaldırılmasında siyasal, diplomatik ve askeri olmayan diğer çözümlerin tercih edilmesi üzerinde durulmuştur. BM şartına aykırı hareket etmeyen ülkelerle, Rusya'nın ulusal güvenliğine ve çıkarlarına zarar vermeyen bir siyaset izleyen ülkelerin, Rusya'nın partneri olacağı öngörülmüştür.¹⁰⁹

Doktrinde dış tehditler, Rusya'ya yönelik toprak talepleri, içişlerine müdahale, Rusya ve müttefiklerine yakın yerlerde silahlı çatışmalar, Rusya'nın çıkarlarının bulunduğu denizlerde güç dengesini bozabilecek askeri yapılanmalar, Rusya ve

¹⁰⁸ Mustafa Kibaroglu, **Rusya'nın Yeni Ulusal Güvenlik Konsepti, Avrasya Dosyası**, Cilt. 6, s.4

¹⁰⁹ Osman Metin Öztürk, **a.g.e.** , s.41

müttefiklerinin sınırlarına yakın yerlerde, BM Şartı'na aykırı olarak yabancı askeri birlik konuşlandırılması, askeri güvenliğe zarar veren düşmanca iletişim, askeri yönetim sisteminin çalışmasını engelleyecek stratejik nükleer silahların, füze savunma sistemlerinin, uzayın kontrolünün söz konusu olduğu girişimlerin ortaya çıkması şeklinde sıralanmıştır. İç tehdit olarak da terörist faaliyetler belirtilmektedir.

Nükleer silahlar, muhtemel bir saldırıyı önlemek, Rusya'nın ve müttefiklerinin askeri güvenliğini sağlamak, uluslar arası barışı ve istikrarı desteklemek açısından öne çıkarılmıştır. Doktrinde, nükleer silahların kullanımı şu şekilde ifade edilmiştir: “Rusya, kendisine veya müttefiklerine yönelik nükleer silahlar ya da diğer kitle imha silahları ile saldırıldığı takdirde veya geniş kapsamlı olarak konvansiyonel silahlarla ülke güvenliğini tehdit edebilecek ölçüde saldırıya maruz kaldığında, karşılık vermek amacıyla nükleer silahlara başvurma hakkını saklı tutmaktadır. ”¹¹⁰ Konvansiyonel silahlara karşı nükleer silahlara başvurulması da 1980lerin başından itibaren uygulanan nükleer silahlara ilk başvuran taraf olmama politikasının 1993 Askeri Doktriniyle başlayan süreçte değiştirilmekte olduğunun göstergesidir. Bununla birlikte, Rusya'nın nükleer silahlara sahip olmayan bir devlete karşı nükleer silahları kullanmayacağı belirtilmiştir.

4.1.5.2 Askeri-Stratejik Temeller

İstikrarın sağlanması ve devam ettirilmesi ile dış tehditlere karşı erken aşamalarda tepki oluşturulabilmesi için, Rusya toprakları dışında stratejik olarak önem arz eden bölgelerde, birleşik ve ulusal ordu grupları içerisinde Rus askeri birliklerinin yer alabileceği veya ayrı üslerde konuşlanabileceği belirtilmiştir. Rusya'nın okyanuslardaki ve denizlerdeki her türlü çıkarının korunması, önemli tesislerin

¹¹⁰ **Russian Military Doctrin (2000) Military-Political Principles, Article 8**

korunması, bilgi güvenliğinin sağlanması, sivil savunmanın örgütlenmesi, Silahlı Kuvvetlerin temel amaçları arasında sayılmıştır.¹¹¹

Askeri-İktisadi Temeller Askeri yapılanmanın mali ihtiyaçlarının karşılanması üzerinde durulmuştur. Ülkenin askeri güvenliğinin sağlanmasının aynı zamanda stratejik nükleer silah kompleksinin kalite düzeyinin yüksek tutulmasına bağlı olduğu vurgulanmaktadır.¹¹² Askerlerin yaşam standartlarının yükseltilmesi, ülke savunma sanayinin devlet tarafından desteklenmesi, uluslar arası askeri ve askeri-teknik işbirliğinin, devletin tekelinde olması konularına değinilmiştir.

4.1.6 Rus Silahlı Kuvvetlerinin Mevcut Durumu

Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından pek çok sorunla karşı karşıya kalan Rusya, özellikle ekonomide yaşanan problemler nedeniyle silahlı kuvvetlerin finansmanında da ciddi sorunlar yaşamıştır. Rus Silahlı Kuvvetleri, Sovyet idaresinin en güç ve sıkıntı veren mirası olmuştur. Silahlı kuvvetlerin bütününde yaşanan mali, teknik ve sosyo-ekonomik sorunlar, orduda zayıflamaya yol açmış, buna karşı olarak da nükleer caydırıcılık ön plana çıkarılmıştır. Rusya Federasyonu Silahlı Kuvvetleri'nin mecburi olan askerlik süresi 24 aydır. Askerlik yaşı 18'dir. Rusya'nın giderek azalan nüfusu ve rüşvet vererek askerlik hizmetinden kurtulma yöntemlerinin artması nedeniyle eskiden önem verilen sayısal üstünlük artık sıkıntı yaratmaya başlamıştır. Bütün bu sıkıntıları dikkate alan komutanlar, 2008'den itibaren askerlik süresini iki yıldan bir yıla indirip, silâh altına alınanların da %70'ini sözleşmeli hale getirip, maaşa bağlayarak çözmeyi düşünmektedirler.¹¹³ Rusya Federasyonu'nun yıllık yaklaşık savunma bütçesi 21 milyar dolardır (2005).¹¹⁴ ABD'nin savunma bütçesinin 500 milyar dolar civarında olduğu düşünüldüğünde bu bütçenin oldukça yetersiz olduğu açıkça görülmektedir.

¹¹¹ Osman Metin Öztürk, **a.g.e.**, s.41-44

¹¹² Mustafa Kibaroğlu, **a.g.e.**, s.101

¹¹³ Ali Külebi, **Rusya Federasyonu ve Askeri Doktrini**, <http://www.tusam.net/makaleler.asp?id=358>

¹¹⁴ **CIA Resmi İnternet Sitesi**, www.cia.gov

4.1.6.1 Rus Hava Kuvvetleri

Sovyet döneminden beri finansman zorlukları nedeniyle savaşabilme yeteneği sürekli azalma eğilimindeydi. Yeni uçakların alınamaması, tamiratların gecikmesi, yedek parça ve bakım eksikliği gibi sorunlar nedeniyle uçak ve helikopterler yıpranmıştı. Bu sürede teknik mevcudiyet neredeyse yarı yarıya azalmıştı. Finansman eksikliği, personelin eğitimine yansımış, özellikle yakıt sıkıntısı uçuş saatlerinin azalmasına, bu da pilotların kalitesinin düşmesine neden olmuştur.

Rus ekonomisinin iyileşmesiyle birlikte savunma harcamalarının artması ve modernizasyonun başlaması Rus Hava Kuvvetlerini de etkilemiştir. 2003'te başlatılan modernizasyon programı hızla devam ederse 30 yıl içinde tamamlanabilecektir. İçinde bulunduğu zor duruma rağmen yurtiçinde düzensiz birliklerle çatışma, etnik çatışma ve terörizm tehditlerine ek olarak, 2000'li yılların başında yeni tehdit algılamalarının oluşması, Rus Hava Kuvvetleri'ne sınırların ötesinde Rus çıkarlarını savunma görevinin verilmesine sebep olmuştur.¹¹⁵

Son birkaç yıl içinde Rusya ve ABD arasında özellikle eski Sovyet bölgelerinde kızışan rekabetle Rusya, Hava Kuvvetlerine özel bir rol biçmiştir. Bir taraftan çareyi ABD'ye yakınlaşmakta bulan eski Sovyet cumhuriyetlerinde Rus birliklerinin çekilme hazırlıkları yapılırken, Rusya'ya yakın diğer cumhuriyetlerde ise askeri birliklerin hızlı konuşlanmasına olanak sağlayan yeni hava üslerinin açılması planlanmaktadır. 2003'te Tacikistan'daki Rus üssüne ek olarak Kırgızistan'da Kant Hava üssü açılmıştır. Kırgızistan'daki üssün de 2006 içinde hem insani hem de teknik mevcudiyetinin 2.5 kat arttırılacağı Hava Kuvvetleri Komutanı tarafından belirtilmiştir. Beyaz Rusya'da da hava üssü kurma planları Rusya-ABD arasındaki rekabetin bölgesel düzeyli olmadığını

¹¹⁵ Anar Somuncuoğlu, **Rus Hava Kuvvetlerine Yeni Rol**, <http://www.tusam.net/makaleler.asp?id=453>

göstermektedir. ABD'nin ve NATO'nun Doğu Avrupa'da etkinliğinin artması Rusya'nın tehdit algılamalarını güçlendirmekte ve buna karşı etkinlik sağlamak için girişimlerde bulunmasını beraberinde getirmektedir.

4.1.6.2 Rus Deniz Kuvvetleri

1990'lı yıllar boyunca Rusya'da yaşanan gerilemeye paralel olarak çöküş içerisine sürüklenen Deniz Kuvvetleri, 1990'ların ortasına gelindiğinde yarı yarıya azalmış, nükleer denizaltının büyük bir çoğunluğu devre dışı kalmıştı. 1990'lı yıllarda Deniz Kuvvetlerine ayrılan kaynakların yaklaşık olarak yüzde 90'ı deniz kuvvetlerinin mevcut durumunun devam ettirilmesine harcanmaktaydı. Putin'in başa gelmesiyle başlayan süreçte yaşanan iyileşmelere paralel olarak 2004 yılına gelindiğinde deniz kuvvetlerine ayrılan kaynakların % 40'ı yenilenme için kullanılmıştır.¹¹⁶

Rusya'nın tekrar bir güç haline gelmesini amaçlayan Putin, okyanuslarda milli çıkarlarını savunmak amacıyla yeniden deniz kuvvetlerine önem vermeye başlamıştır. Rusya'nın dünya denizlerinde yeniden bayrağını göstermeye başlaması, hem hala güçlü olduğunu göstermek hem de ekonomik çıkarlarını –özellikle de enerji alanındaki çıkarlarını- savunmaya yönelik bir hamle olarak görülebilir. Dünya enerji gücü olmaya kararlı olduğunu gösteren ve enerjiyi dış politikasının önemli bir aracı haline getiren Rusya, okyanuslarda, özellikle de Akdeniz'de enerji alanındaki çıkarlarını korumak istemektedir. Karadeniz ve Hazar Denizindeki gelişmeler de bu bağlamda görülebilir.

4.1.6.3 Rus Kara Kuvvetleri

Topyekûn bir savaşı öngören Kızıl Ordu'nun soğuk savaş mantığı, aslında aynı konvansiyonel üstünlüğünü bugün de sürdüren Rusya, hantal ve mobilizasyonu zor bir ordu yaratmıştır. Günümüzde tehdit algılamaları hızla değişmekte ve 'Acil Müdahale

¹¹⁶ Anar Somuncuoğlu, **Rus Donanması Yeniden Akdeniz'de**, <http://www.tusam.net/makaleler.asp?id=438>

Gücü' olarak adlandırılan küçük ama hızlı yapılanmalar daha işlevsel olarak kabul edilmektedir. ¹¹⁷Rus Kara Kuvvetlerinin öncelikli sorumluluğu sınırların korunmasıdır. Rusya'nın uluslar arası yükümlülükleri çerçevesinde, ulusal çıkarların korunmasında da sorumludur. Dış politikasını temelde silah gücü ve Silahlı Kuvvetlerine dayandırmış olan Sovyetler Birliği, özellikle nükleer silah ve balistik füze platformlarını Rusya Federasyonu'na bırakarak, onun bütün ekonomik sorunlarına karşın hala bir nükleer ve bölgesel güç olarak kalmasına olanak sağlamış, ama aynı zamanda bu silahların muhafazası için ciddi bir masrafı da miras bırakmıştır.

4.2 Rusya'nın Tehdit Algılamaları

Soğuk Savaş döneminin hâkim gücü olan Rusya'nın bugünkü tehdit algılamalarına baktığımızda aşağıdaki hususlar görünmektedir: ¹¹⁸

Ordunun Modernizasyonu

Çeçenistan Sorunu

Uluslararası Terörizm

Bunların yanında, iç politika konuları gibi görünen şu konular da Rusya'nın günümüz tehdit algılamaları ile ilgili fikir vermektedir:

Yaşam Kalitesinin Yükseltilmesi

Bilgi Teknolojileri

Devlet Kurumlarının Etkinleştirilmesi

Görüldüğü gibi, Soğuk Savaşın mağlup görünen tarafı Rusya'nın 1990 sonrası tehdit algılamaları buraya kadar incelenen diğer aktörlerden önemli farklılıklar göstermektedir. Ortak olarak öne çıkan hususlardan biri terörizm sorunu olarak görünmektedir. Bunu dışındaki hususların ise Rusya'nın küresel uluslararası sistem

¹¹⁷ Cem Oğuz, **Büyük Satranç Tahtası ve Rusya'da Silahlı Kuvvetlerin Modernizasyonu, Avrasya Dosyası**, Cilt.6, Sayı.4, s.111

¹¹⁸ <http://www.kremlin.ru/eng/priorities/group70587.shtml> , 23 Aralık 2004

içinde rekabet gücünü arttıracak konular olduğu görülebilir. Rusya'nın dış politika konusunda şeffaflık düzeyinin düşüklüğü de burada altı çizilmesi gereken bir husustur.

1985'den bu yana geçen uzun sürede fazla atılımlar yapılamamış olmasının yanı sıra, ekonomide özellikle 90'lı yılların ortasında kendini ciddi şekilde belli etmiş olan sıkıntılar, Savunma Bütçesi'ndeki kısıtlamaları yaratmış, bunun sonucunda ordunun eğitim düzeyindeki zafiyet, maaşların azaltılması, ordu mensuplarının lojmanlarının yetersizliği ve diğer sosyal imkânların ortadan kaldırılması ve bunların sonucunda ordu mensuplarında oluşan moral çöküntüsü, disiplinsizlik gibi hususlar ordunun savaş yeteneğinin azalmasına neden olmuştur.¹¹⁹

Soğuk savaştan sonra ortaya çıkan ABD üstünlüğünün olduğu bir uluslar arası ortamda ve ilerleyen süreçte, Rusya, köklü Rus devlet geleneği ve iddialı vizyona sahip olan Putin'in iktidara gelmesi ve petrol fiyatlarının giderek artması sayesinde, nükleer gücünün de etkisiyle NATO ve ABD'ye karşı hala bir güç olabilme potansiyeli olduğunu fark etmiştir. Sahip olduğu askeri güç ve bunun destekçisi silah sanayinin önemi, bu potansiyeli besleyen unsurlardır. Dağılmadan sonra, Rusya'nın ayakta kalan ve uluslar arası rekabete dayanabilen tek sektörü silah sanayisi olmuştur. Üretimin devam etmesi ve araştırma ve geliştirmeye bütçe ayrılması için silah satışlarının kesintisiz sürmesi oldukça önem kazanmıştır.¹²⁰

Rus silah sanayinin eski Varşova Paktı ve Orta Doğu'da kaybedilen önemli pazarlarından oluşan boşluğun yerini, Çin ve Hindistan'ın ciddi birer müşteri olarak ortaya çıkması doldurmuş olmakla beraber, Venezuela, Brezilya, Malezya ve İran'ın da ciddi birer alıcı konumuna girmeleri ile Rus silah sanayinin geleceğine yönelik iyi bir tablo yaratmıştır.

¹¹⁹ Ali Külebi, **Rusya Federasyonu Silahlı Kuvvetleri ve Askeri Doktrini**

¹²⁰ Cem Oğuz, **a.g.e.**, s.98

Sovyetlerin dağılma tarihi olan 1989'a göre 1997'deki Rus silah sanayinin gerileme oranı % 90'lardaydı. Ancak 1998'de, Rus ordusunun siparişleriyle üretimini önce %5 ve 1999'da %140 artıran Rus Silah Sanayi bu yıllarda iyi bir ivme kazanmıştır. Rus silah sanayisinin yaşadığı bir başka sorun, kalifiye ve mühendis seviyesindeki elemanların yaşlarının ilerlemiş olması ve yerlerine yenilerinin ikame edilmesinin zorluğudur.

Soğuk Savaş döneminde Rusya, ABD ve Avrupa ülkelerinin silah pazarları, siyasi olarak belirleniyordu. Bugün de bu uygulama devam etmekle birlikte, büyük güçler birbirinin pazarlarını ele geçirme konusunda mücadele etmektedir. Örneğin, eskiden ABD'nin pazarı olarak sayılan Güney Amerika ülkeleri özellikle son yıllarda Rus silahlarına ilgi duymaya başlamıştır. ABD karşıtı Venezuela'nın yanı sıra Arjantin de Rusya ile askerî teknoloji konusunda işbirliğine hazırlanmaktadır.¹²¹

Yine 1985 sonrasında, dünya kamuoyunun büyük bir kısmında Soğuk Savaşın sona ermesinin ve dehşet dengesinin ortadan kalkmasının getirdiği bir rahatlama olmuştur. Karşılıklı olarak basılacak iki düşmanın tüm dünyadaki canlı yaşamını sona erdirebileceği düşünüldüğünde bu rahatlama anlaşılabilir. Ancak bazı araştırmacılar 1985 öncesindeki güçler dengesinin bazı açılardan daha güvenilir olduğunu, bunun bozulmasının ise hesaplamayı zorlaştırarak nükleer silahların kullanılmasını daha olası duruma getirdiğini ileri sürmüşlerdir.¹²²

Öncelikle, 1985 sonrasında da nükleer silahlara bağlı tehdit algılamasının halen var olduğunu belirtmek yerinde olur. Soğuk savaş döneminde önemli caydırıcılığı olan nükleer silah kapasitesi, SSCB'nin dağılmasının ardından Rusya'ya miras kalmakla birlikte, pek çok kritik üretim tesisi de yeni cumhuriyetlerin topraklarında kalmıştır. Bununla birlikte ciddi bir diğer sorun, Kazakistan, Ukrayna ve Beyaz Rusya'daki

¹²¹ İlyas Kamalov, **Silah Pazarında Soğuk Savaşın Yankıları**, www. asam. org. tr

¹²² H. Kissenger, **ABD'nin Dış Politikaya İhtiyacı Var mı?**, Ankara: ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayınları, 2002, s. 54

nükleer füzeler ile bunların mühimmatlarının mevcudiyeti olmuştur. Rusya, bu durum karşısında batının haklı endişelerini gidermek için bunları merkeze çekme formülünü açıklamıştır. Bütün bu nükleer silahlar, ABD'nin ekonomik yardımları ile Aralık 1991'de imzalanan Minsk Antlaşması gereği Rusya topraklarına geri çekilmiştir.

Rusya, silahsızlanma antlaşmalarıyla nükleer yapısında indirimlere gitmiştir. Ancak askeri doktrinleriyle geliştirmiş olduğu politika kapsamında düşünüldüğünde nükleer potansiyelini caydırıcı bir unsur olarak kullanmaya devam etmektedir. Bu doktrinler çerçevesinde özellikle eski nükleer gücün %50'si değiştirilerek ileri teknoloji ürünü stratejik füzeler konuşlandırılacaktır. Rusya'nın stratejik nükleer gücünün en uygun şekilde değerlendirilebilmesi için komuta sistemi de yeniden yapılandırılmaktadır. Ancak Soğuk Savaş sonrasında nükleer silahların sayısal artışı ya da teknolojik gelişimi değil yayılması bağlamında bir tehdit algılanmaktadır.¹²³ Nükleer silahlara sahip ülke sayısının artması ve bu ülkelerin 1985 öncesi güç merkezlerinden nispi bağımsızlığı, nükleer caydırıcılığı kontrol edilmesi giderek daha zorlaşan bir denge üzerine oturtmaktadır. Bu durum hesap yapan aktör sayısını da yapılan hesabın zorluğunu da arttırdığından dolayı nükleer bir saldırıyla karşılaşma riskini arttırmaktadır.

20. yüzyılın sonunda SSCB'de komünizmin çöküşünün, Avrupa, Avrasya, Orta Asya ve Pasifik eksenlerindeki etkisi, 21. yüzyıl dış politika önceliklerinde radikal değişimlerin meydana gelmesine neden olmuştur. Yeni tehdit algılamaları nedeniyle tüm dünyada savunma ve güvenlik yapılanmaları bir dönüşüm sürecine girmiştir.

15 yeni cumhuriyetin Sovyet rejiminden kopması kansız bir şekilde sonuçlansa da Sovyetler Birliği'nin parçalanmasına karşı duyulan öfke ve süper güç düşüncesine sahip bir toplumun ekonomik ve teknik geri kalmışlığı, Rus toplumunda ve yönetici elit içinde kabul edilen en büyük zorlukların başında gelmiştir.

¹²³ Ateşoğlu, N. G, **Soğuk Savaş Sonrası Dönemdeki Konvansiyonel Olmayan Silahların ve Balistik Füzelerin Yayılması Sorunu ile İlgili Yeni Yaklaşımlar**, içinde , F. Sönmezoğlu, **Uluslararası Politikada Yeni Alanlar, Yeni Bakışlar**, İstanbul: Der Yayınları, 1998, s 308

Buna rağmen Rusya, yeni dönemde yaşadığı ciddi, ekonomik, sosyal, politik ve askeri sorunlara rağmen Avrupa'dan Asya'ya uzanan geniş coğrafyası, doğal kaynakları, nükleer silahları ile uluslar arası arenada büyük bir güç olmayı sürdürmüştür. Putin'in iktidara gelmesiyle başlayan süreçte yaşanan gelişmeler ve petro-doların etkisiyle Rus ekonomisi güçlenmeye başlamıştır. Bunun paralelinde silahlı kuvvetlere yapılan yatırımlar artırılarak, Rus Silahlı Kuvvetleri güçlendirilmeye çalışılmaktadır. Bu gelişim de Rus toplumunun negatif yönde etkilenmiş olan rekabet ve üretim motivasyonunu artırmaktadır.

21. yüzyılda dış politikasını, önemli ölçüde enerji güvenliği üzerine oturtan ve artık bir küresel güç olmasa da bölgesel bir enerji gücü olmayı amaç edinmiş Rusya Federasyonu, askeri yapılanmasını da bu hedefleri gerçekleştirme bağlamında koordine etmektedir. Bu bağlamda, Mayıs 2006'da Rusya Güvenlik Konseyi Sekreteri İgor İvanov Rus milli güvenlik konseptinde değişiklikler yapılabileceğini dile getirmiştir. Dünyada pek çok yeni tehditlerin olduğu, ihtilaf mekânlarının gelişme eğilimi gösterdiği ve bu mekânların Rusya'nın hayati çıkarlarına doğru genişlediğini belirtmiştir. Terörizm, nükleer, kimyasal ve bakteriyolojik silahların ve bölgesel ihtilafların başlıca tehditler olduğunu ifade etmiştir. Bunların yanı sıra, Rusya Silahlı Kuvvetleri'nin global ve bölgesel düzeyde mücadele vermek ve gerekirse aynı zamanda birkaç bölgesel ihtilaflar çerçevesinde mücadele verme yeteneğinde olması gerektiğini de belirtmiştir. Bu amaçla askeri potansiyelinin artırılacağını ve yakın gelecekte modern uçak, denizaltı ve stratejik amaçlı füzeler temin edilerek, Rus stratejik nükleer güçlerinin savaş yeteneğinin önemli ölçüde artırılacağını söylemiştir.¹²⁴

Bu açıklamalar paralelinde Rusya'nın askeri gücü ve dış politikası arasında önemli bir etkileşim olduğunu görmekteyiz. Rusya, çıkarlarının bulunduğu coğrafyalarda ve konularda Silahlı Kuvvetlerini bu çıkarları korumak bağlamında

¹²⁴ **Rusya'nın Sesi Radyosu**, (16 Mayıs 2006)

kullanmaktadır. Bunun yanı sıra Rusya genel savunma ve dış politika önceliklerinde, ABD ile asgari müştereklerde uzlaşma, AB ile ise askeri bir çatışmadan ziyade ekonomik-güvenlik işbirliği yapılarının zeminini sağlamlaştırma arayışlarına ağırlık vermiştir.

Hazar Denizi ve Orta Asya enerji kaynakları ve bunların bölgeden dışarıya ihraç yolları uluslar arası gündemin temel konularından biridir. Bölgede, Rusya ile Batı arasındaki mücadele Avrasya'nın petrol kaynaklarının kontrolü üzerinde yoğunlaşmaktadır. Petrol ve doğalgaz kaynakları üzerindeki kontrol, bölge ülkelerinin ekonomik ve politik kaderleri üzerinde kontrol anlamına gelmektedir. Bu kontrolü sağlamada da boru hatlarının güzergâhı belirleyici olacaktır. Bu bağlamda, boru hatları güzergâhını elinde bulunduran bölgenin ekonomik ve politik kaderini de belirleyecektir. Rusya'nın bölgeye yönelik askeri girişimleri de enerji kaynakları ve boru hatları üzerindeki etkinliğini artırarak bölgede hem ekonomik hem de politik anlamda söz sahibi olma amacı kapsamında değerlendirilebilir.

Bu durumda, 1985 sonrasında kültürel ve askeri hegemonyasını yerleştiren ABD'ye karşı tepki gösteren –ki bu kesimi büyük ölçüde, küreselleşmenin ekonomik faydalarından yararlanamayan ve dolayısıyla, varlığını daha manevi değerlerle anlamlandıran halk kitleleri oluşturmaktadır- toplumlar tarafından olası bir nükleer güç kullanımı ihtimaline karşı ABD nükleer füze savunma projesini yeniden canlandırmaya başlamıştır.¹²⁵ Rusya Federasyonu ise ABD'nin bu girişimini kendisine karşı bir tehdit olarak algılamaktadır. Ancak ABD, füze savunma kalkanı projesinin Rusya'ya karşı bir girişim olmadığını ve Rusya'yı bir tehdit olarak görmediğini belirtmektedir.

¹²⁵ The US Mission to the EU, **Anti Ballistic Missile Test is Successful**, 03 December 2001, <http://www.useu.be/Categories/MissileDefense/Dec0301MissileTestSuccessful.html> , 20 Aralık 2004.

4.3 Amerika'nın Tehdit Algılamaları

ABD'nin günümüzde uluslararası alandaki tehdit algılamalarını daha iyi anlayabilmek için ABD Dışişleri Bakanlığı'nın uluslararası konular başlığı altında politikalarını belirttiği konulardan bazıları aşağıda sıralanmıştır:¹²⁶

- Silahların Kontrolü
- Rüşvet
- Yolsuzluk
- Mayınlar
- Çevre
- AIDS
- İnsan Hakları
- İnsani Yardım
- Ortadoğu Barışı
- Göç
- Uyuşturucular
- Mülteciler
- Din Hürriyeti
- Terörizm
- Savaş Suçları
- Kitle İmha Silahları

Yazılan maddelerden özellikle Silahların Kontrolü, Ortadoğu Barışı, Terörizm ve Kitle İmha Silahlarının üzerinde durulacaktır.

¹²⁶ International Topics, <http://www.state.gov/interntl/>, 12 Aralık 2004.

4.3.1 Silahların Kontrolü

1989–1999 arasındaki on yılda aslında önemli ilerlemeler kaydedildiği gerçeğinin gözden kaçmasına neden oldu. Bu dönemde nükleer ve konvansiyonel silahlarda yapılan büyük sayıdaki indirimler silahların kontrolü ile ilgili anlaşmalarla bir sisteme oturtuldu. Nesiller boyu birbirlerine karşı durmuş olan kuvvetler bir tek kurşun bile atılmadan geri çekildiler. Eski Varşova Paktı üyesi devletler başvuruları sonucunda NATO üyeliğine kabul edilmeleriyle yarım yüzyıl boyunca Avrupa’yı ikiye bölen demir perde tarihten silinmiş oldu. Uzun yıllardır bölünmüş olan bu kıtayı bütünleştirme çabaları Avrupa Birliği’nin kendi genişleme sürecini başlatmasıyla ekonomik ve sosyal alanlara da yayıldı. Ancak Rusya çoğunlukla bunların dışında kaldı ve demokratik reformlar ve Avrupa-Atlantik beklentileri ile hala izleri kalmış olan emperyal tutkular arasında gidip geldi ve tarihinde sık sık olduğu gibi dünyada kendine bir yer aradı.

Rusya ve NATO’nun etrafındaki dünya da değişiyordu. Soğuk Savaş’ın yarattığı “tehdit”in ortadan kalkmasından sonra gerek Rusya gerek NATO kendilerini iç savaş ve Balkanlar’daki etnik temizlikten kökten dinciliğin yarattığı tehlikeler ve uluslararası terörizme kadar geniş bir yelpaze oluşturan yeni tür tehditlerle karşı karşıya buldular. Eski düşmanlar zaman zaman (Bosna ve Hersek’teki savaşa bir son getiren Dayton Barış Antlaşması’nın uygulanmasına nezaret etmek gibi) kuvvetlerini bir araya getirmeyi dahi başardılar. Ancak bir hayli uzun ve giderekte uzayan bir ortak çıkarlar listesine rağmen NATO üyesi devletler ve Rusya kendilerini bir türlü gerçek “ortaklar” olarak hissedemediler. Soğuk Savaşın mirası olan düşmanlık ve şüphecilik üstesinden gelinemeyecek kadar güçlüydü.

İlk resmi ortaklık girişimi gerçekler ve algılar arasındaki uçurumu kapatmakta pek başarılı olamadı. Mayıs 1997’de imzalanan NATO-Rusya Kurucu Senedi’nin ağdalı dili NATO Müttefikleri ve Rusya’nın “Bütünleşmiş ve Özgür bir Avrupa” vizyonunu

paylaştıklarını açıklıyordu. Ancak bu açıklama kalıcı ve giderek büyüyen stratejik analiz farklılıklarını önleyemedi. Kâğıt üzerindeki ortaklık sinsice büyüyen rekabet ve karşılıklı güvensizliği gizleyemedi ve “Soğuk Savaş sonrası dönem’in ilk on yılı 1999’daki Kosova krizinin ortaya çıkardığı ayrılık ile sonuçlandı. Rusya Daimi Ortak Konsey’i bırakıp çıktığında iki tarafta bunun önemli bir kayıp olmadığına inanıyordu.

4.3.2 Terör ve Terörizm

“Terör” ve “Terörizm” farklı kavramlardır. Terör; her türlü şiddet hareketlerini içermekte olup, örgütlü ve kurlsız şiddet hareketleri olarak tanımlanabilir. Terörizm ise siyasi unsur içeren, yani bir ideolojisi bulunan ve mevcut sistemi şiddet yoluyla tahribe yönelmiş, bir ideoloji etrafında örgütlenen birden fazla kişinin şiddet eylemleri temelinde, mevcut siyasi iktidarı ve rejimi hedef alan faaliyetlerdir.

Terör, eylemlerini haklı gösterecek gerekçe ne olursa olsun başta insanların yaşama hakkı olmak üzere, temel hak ve özgürlüklerin kısıtlanmasına yöneliktir, devlete karşı çıkmadır. Terör ve Terörizm, ekonomik, sosyal, teknolojik ve kültürel gelişmelerinin önündeki en büyük engel niteliğindedir. Bir anlamda teröristler demokratik temel düzenin kendilerine sağladığı hak ve özgürlükler ortamını kullanarak saldırılarını bu çerçevede gerçekleştirmektedirler. Kendilerine karşı konulduğunda ise, temel hak ve özgürlüklerin ihlâl edildiğini iddia etmektedirler.

Siyasal bir özellik taşımayan şiddet hareketleri, örgütlü bile olsalar organize suç hareketleri olarak tanımlanmakta, suçu dışında tasnife tabi tutulmaktadır. Terör eylemlerinin ortak özelliği; “bir ülkenin ekonomik, toplumsal, siyasi ve anayasal yapılarını sarsmak ya da yıkmak amacıyla bilerek ve kasten yapılmış olması” olarak belirginleşmektedir.¹²⁷

¹²⁷ Nevzat Bölügiray, **Anarşi ve Terör Nasıl Önlenir?**, İstanbul: Tekin Yayınları, 1998, s.14

1985 sonrasında, klasik terör örgütü ve faaliyetlerinin yanı sıra nükleer, biyolojik ve kimyasal maddeler kullanan, uyuşturucu trafiği ile iç içe olan, iletişim (bilgisayar) üzerinden kurulup işletilen yeni terör örgüt ve faaliyetleri ortaya çıkmaya başlamıştır. Bugün olduğu gibi gelecekte de dünyanın en önemli gündem maddelerinden biri olma özelliğini koruyacaktır.

Teröre bakış açılarının çok farklı olması ve terör ve terörizmin dünya devletleri tarafından kabul edilmiş ortak bir tanımı olmaması nedeniyle; neyin, ne zaman terör olduğu, problemini karşımıza getirmektedir. Zira aynı kişinin aynı fiilden dolayı bir tarafta özgürlük savaşçısı bir kahraman, diğer tarafta ise en affedilmez suçları işlemiş bir hain olarak değerlendirilmesi, terörizm probleminin çözülmesi açısından ikilem oluşturmakta ve mücadeleyi güçleştirmektedir. Terör ve insanlığın karşı karşıya bulunduğu en önemli ve en tehlikeli sorunlardan biri olarak kabul edilmesine rağmen, uzlaşmaya varılmış bir tanımın olmaması ciddi bir eksiklik olarak görülmektedir. Temel kavramlar üzerinde anlaşmazlık, herkesi kendi ideolojik yapısı içerisinde çözümler aramasına, dolayısıyla birbiriyle çelişen yaklaşımların ortaya çıkmasına yol açmaktadır.

11 Eylül 2001 tarihinde ABD'ye yapılan terörist saldırılar NATO üyesi ülkelerin silkinmeleri için bir uyarı oldu. Bu uyarı geçmişteki güvenlik tehditlerinin üstesinden geldiğimiz için sırtımızı sıvazlamakla vakit harcamaya devam edersek geleceğin tehditleri biz farkında olmadan arkamıza yığılmaya devam edeceği yönündeydi. Rusya'nın da terörizmle mücadele çalışmaları içinde yer alması gereği son derece açtı: istihbarat yetenekleri, dünyanın belirli bölgelerindeki politik nüfuzu, tehditlere karşı artan duyarlılığı ve hatta sadece coğrafyası ile Rusya, El Kaide ve bu örgütün Afganistan'daki Talibancı sponsorlarına karşı yürütülen kampanyanın vazgeçilmez bir ortağı haline gelmişti. NATO'nun en önemli "çağdaş güvenlik tehditleri" listesine (terörizm, nükleer silahların yayılması, bölgesel istikrarsızlık, insan, uyuşturucu ve silah kaçakçılığı) şöyle bir bakıldığında birçok alanda getirilecek

çözümlerin Rusya olmadan gerçek bir çözüm olmayacağı açıkça görülebiliyordu. Bu işi “tek başına götürmek” İttifak’ın güvenliğini sağlamaya yetmeyecekti.

4.3.3 Ortadoğu Barışı

Dünyanın, komünist ve komünist olmayan blok kutuplaşmasına tam uymayan bir başka bölgesi Ortadoğu idi. İsrail Yahudi Devleti 1947’de bir dereceye kadar (Filistin’i I. Dünya Savaşı’ndan beri yönetmiş olan) Büyük Britanya’ya ve bir dereceye kadar da, İslam fetihlerinden beri Filistin’de yaşayan Araplara yöneltilmiş bir silahlı eylem sonucunda kuruldu. Yahudiler, II. Dünya Savaşı sırasında Hitler’in Avrupa’daki Yahudi topluluklarını yok etmek için gösterdiği çabanın tutuşturduğu ulusçu ve dinsel duygularla harekete geçmişlerdi. Gerçekten milyonlarca Yahudi de, özel olarak yapılmış gaz odalarında öldürülmüştü. Kadın, erkek, çoluk çocuk en az altı milyon Yahudi, Naziler tarafından yok edilmişti. Bu kıyımdan kurtulanlara, Avrupa’da eski yaşamlarına yeniden başlamak güç geldi. Bu nedenle çok sayıda Avrupa Yahudisi, baskı altındaki bir azınlık olmaktan kurtulmanın tek yolunun, Yahudi dininin biçimlendiği Filistin’e, Kutsal Ülke’ye göçmek olduğu sonucuna vardı. Ancak Filistin’de bir Yahudi çoğunluğunun sağlanması ve bir Yahudi devletinin kurulması, burada yaşamakta olan Arapların büyük çapta yerlerinden edilmelerini gerektirdi. Yahudilerin işe girişip kuvvet yoluyla İsrail’i kurmaları, Filistin’de yaşayan Araplar kadar komşu Arap ülkelerinde de derin bir kırgınlık yarattı. İsrail’in kuruluşu İslam toplumu içindeki Hıristiyanlara olduğu gibi Yahudilere de hoşgörülü, ama Müslümanlardan daha aşağı bir konum tanıyan Kur’an’ın buyruklarıyla olduğu kadar, ulusal onurla da uzaklaştırılabilecek bir şey değildi. Bir Birleşik Arap Cumhuriyeti yaratarak Arapların bölgedeki konumunu güçlendirme yolundaki çabalar pek başarılı olmadı. Suriye ve Mısır 1958’de birleştiler, ama öteki Arap devletleri buna yanaşmadı ve Suriye’de 1961’de birlikten ayrıldı. Yoksulluğun ve teknik alandaki geriliğin yanı sıra parti çalışmaları ve bölgesel rekabetler, Arap ülkelerini etkilemeye devam etti. Fakat bu tür eksiklikler Araplar arasında, hem İsrail’e

hem de birçok İslam ülkesinde o zamana kadar göze batmayan azınlıklar olarak yaşaya gelmiş Yahudilere karşı bir nefretin körüklenmesine yardımcı oldu. Bunun sonucu, İslam dünyasında İsrail'e yeni bir Yahudi göçü dalgasının gelmesi ve İsrail'i başlangıçta olduğundan daha karışık Avrupa tipi bir toplum durumuna sokması oldu.

Ortadoğu'da güçlükle sağlanan barış, İsrail'le komşu Arap ülkeleri arasında 1948-1949'da, 1956'da ve 1967'de patlak veren üç savaşla darmadağın oldu. Her üç savaşta da Yahudiler Arapları yendiler. 1967'de savaşı kazanan İsrail orduları, Yahudilerin denetimi altındaki toprakları Süveyş Kanalı'na ve Şeria Irmağı'na kadar genişlettiler, daha önce Arap ve İsrail bölgelerine ayrılmış olan Kudüs (Yeruşalim) kentinin tümünü ele geçirdiler.¹²⁸

4.3.4 Kitle İmha Silahları

Rusya'da da Batı ile girişilen anlamsız rekabet duygusu giderek azaldı. Güneyden, doğudan ve yurtiçinden gelebilecek gerçek ve potansiyel tehditler karşısında Rus politikacılar ve analistler Batı ile barışma düşüncesini savunmaya başladılar. Bu fikri savunanların başında halkına karşı karşıya oldukları tehlikelerin ne kadar büyük olduğunu söylemekten çekinmeyen Devlet Başkanı Vladimir Putin geliyordu. İşbirliği gereği Batıya oranla Rusya'da daha da açıkça görülmekle birlikte psikolojik engellerin aşılması çok daha önemliydi.

İkinci evliliklerin umutların deneyimlere galip gelmesi olduğu söylenir; özellikle eşler yine aynı kişilerse. Dolayısıyla Mayıs 2002'de NATO Müttefikleri ve Rusya'nın daha nitelikli bir ilişki geliştirmek amacıyla NATO-Rusya bir araya gelmeleri her iki taraf için de inançla atılmış bir adım anlamına geliyordu ve artık Rusya, 20 kişilik konsey masasında eşit haklara sahip bir ortak olarak yerini alacaktı. NATO-Rusya

¹²⁸ Ömer Turan, **Tarihin Başladığı Nokta Ortadoğu**, İstanbul: Step Ajans, 2002, s.19

Konseyi'nin amacı NATO'nun yerini tutmak değildi. Burada amaç gayet basitti: NATO Müttefikleri ve Rusya'nın eşit haklara sahip ortaklar olarak buluşacakları, ortak çıkarlarını görüşüp geliştirebilecekleri ve alacakları kararların uygulanmasında eşit haklar ve sorumluluklar üstlenecekleri bir organ yaratmaktı. Bu yeni Konsey, günün acil konularını da kapsayan iddialı bir gündemle işe başladı. Bu yeni kuruluşla beklentiler oldukça yüksekti. Roma Zirve'sinden neredeyse bir buçuk yıl sonra NATO-Rusya yapılarının pratikte nasıl yürüdüğünü görebilmek önemlidir. Bu oluşuma burun kıvıran şüpheciler dahi kaydedilen somut ilerlemeleri kabullenmek zorunda kalmışlardır. Bu başarılardan bazıları şunlardır:

Terörle ilgili tehditleri çeşitli açılardan değerlendirmekte müşterek istihbarat;
Gelecekteki NATO-Rusya barışı koruma operasyonları için uygulanacak politik metodular;

Denizaltı personelinin kurtarılması için bir çerçeve anlaşması;
Füze savunma sistemlerinin harekât alanında uyumlu çalışabilmesi için bir yol haritası;

Askeri birlikte çalışabilirliği geliştirmek amacıyla düzenlenmiş geniş kapsamlı eğitim ve tatbikat programı;

Başarılı sivil olağanüstü hal planlama tatbikatları;

Savunma reformu ile ilgili mevcut olan işbirliğin genişletilmesi

Bakanlar ve büyükelçiler Afganistan'daki durumdan, kaydedilen ilerlemelere ve Balkanlar'da barış ve istikrar için yürütülen ortak çabalardan geri kalan sorunlara kadar çeşitli konularda düzenli olarak fikir alışverişi yaptılar. NRK, Balkanlardaki sınır güvenliği ve Bosna ve Hersek'teki askeri reformu geliştirmek için politik nüfuzunu da harekete geçirdi. Berlin, Roma ve Moskova'da yapılan üst düzeyli konferanslarda savunma reformu, barışı koruma ve terörizme karşı savaşta pratik işbirliği yolları araştırıldı. NRK il resmi toplantısını Mayıs 2003 tarihinde Moskova'da yaptı.

Diğer işbirliği oluşumları, örneğin ordudan terhis edilen personel için kurulan NATO-Rusya Askeri Personelin Yeniden Eğitimi Merkezi'nin başarısı, Rus halkına doğrudan yararlar sağlamıştır. Bu işbirliği tek yönlü de olmamıştır. Örneğin Ekim 2003'te NATO subayları ilk kez bir Rus eğitim programı olan uçuş ekipleri için hayatı idame kursuna katılmışlardır. Belki de en önemlisi, kitle imha silahlarının yarattığı tehdidin doğası ve hacmi konusu uluslararası toplum ve NATO içinde derin düşünce ayrılıkları yaratırken NRK uzmanları nükleer silahların yayılması konusunda kapsamlı bir değerlendirme üzerinde anlaşmaya varmak üzerindedirler.

Burada da gerçekler ve rakamlar hikâyenin sadece bir bölümünü oluşturuyor. NRK'nin getirdiği değişikliklerin belki de en önemlisi NATO-Rusya işbirliği kapsamında yürütülen çalışmaların atmosferinde yatmaktadır. Üç komite, yedi çalışma grubu ve özel grupların üzerinde çalışmakta çeşitli projeleriyle NATO-Rusya Konseyi bugüne kadar NATO-Rusya ilişkilerinde olmadığı kadar çeşitli düzeylerdeki kitlelere ulaşmayı başarmıştır.

Rusya tarafında yeni yüzler belirmiştir. NRK, Dışişleri ve Savunma Bakanlıklarındaki bilinen muhataplarının dışında istihbarat subayları, sınır korumaları, İçişleri bakanlığı birlikleri ve sivil olağanüstü hal planlamacılarını da çalışmalara katmıştır. Rus bilim adamları NRK Bilim Komitesi'nin çalışmalarına somut ve düzenli katkılarda bulunmuşlardır. Hatta NATO nezdindeki Rus misyonunda (artık Belçika'daki Rus Büyükelçiliğine bağlı değil, kendi büyükelçisi başkanlığında bir misyondur) çalışan görevliler de NATO'daki meslektaşları gibi, çok taraflı bir delegasyon olmanın getirdiği "turizm acentesi" görevlerinin (başkentlerinden gelen ziyaretçi akını) artmasından yakınmaya başlamışlardır. Diplomatların büyükelçiler ve bakanlar düzeyindeki toplantıların getirdiği kısıtlamalar olmadan serbestçe fikir alışverişinde buldukları NRK Hazırlık Komitesi NATO Karargâhı'ndaki en çok çalışan birimlerden biri haline gelmiştir. Uzun yıllar süren tutuk bir resmi "ortaklık" ilişkisinden sonra NATO Müttefikleri ve Rusya nihayet kendilerini gerçek ortaklar gibi hissetmeye başladılar.

NRK çerçevesinde yürütülen işbirliğine dayalı çalışmalar olumlu bir sürpriz sonuç daha getirmiştir: NATO ile Rusya arasındaki işbirliği ile Avrupa-Atlantik Ortaklık Konseyi (AAOK) ve Barış İçin Ortaklık (BİO) çerçevesinde yürütülen işbirliği karşılıklı olarak birbirlerini güçlendirebilir. Sivil olağanüstü hal planlaması, bilim işbirliği ve müşterek politik girişimlerde kazanılan başarılar NRK girişimlerinin AAOK Ortakları ile yürütülen işbirliğini tamamlayacağını, hatta bu çalışmalara enerji katacağını göstermiştir. Askeri uzmanlar teknik açıdan birlikte çalışabilirliğe (askeri kuvvetler arasında, havada yakıt ikmali, nakliye uçakları ve diğer alanlar) bir an önce ulaşmanın en iyi yolunun Rusya'nın BİO işbirliği faaliyetlerinde daha fazla yer almasından geçtiğini görmüşlerdir. NRK savunma bakanları son toplantılarında bu alanlardaki çabalarını arttırmaya karar vermişlerdir. Tabii ki ulaşılmak istenen en önemli hedef müşterek yeteneklerin NATO-Rusya işbirliğinin toplantı masasından harekât alanına taşınacak şekilde geliştirilmesidir.¹²⁹

Görüldüğü gibi, günümüzde uluslararası platformun hâkim gücü olan ABD'nin bir hayli geniş bir tehdit algılaması vardır. Yukarıda belirtilenlere ek olarak, enerji kaynaklarına ulaşımın garanti altına alınması da ABD dış politika öncelikleri içinde değerlendirilmelidir. ABD mevcut uluslararası sistemin baskın gücü olduğuna göre mevcut sistemin devamı ve ABD lehine güçlendirilmesini amaçlaması normaldir. Dolayısıyla sistemin kendisine tehdit oluşturan her unsurun ABD'nin güvenliğine tehdit oluşturan bir unsur olarak algılandığı görülebilir. Öte yandan, ABD'nin hegemonyasına karşı en büyük potansiyele sahip olduğu savunulan Çin açısından aynı öncelikler incelendiğinde şu hususların öne çıktığı görülmektedir.¹³⁰

Silahsızlanma

Nükleer, Biyolojik ve Kimyasal Silahların Kontrolü

Uzay ve Füze Teknolojileri

¹²⁹ www.nato.int/docu/review/2003/issue3

¹³⁰ **International Issues**, <http://www.fmprc.gov.cn/eng/gjw/>, 12 Aralık 2004.

Bilgi Güvenliği

Bu hususların yanında Çin dış politikası çok kültürlülüğün ve devletlerin içişlerine müdahale edilmemesinin altını çizmektedir. Bunun yanında egemenliğe saygı, çatışmaların barışçı yolla çözümlenmesi, uluslararası konularda çok taraflı katılımın sağlanması, ekonomik ve sosyal gelişim politikalarının bağımsız belirlenmesi gibi konular da özellikle belirtilmektedir. Bu konuların gösterdiği gibi Çin ABD tarafından dayatılan yeni uluslararası sisteme mesafeli yaklaşmakta ve bu sistemin bazı unsurlarını tehdit olarak algılamaktadır. Özellikle demokrasi ve insan haklarının yanında liberal ekonomi politikalarının da bugün ekonomik kalkınma için tek yol olarak dayatıldığı bir durumda Çin bu hususları sorgulamakta ve bunların Çin ulusal çıkarları ile çatışma yaratmasına karşı hassasiyet göstermektedir. Bugün Türkiye dâhil pek çok gelişmekte olan ülkenin demokrasi ve insan hakları yanında sermayenin serbest dolaşımı ve liberal ticaret politikaları ile ilgili dayatmalara maruz kaldığı dikkate alınırsa Çin'in hassasiyeti daha kolay anlaşılabilir. Zira dayatılan bu politikalar ekonomik büyüme sağlasa da ekonomik kalkınma, gelir dağılımının eş zamanlı gelişimi ve ahlaki değerlerin erozyonu konusunda ciddi etkilerini olduğu düşünölmektedir.

Farklı bir örnek olarak, Japonya'nın dış politika oluşturduğu ana başlıklar incelendiğinde ise aşağıdaki konular özellikle belirtilmektedir:¹³¹

Silahsızlanma

Anti-personel mayınları

İklim değişimi

Terörizm

Felaket Önleme ve Kurtarma

Enerji

İnsan Hakları

¹³¹ **Foreign Policy**, <http://www.mofa.go.jp/policy/index.html> ,12 Aralık 2004.

Uyuşturucu
Korsanlık
Mülteciler
AIDS
Uluslararası Suç

Görüldüğü gibi Japonya'nın dış politikalarında da bu ülkenin tehdit algılamaları belirleyici rol oynamaktadır. Korsanlık ve enerji konuları bir ada devleti olan ve endüstriyel üretim için ihtiyaç duyduğu enerjinin çok büyük kısmını dışarıdan ithal eden Japonya için önemi hemen anlaşılabilir konulardır. Ancak bunların yanında, ABD gibi Japonya da terörizm, çevre, AIDS ve mülteciler gibi konularda hassasiyet göstermekte ve bu konularda özel politikalar geliştirmektedir. ABD ve Japonya'nın tehdit algılamalarında bazı ortaklıklar olduğu görülmektedir. Bunun temelinde, iki devletin de mevcut uluslararası sistemin temel taşını oluşturan ve sistemin yapısından olumlu etkilenen oyuncular olmasının da etkisi vardır.

Uluslar üstü bir uluslararası aktör olarak AB'nin dış politika önceliklerine baktığımız zaman öne çıkan konular şunlardır:¹³²

İnsan Hakları
Demokratikleşme
İrk Ayrımcılığı
Azınlık Hakları
Kara Mayınları
Serbest Ticaret
Sürdürülebilir Kalkınma
Su Sorunları
İnsani Yardım

¹³² **The European Union's External Relations**, http://www.europa.eu.int/comm/publications/booklets/move/47/index_en.htm , 21 Aralık 2004.

AIDS

Yukarıdaki hususlar AB'nin dış politika önceliklerini göstermektedir. AB'nin serbest ticaret ve ekonomik işbirliği üzerine kurulmuş bir organizasyon olduğu düşünüldüğünde Soğuk Savaş sonrası oluşan küresel sistemin devamı ve gelişmesinin AB'nin çıkarına olduğu görülebilir. Günümüzde küresel sistem mal ve sermayenin dolaşımını serbestleştirmeye ve bunun yaygınlaşmasına çalışmaktadır. Bu durum da ticaret ve teknolojik üstünlüğü olan, sermaye derinliği gelişmiş ABD, Japonya ve AB gibi aktörlerin çıkarına olmaktadır. Öte yandan az gelişmiş ülkelerin de gelişme yoluna girerek AB açısından anlam ifade eden pazarlar haline gelmesi önemli hedefler olarak belirmektedir.

Soğuk Savaş döneminin hâkim gücü olan Rusya'nın bugünkü tehdit algılamalarına baktığımızda aşağıdaki hususlar görünmektedir:¹³³

Ordunun Modernizasyonu

Çeçenistan Sorunu

Uluslararası Terörizm

Bunların yanında, iç politika konuları gibi görünen şu konular da Rusya'nın günümüz tehdit algılamaları ile ilgili fikir vermektedir:

Yaşam Kalitesinin Yükseltilmesi

Bilgi Teknolojileri

Devlet Kurumlarının Etkinleştirilmesi

Görüldüğü gibi, Soğuk Savaşın mağlup görünen tarafı Rusya'nın 1985 sonrası tehdit algılamaları buraya kadar incelenen diğer aktörlerden önemli farklılıklar

¹³³ <http://www.kremlin.ru/eng/priorities/group70587.shtml> , 23 Aralık 2004

göstermektedir. Ortak olarak öne çıkan hususlardan biri terörizm sorunu olarak görünmektedir. Bunu dışındaki hususların ise Rusya'nın küresel uluslararası sistem içinde rekabet gücünü arttıracak konular olduğu görülebilir. Rusya'nın dış politika konusunda şeffaflık düzeyinin düşüklüğü de burada altı çizilmesi gereken bir husustur.

Son olarak uluslararası örgütlerin başlıcasın olan Birleşmiş Milletlerin öncelikli konularına baktığımızda şunları görmekteyiz:¹³⁴

Fakirlik ve Açlığın Azaltılması
İlköğretimin Yaygınlaştırılması
Cinsiyet Ayrımı ile Mücadele
Salgın Hastalıklarla Mücadele
Çevre Kirliliği ile Mücadele
Kalkınma İçin Küresel Bir İşbirliği Oluşturulması

BM tarafından açıklanan yukarıdaki önceliklerin burada incelenen uluslararası oyuncuların tümünün üzerinde mutabık kaldığı ve daha küçük veya bölgesel oyuncuların da onayladığı hedefler olduğu varsayılabilir.

4.3.5 Küreselleşme

Küreselleşme, tanımını konusunda bir fikir birliğine varılamayan ancak aynı zamanda çağımızın kaçınılmaz bir olgusu olarak karşımıza çıkan bir kavram. Küreselleşmeyi “bir programdan yoksun olarak ilerleyen, karşılıklı olarak bağların artması ve birbirinin varlığına ihtiyaç duyma üzerine kurulu bir süreç” şeklinde tanımlamak mümkün olabileceği gibi aynı kavramı “temel amaç olarak hizmetlerin, malların, insanların ve sermayenin dolaşımı önündeki yapay engellerin kaldırılmasını öngören olgu” olarak nitelendirmek de mümkün olabilir. Ancak, politik, ekonomik, sosyal, kültürel pek çok boyuta sahip küreselleşmeyi tanımlamaya çalışmak bu yazının

¹³⁴ <http://www.un.org/millenniumgoals/>, 02 Ocak 2005

amacını aşan bir çaba olacaktır. Benim genel hatları ile üzerinde durmak istediğim küreselleşmenin güvenlik boyutu ve buna bağlı olarak yeni uluslararası güvenlik mimarisini şekillendirmedeki etkisidir.¹³⁵

İthal malı tehdit algılamaları bahsi geçen gruplara mensup ülkelerce politik, ekonomik ve sosyal yaptırımlarla karşılaşma korkusu ve zaten var olan ekonomik, sosyal hassasiyetlerin istismar edileceği endişesi ile çoğu kez kabul edilmektedir. Küreselleşmenin beraberinde getirmiş olduğu bağımlılığın güvenlik boyutuna yansımaları olarak değerlendirilebilecek bu süreç, güçsüz ülkelerin ulusal güvenliklerini olumsuz yönde etkilemektedir.

Sanayi Devrimi'nden Soğuk Savaş'ın başladığı döneme kadar uzanan süreçte, dünya çapında ticaret hacmi oldukça arttı. Gelişmiş devletler ticaret hacminin üçte ikisini elinde bulundurmaktaydı. Sermaye sahiplerinin kar elde etmede sergiledikleri, tüm topluma birer başarılilik ölçütü olarak sunulmaktaydı; kar elde etmeyi önleyici bütün engeller ortadan kaldırılmalıydı. SSCB de bunlardan biriydi

Soğuk Savaş Dönemindeki ideolojik dalaşmalar en çok güvenlik sektörüne yatırım yapanlara yaradı. Serbest piyasa ekonomisinin temelleri de yine bu dönemde atıldı ve bu ekonomi tezinin getirdikleri çağdaş değerler olarak insanlığa sunuldu. Serbest piyasa ekonomisinin artalanında Amerikan politikaları bulunmaktadır, bunların Amerika'yı tüm dünyanın patronluğuna götüreceğine inanılır, çünkü hiçbir devlet ve devletçiliğin devasal boyutlarda ciroları Amerikan şirketleriyle hiçbir biçimde yarış yapamayacağı biliniyor. Bu yüzden serbest piyasa deyimi, aslında Amerika içindir.

Her şeyin serbestçe yapılabileceği anlamına gelir. Bu serbestliği kullanan Amerika, serbest piyasa ekonomisinin tek kurtuluş yolu olduğuna inandırdığı Batı'yı da yanına alarak sermayenin önündeki engelleri ortadan kaldırmak için ürettiği

¹³⁵ P.L Berger, S.Huntington, **Bir Küre Binbir Küreselleşme**, A.Ortaç (çev), İstanbul: Kitap Yayınevi, s.97

çağdaşlıkları dünya halklarına günümüzde de sunmaktadır. Adına çağdaş değerler dedikleri şeyler de “kapitalist sistem” in değer yargılarından başka bir şey değildir.¹³⁶

SSCB'nin yıkılmasından sonra, Soğuk Savaş'ın ardından dünya tek kutuplu bir hale getirildi. İnsan kitleleri, küreselleşme adını da en çok bu dönemde duydu. Bu dönemde birliğin dağılmasıyla bağımsızlıklarını ilan eden Asya Devletleri ve devletçiklerin, kendilerini güçlü devletlere teslim etmesi, küreselleşme asının sıklıkla gündeme gelmesini sağlayan nedenlerden biridir. Bu “bağımsız devletler” başta Amerika olmak üzere emperyalist Batı'nın isteklerini yerine getirmekle kendilerini yükümlü hissettiler. Batı'da bu ve benzeri yollarla sermayenin önündeki engelleri ortadan tamama men ortadan kaldırabilirdi. Bu yolla karşılıklı yarar ilişkileri üzerinden tüm dünyanın yeniden yapılandırılmasına çalışıldı.

Küreselleşmenin güvenlik boyutunda yarattığı bir başka etki ise savaşa yeni bir tanım kazandırmak olmuştur. Küreselleşme sürecine yön verebilme ve aktif olarak katkıda bulunabilme şansına sahip gelişmiş ülke demokrasileri birbirleri arasındaki ilişkiler söz konusu olduğunda savaşa yönelik dürtülerden arınmış haldeyken kendisini küreselleşme karşısında etkin değil edilgen bulan ve bu doğrultuda küreselleşmeyi kendiulusal varlığına yönelmiş bir tehdit olarak algılayan kesim ise savaşı hala başvurulabilecek bir araç olarak görmektedir. Günümüzde yoksul bir ülkenin şiddetli bir çatışmaya dâhil olma veya maruz kalma olasılığının zengin bir ülkeye göre 85 kat daha fazla olduğu dikkate alındığında aradaki uçurumun boyutları sanırım daha iyi anlaşılacaktır. Küreselleşmenin yol açtığı bir diğer durum “düşman kim, nerede, ne vasıtayla, ne yapabilir” sorularının karşılıklarını tahmin etmeyi güçleştirmiş olmasıdır. Saldırganın muhatabından göreceli olarak daha zayıf olmasına karşın muhatabının zafiyetlerinden yararlanmaya yönelerek oluşturduğu tehdit olarak tanımlanan “Asimetrik tehdit”, ani ve hazırlıksız saldırıyla karşı karşıya kalma olasılığını arttırmıştır. Asimetrik tehdit, her ne kadar Batı tarafından “güçsüzün güçlüye yönelttiği tehdit” olarak

¹³⁶ <http://www.netyorum.com/sayi/162/20050406-02.htm>/5 Mart 2002

tanımlansa da ekonomik saldırı, etnik ayrımcılığın körüklenmesi gibi farklı şekillerde güçlüden güçsüze doğru da yöneltilebilmekte ve ekonomik, politik, sosyal sistemlerdeki huzursuzluğu tetiklemektedir. Küreselleşme, bizi güvenlik kavramını yeniden düşünmeye ve tanımlamaya sevk etmekte ve bu bağlamda gündemdeki güvenlik meselelerinin farklılaşmasına yol açmaktadır. Daha önce devletlere veya devlet egemenliğine sıkıca bağlı olan güvenlik anlayışı yerini vatandaşın kendini güvenlikten yoksun hissetmesine yol açan her türlü etkenin hükümetlerce dikkate alınması gerekliliğine bırakmaktadır. Kitle imha silahları, terörizm, çevresel sorunlar, sosyal eşitsizlik, göç, organize suç ve HIV-AIDS gibi tehdit yaratan unsurlar devletleri “ulusal güvenlik” ve “ulusal çıkar” kavramlarıyla neyin kastedildiğini tekrar gözden geçirmeye zorlamaktadır.

Ortaya çıkan tablo küreselleşmenin etkisine bağlı olarak tehdit yaratan unsurların sınır tanımamaya başladığını göstermektedir. Bu sorunlarla etkin mücadele yolunun küresel tepki geliştirebilmekten geçtiği anlaşılmaktadır. Günümüzde tüm insanlığın kendini ait hissettiği bir küresel toplum şu an oluşturulamamıştır ve devletler sistemi devam etmektedir. Devletler sistemi ise zaman zaman karşılıklı güven bunalımlarının doğmasına yol açabilmektedir. Bu nedendir ki, yeni uluslararası güvenlik mimarisi, uluslararası güvenliği sağlamayı amaç edinmenin yanı sıra karşılıklı güven ortamlarını oluşturmaya yardımcı yapıları da beraberinde getirmeye yönelik olmalıdır. İnsanlığı bir araya getirecek ve ortak değerlerde buluşturacak bir proje ise hiç şüphesiz karşılıklı fedakârlık ile siyasi Sovyetler Birliği'nde 1985'te Gorbaçov'un iktidara gelmesiyle bir değişim süreci başlamıştır. Batı ile rekabetin hem ekonomik hem de askeri alanda giderek zorlaştığına inanan Gorbaçov, soğuk savaşın bitimine yol açacak Prestroika ve Glasnost politikalarını yürürlüğe koymuştur. Bu politikalar doğrultusunda SSCB Afganistan'dan çekilmiş, savunma harcamalarını kısmış ve Batı ile organik bağlar kurarak sonunda 1990'da AKKA'yı (Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler

İndirimi Antlaşması) imzalamıştır. Böylece kutuplar arasındaki çatışma işbirliğine dönüşebilmiş ve Varşova Paktı'nın dağılmasıyla da askeri kutuplaşma son bulmuştur.¹³⁷

5. SOĞUK SAVAŞIN SONA ERMESİ

Soğuk Savaş Çıkmazı bir yumuşamayı başlatmıştır. Moskova ve Washington olası bir nükleer çatışmayı engellemek amacıyla, Beyaz Saray ile Kremlin arasında kırmızı telefon hattı kuruldu. Artık ABD başkanları ile Sovyet liderleri doğrudan konuşabilecektir. Nükleer silahlanma yarışı ABD'nin lehine gelişir ama İngiltere ile atmosferde nükleer denemeleri yasaklayan Moskova antlaşmasını imzalarlar. Bu silahlanmayı denetim altına alma siyasetinin başlangıcıdır. Bu siyaset uzayın silahsızlandırılması antlaşması (1967), nükleer silahların kısıtlanması antlaşması (1968), denizlerin nükleersizleştirilmesi antlaşması (1971), biyolojik silahların yasaklanması konvansiyonuyla (1972) devam eder.

Şiddetli misilleme doktrini Sovyet nükleer silah depolarının gelişmesiyle inandırıcılığını yitirdiğinden Savunma Bakanı Robert McNamara kademeli mukabele teorisini 1962 yılında gündeme getirir. Olası bir Sovyet saldırısı durumunda ABD nükleer silaha başvurmaktan geri durmayacak ama mukabele sırasında nükleer gücün şiddetini yavaş yavaş artıracaktır. ABD bu doktrini 1967'de NATO'ya kabul ettirir.¹³⁸

Ronald Regan ABD askeri harcamalarını yoğunlaştırır.1980'li yılların ortalarında ülkenin gayri safi milli hasılasının yüzde 6'sini geçerek bu harcamalar (yaklaşık 300 milyar dolar). Sovyetlerle görüşmelerden bir sonuç alınamaması ABD'nin 1983'ten başlayarak füzelerini Avrupa'ya doğru çevirmesine neden olur. Aynı

¹³⁷ Zeynep Dağı, **Rusya'nın Yakın Çevre Politikası ve Türkiye, Türk Dış Politikasında Gelenek ve Değişim içinde**, Derleyen: İhsan Dağı, Varlık Yayınları, İstanbul: 2004, s.80

¹³⁸ Maxime Lefebvre, **Amerikan Dış Politikası**, İsmail Yerguz (çev), İstanbul: İletişim Yayınları,2005,s.45-46

yıl,Reagan “yıldızlar savaşı” nı başlatır. Amerika’yı her türlü nükleer saldırıdan korumaya yönelik füze savunma programıdır bu.

Amerika her yerde karşı saldırıya geçmiştir. 1982’de Avrupa ve SSCB arasında bir doğal gaz boru hattı inşaatının engellenmesine yönelik ambargo kararı alınır. Komünist ayaklanma tehditi altındaki Honduras ve Salvador’a ve Nikaragua’daki Kontralara askeri yardım 1984 ve 1986’da Kongrenin karşı çıkmasına rağmen yapılır. Amerikan ordusu Marksist rejimi devirmek amacıyla Grenada adasını işgal eder.Bu,ABD’nin Vietnam savaşıdan sonra ilk başarısıdır.

Sovyetler Birliği’nde, 1985’te Mihail Gorbaçov’un yönetime gelmesiyle birlikte ABD’nin eline yeni fırsatlar geçer. Ekonomik ve diplomatik başarılarından sonra, 1984’te başkanlığa seçilen Ronald Regan bir soğuk savaş adamı olduktan sonra şimdi de barış adamı olmuştur. Gerçekten Reagan Sovyetler Birliği’ni zayıflatmıştır. Sovyetler müzakere etmek ve sistemini geliştirmek zorundadır artık.1985’teki Cenevre Zirvesiyle Amerikan-Sovyet diyalogu yeniden başlar. 1987’deki Washington Antlaşmasıyla tüm orta menzilli nükleer füzeler (500-1500 km) imha edilir. SSCB, ABD’yi Stratejik Savunma Girişimi’nden vazgeçiremez ama bu proje halükarda ütöpik bir proje olarak kalır. Haziran 1987’de Ronald Regan Gorbaçov’u Berlin’de bir görüşmeye davet eder: “Sayın Gorbaçov bu duvarı yıkın.”Reagan’ın iktidarı bırakmasından birkaç ay sonra, Kasım 1989’da Berlin Duvarı yıkılır.(51)Macaristan ve Polonya’da başlayan demokratik reformlar 1989 sonbaharında Doğu Avrupa komünist rejimlerinin çökmesiyle ve de Berlin duvarının 9 Kasım’da yıkılmasıyla sonuçlanır. ABD, Fransa ve İngiltere’ye göre daha açık seçik bir tavırla Almanya’nın yeniden birleşmesi hareketini destekler. Kohl Gorboçav’a birleşmiş Almanya’nın NATO’ya dahil olduğunu kabul ettirir ve karşılığında eski Doğu Almanya’da NATO askerlerinin konuşlandırılmayacağı sözünü verir. Almanya-Polonya sınırı kesinleşmiştir. Almanya 3 Ekim 1990’da yeniden birleşir ve Avrupa kıtasında ABD’nin en önemli müttefiki olur.

Doğu Almanya'nın demokratikleşmesi Avrupa'da soğuk savaş sayfasını kapatır. Kasım 1990'da yapılan Avrupa'da konvansiyonel güçler anlaşması NATO ülkeleri ve Varşova Paktı klasik savaş araç gereçlerini (tanklar, zırhlı araçlar, top,savaş uçakları,saldırı helikopterleri) sınırlar. Ardından 1991'de Varşova Paktı dağılır. ABD'nin de dahil olduğu Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Komisyonu (1994'te Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Örgütü) olmuştur.Kıta çapında kolektif bir güvenlik örgütlenmesi durumuna gelir. Bu komisyon Doğu ülkelerinin demokratikleşmesinde ve ulusal azınlıkların sorunlarının çözülmesinde rol oynar.

Amerikan-Sovyet çatışmasının son bulması soğuk savaş mirası birçok çatışmanın da (Nikaragua,Güney Afrika,Kamboçya) son bulmasına olanak sağlamıştır. SSCB 1989'da Afganistan'dan tamamıyla çekilmiştir. Yakın Doğu'da 1991 yılı sonunda Madrid Konferansı'nda ABD ve SSCB liderliğinde bir İsrail-Filistin barış süreci başlar.

ABD, SSCB ile birlikte nükleer silahsızlanma sürecini sürdürür. Temmuz 1991'de imzalanan START (Strategic Arms Reduction Talks) antlaşması her iki ülkenin stratejik nükleer silahlarında (ülke başına 6000 nükleer başlık,1600 taşıyıcı) önemli bir indirim sağlar. Öte yandan iki ülke eylül-ekim aylarında taktik nükleer silah (menzilleri 500 km'den az olan) stoklarını da azaltma konusunda tek taraflı önlemler alırlar. Uygulamada sadece hava yoluyla nakledilebilen nükleer silahlar bulundurulur.¹³⁹

5.1 NATO'nun Yeni Rolü

ABD Sovyet tehditinin ortadan kalkmasına rağmen NATO'nun devam etmesini ve global bir ittifakın askeri örgütüne dönüştürülmesini teşvik eder. 1991'de Roma Atlantik Zirvesi yeni bir "stratejik anlayışı" benimser. Bu anlayış kolektif savunmadan çok uluslararası güvenlik (Washington Antlaşması'nın 4.maddesi) konusunda uzlaşmayı ön plana çıkarır. İttifakın yeni misyonları, Balkanlarda test edilir. Kosova Savaşı

¹³⁹ Maxime Lefebvre, a.g.e. s. 56

sırasında (1990) Washington Zirvesinde benimsenen “stratejik anlayış” bağlamında NATO Avrupa-Atlantik bölgesinin güvenliğini üstlenmiştir. Bununla birlikte Fransa'nın ısrarıyla belge, uluslararası barışın ve güvenliğin sürdürülmesi için BM Güvenlik Konseyi'nin önceliklerini hatırlatır.

Savunma anlayışının yerine daha aktif bir anlayışı uygulamaya geçirmek için ittifakın askeri gücü yeniden yapılandırılır. 2002 yılında, Prag Zirvesi'nde “gerekli görülen her yerde” anında etkili olabilecek bir güç oluşturulması kararı alınır. Askeri yapı değiştirilir. Saclant ve Saceur'ün, Atlantik komutanlığı ve Avrupa komutanlığının yerini “dönüşüm” ve “operasyonlar” komutanlıkları alır.

Doğu ülkeleriyle askeri işbirliği geliştirilir. 1997'de Madrid Zirvesi'nde Polonya, Çek Cumhuriyeti ve Macaristan'ın ittifaka dahil edilmesi kararı alınır ve 1999'da bu karar yürürlüğe girer. 2002 Prag Zirvesi'nde Slovakya, Slovenya, Bulgaristan ve Romanya'nın ittifaka alınması kararı verilir ve karar 2004'te yürürlüğe girer. Bugün NATO'nun 26 üyesi vardır ve bunlara 20 “barış için işbirliği” ülkesi eklenmiştir.

1997'de NATO-Rusya kurucu anlaşması imzalanır. NATO'nun Sırbistan'a müdahalesiyle ortaya çıkan anlaşmazlık 2002'de yeni bir NATO-Rusya ortaklığıyla telafi edilir. Rusya danışılan bir ülkedir, ama NATO'ya dahil değildir. Dolayısıyla ittifakın kararlarını veto hakkına sahip değildir.¹⁴⁰

5.2 Hindistan ve Pakistan'ın Nükleer Denemeleri

1971'den itibaren SSCB'nin müttefiki olan Hindistan “barışçı” denemelerden 1974 nükleer denemesinden beri nükleer silahlara sahiptir. Pakistan'ın 1987'de yeraltında nükleer deneme gerçekleştirdiğinden kuşulanılmıştır. ABD Pakistan'a karşı net bir

¹⁴⁰ Maxime Lefebvre, a.g.e. s.60

tavır sergilememektedir. Pakistan’da nükleer silahların gelişmesini engellemeye çalışırken bir yandan da bu ülkeyi Hindistan’a karşı ve 1980’li yıllarda Afgan direnişinin arka üssü olarak destekler.

Mayıs 1988’de Hindistan, daha sonra Pakistan bir dizi nükleer deneme gerçekleştirir ve her iki ülke de tehlikeli nükleer güçler durumuna gelirler ancak nükleer silahların sınırlandırılması anlaşması kapsamında tanınmazlar. Nükleer silahların hızla gelişmesi ve çoğalması dönüşü olmayan bir yol olur ve Amerika da dahil olmak üzere uluslararası toplum bu gelişmeye uyum sağlamak zorunda kalır.

Soğuk Savaşın sonunda ABD rakipsiz ama aynı zamanda da hedefsiz kalmıştır. Cumhuriyetçi George Bush (1989-1993), ardından demokrat Bill Clinton (1993-2001) Amerikan gücünü ılımlı bir güç gibi gösterme çabası içinde olmuşlardır. George Bush 11 Eylül 2001 saldırılarından sonra “terörizme karşı savaş”ta yeni bir misyon bulur ve ABD dünya meselelerine yeniden karışmaya başlar.

Amerika’nın tarihi boyunca sahip olduğunu düşündüğü kendine özgü özellikler, dış politikaya karşı iki birbirine zıt tavır yarattı. Birincisi, Amerika’nın kendi değerlerine göre en iyi şekilde kendi ülkesinde demokrasiyi kusursuz hale getirip, böylece insanlığın geri kanlı için bir ışıldak olarak hizmet edebileceği görüşüdür. İkincisi ise, Amerika’nın değerlerinin ülkeye, bunları bütün dünyaya yayma yükümlülüğü getirdiği görüşüdür. Her iki düşünce ekolü, demokrasinin, serbest ticaret ve uluslar arası düzeni, normal düzen olarak öngörmektedir. Böyle bir sistem hiç var olmadığından bunun yaratılması gerekmektedir ve bu, diğer uluslara ütöpik olarak görünmüştür. Ancak yabancıların şüpheciliği, Woodrow Wilson, Franklin Roosevelt veya Reagan’ın veya 20.yüzyıldaki herhangi bir Amerikan başkanının idealizmini hiçbir zaman söndürememiştir.

Her iki düşünce ekolü de Amerikan deneyiminin ürünleridir. Her ne kadar başka cumhuriyetler mevcut idiyse de, hiçbirisi, Amerika gibi özgürlük fikrini yüceltmek için bilinçli bir şekilde kurulmamıştır. Yalnızlık ve misyonerlik şeklindeki iki görüş, birbirinin zıttı gibi görünüyorsa da, temelde yatan ortak bir inancı yansıtmaktadır. Birleşik Devletler, dünyadaki en iyi yönetim sistemine sahiptir ve insanlığın geri kalan bölümü, ancak geleneksel diplomasiyi terk edip, onun uluslararası hukuk ve demokrasiye olan saygısını kabul ederse, barış ve refaha kavuşabilir.

Amerika 1917’de dünya politikası arenasına adım attığından beri güç bakımından o kadar ağırlığını hissettirmiş ve ideallerinin doğruluğuna o kadar inanmıştır ki, Milletler Cemiyeti ve Briand Kellog Paktı’ndan, Birleşmiş Milletler Antlaşması ve Helsinki Nihai Senedi’ne kadar bu yüzyılın başlıca uluslar arası anlaşmaları, Amerikan değerlerinin hayata geçirilmesi niteliğindedir. Sovyet komünizminin çöküşü ise, Amerikan ideallerinin entelektüel haklılığını doğrulamış ve Amerika’yı tarihi boyunca yüz yüze gelmekten kaçındığı türde bir dünya ile karşı karşıya getirmiştir. Ortaya çıkan uluslar arası düzende, milliyetçilik yeni bir hayat bulmuştur. Uluslar, yüksek ilkeler yerine, daha sık olarak kendi çıkarlarının takipçisi olmuşlar ve işbirliği yapmak yerine daha çok rekabet yolunu seçmişlerdir.

Dış politikaya Amerika’nın ve Avrupa’nın yaklaşımları, kendi koşul ve çevrelerinin ürünüdür. Amerikalılar, yağmacı güçlerden iki geniş okyanusla korunmuş ve zayıf ülkelerle komşu olan hemen hemen boş bir kıtaya yerleşmişlerdir.

Avrupa uluslarına acı çektiren güvenlik konusundaki çıkmazlar, Amerika’nın yüz elli yıl boyunca hemen hemen hiç hissedilmemiştir. Hissedildiği zaman ise, Amerikan Avrupa ülkeleri tarafından çıkarılan dünya savaşlarına iki kez girmiştir.¹⁴¹

¹⁴¹ Maxime Lefebvre, a.g.e.s.63

6. 1985 ÖNCESİNDE VE SONRASINDA AMERİKA VE SOVYETLER BİRLİĞİ TARAFINDAN ALGILANAN VE ALGILATILAN TEHDİTLER

Soğuk Savaş boyunca Amerika'nın dış politikaya yaklaşımı, var olan soruna hayret edilecek bir şekilde uygun düşüyordu. Derin bir ideolojik çatışma vardı ve yalnız bir ülke, Birleşik Devletler, komünist olmayan dünyanın savunmasını organize etmek için politik, ekonomik ve askeri araçlara sahipti. Soğuk Savaş dünyasında geleneksel güç kavramı kökünden yıkıldı. Genellikle tarih, çoğu zaman birbirleriyle simetrik olan bir askeri, siyasi ve ekonomik güç sentezi göstermiştir. Soğuk Savaş devrinde gücün farklı elemanları birbirinden oldukça bağımsız bir hale geldi. Eski Sovyetler Birliği, askeri bir güç iken, ekonomik bakımdan bir cüceydi. Yine Japonya örneğinde olduğu gibi bir ülke ekonomik bakımdan bir dev iken, askeri bakımdan adı bile geçmeyebilirdi¹⁴²

Soğuk Savaş, Amerika'nın barış dönemi beklediği bir zamanda başladı ve uzayıp giden bir anlaşmazlığa kendini hazırlarken son buldu. Sovyet İmparatorluğu, sınırlarının gerisinde, patladığından daha ani bir şekilde çöktü. Amerika da aynı hızla, Rusya'ya karşı tavrını birkaç ay içinde düşmanlıktan dostluğa dönüştürdü.

Bu ani değişiklik, bir araya gelmesi olanaksız iki işbirlikçinin koruması altında gerçekleşti. Ronald Reagan, Amerika'nın görünüşte geri çekilmesi dönemine bir tepki olarak seçilmişti. En üst konuma, komünist hiyerarşisinde acımasız mücadelelerden sona yükselmiş olan Gorbaçov, kendisine göre üstün Sovyet ideolojisini tekrar canlandırmaya kararlıydı. Reagan ve Gorbaçov, kendi taraflarının nihai zaferi kazanacağına inanıyordu. Ancak bu iki hiç bilinmeyen işbirlikçi arasında çok hayati bir fark vardı. Reagan toplumun kaynaklarını iyi anlamıştı. Gorbaçov ise, kendi toplumunun kaynaklarıyla olan

¹⁴² Henry Kissinger, Diplomasi, İbrahim H.Kurt (çev), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, s.15

ilişkinini iyice yitirmişti. Her iki lider de, kendi sistemlerinde, en iyi olduğunu düşündükleri şeylere hitap ettiler. Reagan, halkının ruhunu, girişim ve kendine güven musluklarını açarak serbest bırakırken, Gorbaçov yapılması olanaksız olan reform yapmak isteyerek temsil ettiği sistemin ölümünü çabuklaştırdı.

Gorbaçov reform programını iki ilke üzerine oturtmuştu. Yeni teknokratların desteğini kazanmak için perestroika (yeniden yapılanma) ve uzun zamandan beri eza gören entelektüelleri yanlarına almak için glasnost (politik liberalleşme). Fakat özgür ifadeyi kanalize edecek ve gerçek halk tartışması yaratacak kurumlar olmadığı için glasnost kendine zarar verdi. Askeriyeye ayrılanların dışında serbest kaynaklar olmadığı için, yaşama şartlarında da bir gelişme olmadı. Böylece, Gorbaçov daha geniş halk desteği elde edemeden kurumsal desteğini kaybetti. Glasnost artan bir şekilde perestroika ile çatışmaya başladı.

Gorbaçov, her iki harekette de hesap hatası yaptı. Lenin'den beri Komünist Partisi, politik kararları alan tek organdı. Hükümet politik karar organı değil, kararları uygulama organı idi. Kilit konumundaki Sovyet makamı, daima Komünist Parti'nin genel sekreteri olmuştur; Lenin'den Brejnev'e kadar komünist lider çok ender durumlarda bir hükümet görevi üstlenmiştir. Sonuç, yaratıcılık ve girişim komünist hiyerarşiye doğru çekilirken, hükümet yapısının, politik yeteneği olmayan veya bu konuya ilgi duymayan yöneticiler için çekici hale gelmesidir. Dayandığı tabanı Komünist Partisi'nden alıp Sovyet sisteminin hükümet tarafına kaydıran Gorbaçov, devrimini bir memurlar ordusunun ellerine teslim etmiştir. Perestroika ve glasnost devam ettiği sürece, Gorbaçov daha çok yalnızlaşıyor ve kendine güveni gittikçe azalıyordu.¹⁴³

Amerika'nın uluslararası durumunun en aşağı düzeyde olduğu zamanda komünizm çözülmeye başladı. 1980'li yıllarının başlarında bir an, komünizmin hareket

¹⁴³ Henry Kissinger, a.g.e s. 775-776

gücü, önündeki her şeyi silip süpürecekmiş gibi geldi; tarihin zaman ölçüsü içinde bir an sonra, komünizm, kendi kendini yok ediyordu. On yıl içinde Doğu Avrupa uydu yörüngesi çözüldü. Sovyet İmparatorluğu parçalandı ve Rusya, Büyük Petro zamanından beri kazandığı hemen hemen her şeyi geri verdi. Hiçbir büyük devlet, herhangi bir savaş kaybetmeden, bu kadar çabuk ve bu kadar kesin dağılmamıştı.

Sovyet İmparatorluğu'nun başarısızlığının nedeni, kısmen tarihinin onu, karşı konulmaz bir şekilde genişlemeye zorlamasıydı. Sovyet devleri bütün eşitsizliklere karşın kurulmuştu ve iç savaştan, izolasyondan ve kötü yöneticilerin elinden sağ kurtulmuştu. İkinci Dünya Savaşı'nı kendi deyimleriyle emperyalist bir iç savaşa dönüştürme becerisini göstermişti ve Batılı müttefiklerinin yardımı ile Nazi katliamının üstesinden gelmişti. Sonra, Amerikan atom tekeline karşın, Doğu Avrupa'da bir uydu yörüngesi kumayı başarmış ve Stalin sonrası dönemde kendini global bir süper güç yapmıştı. Sovyet orduları, ilk önce sınırlarına bitişik bölgeleri tehdit etmeye başladı; fakat sonra uzak kıtalara kadar uzandı. Sovyet füze gücü, o kadar büyük hızla büyüyordu ki, birçok Amerikalı uzman, Sovyetlerin stratejik üstünlüğünün yakın olduğundan korktular. 19. yüzyıldaki İngiliz liderler Palmerston ve Disraeli gibi, Amerikalı devlet adamları da, Rusya'nın her yerde ilerleme halinde olduğunu düşünüyorlardı.

Bu şişirilmiş bir emperyalizm içindeki ölümcül çatlak, Sovyet liderlerinin orantı duygusunu tamamen kaybetmeleri, Sovyet sisteminin askeri ve ekonomik bakımdan kazançlarını özümseme yeteneğini olduğundan çok tahmin etmeleri ve bütün diğer büyük devletlere karşın çok zayıf bir tabana dayanarak meydan okudukları unutmalarıdır. Aynı zamanda, Sovyet liderleri, sistemlerinin insiyatif ve yaratıcılık oluşturma kapasitesinin tehlikeli bir şekilde yetersiz olduğunu kabul edemezlerdi; gerçekte Sovyetler Birliği, askeri gücüne karşın hala son derece geri bir ülkeydi. Hayatta kalma sınavından başarıyla çıkamadılar; çünkü Sovyet Politbürosu'nun üyelerinin yüksek konuma gelmelerini sağlayan nitelikler, kışkırttıkları anlaşmazlıkları sürdürmek bir yana, toplumlarının büyümesi için gereksinim duyulan yaratıcılığı boğdu.

Komünizmin dağılması, Reagan'ın başkanlığının ikinci döneminde belirginleşmeye başladı ve Reagan'ın başkanlığı bittiğinde artık geri dönülmez bir aşamaya girmişti. Bu işin böyle gelişmesinde, Reagan'dan önceki başkanların ve Reagan'ın yerine gelen ve son aşamada başkanlık yapan George Bush'un katkısı büyüktür. Ancak dönüm noktasını işaretleyen Reagan'ın başkanlık dönemidir.

Reagan'ın fantezilerinden biri, Mihail Gorbaçov'u Birleşik Devletlerde bir seyahata çıkarıp Sovyet liderinin orta halli Amerikalılar'ın nasıl yaşadıklarını görmesini sağlamaktı. Reagan sık sık bundan bahsedirdi. Kendisinin ve Gorbaçov'un bir helikopterle, emeği ile geçinen bir toplum kesiminin yerleşim yeri üzerinde uçmayı, fabrika işçilerinin yaşadığı mahalleleri “çimleri, arka bahçeleri, park yerinde bir, belki de ikinci arabaları veya tekneleri” evlerini göstermeyi düşlerdi. Helikopter inecek ve Reagan Gorbaçov'u kapıları çalmaya ve ev sakinlerine “bizim sistemimiz hakkında ne düşündüğünü” sormaya davet edecekti. İşçiler ona, Amerika'da yaşamının ne kadar harika bir şey olduğunu söyleyecekti.¹⁴⁴

Reagan açıkça, Gorbaçov'un veya herhangi bir Sovyet liderinin kaçınılmaz olan komünist felsefenin yanlışlığını anlamalarını hızlandırmak görevi olduğuna inanıyordu. Amerika'nın gerçek doğası hakkında Sovyet yanlış algılamasını düzelttikten sonra, uzlaşma dönemi hızla bunu izleyecekti. Bu anlamda ve bütün ideolojik heyecanına karşın, Reagan'ın uluslar arası çatışmanın esasına ilişkin görüşleri tamamen ütöpik Amerikandı. Uzlaştırılmaz ulusal çıkarlar inanmayan Reagan, devletler arasında çözülemez anlaşmazlıklar olduğuna da inanmıyordu. Sovyet liderler ideolojik görüşlerini değiştirdince, dünya klasik diplomasinin işi olan çatışmalardan kurtulacaktı. Devamlı çatışmayla nihai uzlaşma arasında bir ara devre olduğuna da inanmıyordu.

¹⁴⁴ Lou Cannon, President Reagan: The Role of a Lifetime, NewYork: Simon Schuster, 1990, s.792

Ancak ne kadar iyimser, hatta “liberal” olursa olsun, Reagan’ın görüşleri nihai sonuca ilişkindi; amansız bir çatışmayla amacına ulaşmak istiyordu. Reagan’ın düşünce tarzına göre, Soğuk Savaş’ı sona erdirmeye çabası uygun bir atmosfer yaratmayı veya devamlı görüşme taraftarlarının çok sevdiği tek taraflı davranışlar sergilemeyi gerektirmezdi. Çatışma ve uzlaşmaya, politikanın birbirini izleyen aşamaları olarak bakacak kadar Amerikalı olan Reagan, ideolojik ve jeostratejik saldırıyı aynı zamanda benimseyen ilk savaş sonrası başkanı idi.

Reagan’ın başkanlığa başlamasından itibaren, aynı zamanda iki hedefin gerçekleştirilmesi peşinde oldu. Yayılımcı süreci durdurulana ve sonra ters çevrilene kadar Sovyet jeopolitik baskısı ile savaşmak. İkinci olarak, Sovyetlerin stratejik üstünlük çabasını yerinde durduracak ve stratejik zarar görmeye açık olmaya çevirecek şekilde bir silahlanma programı başlatmak.

Rollerin değişmesi için ideolojik araç, yine insan hakları sorunuydu; Reagan ve danışmanları, bununla Sovyet sisteminin altını oymak istiyorlardı. Kendinden önceki başkanlar da insan haklarının önemini doğrulamışlardı. Carter, insan haklarını dış politikasının merkezi yapmıştı ve Amerika’nın müttefikleri ile karşılıklı olarak o derecede yoğun bir şekilde desteklemişti ki, bu zaman zaman onların iç birliğini tehdit etmişti. Reagan’ın ve danışmanlarının, komünizmi devirmek, Sovyet Birliği’ni demokratikleştirmek için insan haklarını bir araç olarak kullanmışlardır.

Reagan, Wilsonculuğu sonuna kadar götürdü. Amerika oturup, kurumların kendi kendilerine oluşmasını bekleyemezdi; aynı zamanda sadece kendi güvenliğine karşı doğrudan doğruya tehditlere karşı direnmekle de kalamazdı. Onun yerine, aktif bir şekilde demokrasiyi teşvik etmesi, ideallerine uyan ülkeleri ödüllendirmesi, uymayanlara Amerika’ya karşı tehdit oluşturmasını cezalandırması gerekirdi. Reagan’ın takımı, böylece ilk Bolşeviklerin iddialarını tersine çevirdi: Komünist Manifesto değil, demokratik değerler, geleceğin akımı olacaktı. Ayrıca, Reagan’ın

takımı tutarlıydı. Hem Şii'deki tutucu Pinochet rejimine, hem de Filipinler'deki otoriter MARcos rejimine reform yapmaları için baskı uyguladı.Şii referandum ve hür seçimler yapmaya ikna edildi ve böylece iktidardan düştü; Marcos da Amerikan işbirliği ile devrildi.

Reagan'ın stratejisi, komünizmin yalnızca sınırlandırılabilceğine de inanıyordu. Reagan, Angola'daki komünist karşıtı gerillalara Amerikan yardımını engelleyen Clark Değişiklik Kanunu'nu yürürlükten kaldırdı. Sovyet karşıtı Afgan gerillalara desteği büyük çapta artırdı. Orta Amerika'daki komünist gerillalara karşı direnmek için büyük bir program geliştirdi ve hatta Kamboçya'ya insani yardımı genişletti.Hindiçini'ndeki kötü yenilgiden beş yıldan biraz fazla bir süre sonra,kararlı bir başkanın, Sovyet genişlemesine bu kez başarılı bir şekilde karşı durması Amerika'nın birliği için önemli bir zaferdi.

Bunların bazıları Bush yönetimine kadar gerçekleştirilmediyse de, 1970'li yılların Sovyet kazançlarının çoğu geri alındı. 1990'da Kamboçya'daki Vietnam işgaline son verildi. 1993'te seçimler yapıldı ve mülteciler yurtlarına geri dönmeye hazırlandılar;1991'de Küba birlikleri Angola'dan çekildiler; Etiyopya'daki komünistler tarafından desteklenen hükümet 1991'de çöktü;1990'da Nikaragua'daki Sandinistalar serbest seçimlere razı edildiler ki, bu hiçbir iktidardaki komünist partisinin göze alamadığı bir tehlike idi; en önemlisi, Sovyet orduları 1989'da Afganistan'dan geri çekildi. Bütün bu gelişmeler, komünizmin ideolojik atılımının ve jeopolitik inançlarının kırılmasına yardımcı oldu. Üçüncü Dünya denilen ülkelerde Sovyet etkisinin çöktüğünü gören Sovyet reformcuları, Brejnev'in yüksek maliyetli, faydasız serüvenlerini, komünist sistemin iflasının nedeni olarak göstererek, onun anti-demokratik karar alma tarzının acele bir revizyon gerektirdiğine inandıklarını söylediler.¹⁴⁵

¹⁴⁵ Henry Kissenger, a.g.e. s.779-780

Reagan'ın Sovyetler Birliği'ne karşı en önemli meydan okuması askeri bakımdan kuvvetlenmeydi. Reagan yönetiminden önce, Amerika'nın Soğuk Savaş politikasını eleştirenlerin standart argümanı, silah yığınağı yapılmasının anlamsız olduğu, çünkü Sovyetlerin daima ve her seviyede Amerikan çabasına cevap vereceği ve eşitliği sağlayacağı idi. Bunun, yakın Sovyet üstünlüğu algılamasından da isabetsiz olduğu anlaşıldı.Reagan dönemindeki Amerikan silah yığınağının derecesi ve hızı Afganistan'da ve Afrika'daki büyük yenilgiler sonucunda, Sovyet liderliğinin kafasında var olan silahlanma yarışını, ekonomik ve daha önemlisi teknik bakımdan kaldırıp kaldırmayacakları kuşkusunu daha da kuvvetlendirdi.

Reagan, B-1 bombardıman uçaklarının yapılması, on yıldan beri ilk Amerikan kıtlar arası füzeleri olan MX füzelerinin konuşlandırılmasının başlatılması gibi Carter zamanında terk edilen silah sistemlerini yeniden canlandırdı. Soğuk Savaş'ın sona erdirilmesinde en büyük katkısı olan iki stratejik karar, NATO'nun orta menzilli Amerikan füzelerini Avrupa'da konuşlandırılması ve Stratejik Savunma Girişimi'nin başlatılmasıydı.

Silahların kontrolü öyle anlaşılması zor ince noktaları içeren bir konuydu ki, en iyi niyetlerle de olsa bu konunun bir sonuca bağlanması yıllar alacaktı. Oysa Sovyetler Birliği'nin acele rahatlamaya ihtiyacı vardı ve ve bun yalnızca gerilimden değil,özellikle silahlanma yarışı dolayısıyla ortaya çıkan ekonomik baskıdan ileri geliyordu.Bunu gerçekleştirmek, uzlaşılan kuvvet düzeylerinin oluşturulması prosedürleri, birbiriyle orantılı olmayan sistemlerin kıyaslanması, anlaşılması zor kontrol usulleri ve onların uygulamaya geçirilmesi için geçecek zamanla mümkün değildi. Böylece, silahların kontrolü görüşmeleri, ayakları üzerinde zor duran Sovyet sistemi üzerinde zor duran Sovyet sistemi üzerinde baskı uygulamak için bir araçtı ve bu iş için düşünülmemiş olmadığı için daha da etkiliydi.

Gorbaçov silahlanma yarışına süratle bir son vermek veya en azından Atlantik İttifakı devletleri üzerindeki zorlamayı artırmak için eline geçen son fırsatı, 1986 Reykjavik zirvesinde kaçırdı. Gorbaçov, Kruşçev'in çeyrek yüzyıl önce Berlin dolayısıyla başına geldiği gibi, kendisini şahinler ve güvercinler arasında bir tuzağa yakalanmış gibi hissetti. Aynı zamanda Amerika'nın görüşme pozisyonunun zayıflığını iyice anlamış olabilirdi; ancak kendi zor durumunu kesinlikle kavramıştı. Ama askeri danışmaları, büyük olasılıkla ona bütün füzelerin sökülmesine razı olunması, fakat SDI'nın serbest bırakılması halinde gelecek bir Amerikan yönetiminin anlaşmayı bozabileceğini ve büyük çapta azaltılmış olan Sovyet füze olanaklarına karşı, Amerika'nın kesin bir avantaj elde edeceğini söylemiş olabilir. Bu teknik olarak doğru idi, fakat şu da doğrudu ki, Kongre'nin Reykjavik formülüne göre yapılan bir silahların kontrolü anlaşması, bütün füzelerin yok edilmesi esasına dayandırıldığına göre, SDI'a gerekli fonu vermeyi reddeceği de hemen hemen kesindi. Anlaşmanın Sovyetler Birliği'ne sağlayacağı diğer bir fayda olan, Birleşik Devletler'le atom silahına sahip diğer devletler arasında çıkması hemen hemen kaçınılmaz çatışmayı da kesinlikle ihmal ediyordu.¹⁴⁶

Soğuk Savaş döneminde iki bloklu sistemin varlığı ve kullanılmaya hazır, sürekli bir nükleer güç tehdidi yukarıda bahsedilen sorunların ikincil düzeyde kalmasına sebep olmaktaydı. Hatta bu sorunların bloklar arası mücadelenin farklı bir düzlemini oluşturduğu ve taraflarca birbirinin aleyhine kullanıldığı da ileri sürülmektedir. Örneğin uyuşturucu gelirleri ile diğer bloğa karşı ideolojik savaş veren gerillaların beslenmesi . vb. . 1985 Sonrası Tehditlerin Öznesinin Belirsizliği: Yukarıda bahsedilen tehditler 1985 öncesinde bloklar arası mücadele düzleminde okunmakta ve tehdidin kaynağı ile ilgili algılamalarda bir değişiklik yapmayıp tam tersine, mevcut tehdit algılamalarını doğrulayan (ve belki blok içi hâkimiyeti meşrulaştıran) işlev görmüştür. Örneğin terörist hareketleri gerçekleştirenlerin rakip blok üyelerince desteklendiği düşünülmüştür. Oysa günümüzde rakip bloğun ortadan kalkması sebebiyle bu tehditlerin öznesinin, yani kaynağının belirsizliği bu tehditlerin kontrolünü de zorlaştıran bir unsur haline gelmiş ve

¹⁴⁶ Henry Kissinger, a.g.e. s.786-787

sistemi kontrol etmeye çalışan başlıca aktörlerin nezdinde daha büyük sorun teşkil etmiştir. Çünkü ABD gibi aktörlerin bu sorunları çözmekteki başarısızlığı sistemi bu aktörlerin sistemi kontrol edemediklerini gösterecek, bu durumun sisteme dâhil oyuncuların güvenliğine tehdit oluşturduğu ölçüde bu oyuncuların sistemi sorgulamasına ve alternatif aramalarına yol açacaktır. Sonuç olarak ABD gibi büyük bir küresel güç dahi bir tehditle mücadele edebilmek için öncelikle tehdidin kaynağını belirlemek ihtiyacıdır ve modern tehdit unsurlarının niteliği bu belirlemeyi güçleştirmektedir.

Aktörlerin tehdit algılamaları açısından bakıldığında iki temel grup çerçevesinde genelleme yapılabilir görünmektedir. Birinci grup, 1985 sonrası oluşan uluslararası sistemin yapısından olumlu etkilenen, dolayısıyla sistemi güçlendirmeye çalışan aktörler ve onların tehdit algılamaları, ikinci grup ise 1985 sonrası oluşan uluslararası sistemin yapısından olumsuz etkilenen ya da bu sistemi tehdit olarak gören aktörlerin tehdit algılamaları olarak tanımlanabilir.

Birinci grubun tehdit kaynağı olarak gördüğü unsurlar mevcut küresel yapının işleyişine ve güçlenmesine olumsuz etkide bulunan unsurlar olarak görülmektedir. Terörizm, uluslararası örgütlü suç, nükleer silahların yatay yayılması (daha çok ülke tarafından sahip olunması), çevre gibi unsurlar ABD, AB ve Japonya gibi ülkeler tarafından daha öncelikle ele alınıyor gibi görünmektedir. İlginç olan, bu unsurlar sistemin temel niteliklerinden güç almaktadır. Terörizm ve uluslararası örgütlü suç, küresel liberalleşmenin getirdiği mal ve sermayenin serbest dolaşım olanakları sayesinde hareketlilik kazanarak merkezsiz bir yapıya bürünebilmekte, gelişen teknolojiden faydalanmakta, takip ve kontrolü zorlaşmaktadır. Nükleer silahların yayılması ise kısmen terör örgütleri ile bağlantılı ise de esasen küresel sistemi değiştirmek isteyen devletler tarafından gösterilen ilginin sonucunda yayılmaktadır. Hegemon devletlerle sistemin içinde ve sistemin kuralları ile mücadele edemeyeceğini gören Kuzey Kore, Irak ya da İran gibi devletler ABD ya da AB gibi aktörler tarafından sisteme entegrasyonları yönünde yapılan baskıya karşı nükleer gücü bir koz olarak

kullanabilmek için talep etmektedirler. Çevresel, yani iklim değişikliği gibi sorunlara baktığımızda da bu sorunların özellikle sanayileşmiş ülkelerin sebep olduğu karbon bazlı enerji kaynakları ve sanayi atıkları gibi unsurlardan kaynaklandığı görülmektedir. Bu durum ise – belki yukarıda belirtilen tepkilerden daha büyük bir tehdit olarak – sanayileşmiş ülkelerin kendi iç kamuoylarında küreselleşmenin sorgulanmasına sebep olmaktadır.

Yine birinci grup içinde ele alınan aktörlerin önceliklerinden biri olan insan hakları konusu ise yukarıda belirtilen tehditlerden farklı şekilde ele alınmalıdır. İnsan haklarının uluslararası gündemin sürekli olarak ön sıralarında yer almasının şu ana sebepleri olabileceği öne sürülebilir: Birincisi, sisteme hakim olan aktörlerin Rusya ve Çin gibi ülkelere insan hakları konusunu kullanarak baskıda bulunmaları ve uluslararası kamuoyunda bu ülkelerin prestijini sarsmalarıdır. İkincisi, aynı aktörlerin bu idealist yaklaşımla yenedünya düzenine meşruiyet kazandırmalarıdır. Bunların yanında, demokratik olmayan ülkelerin daha çatışmacı bir dış politika izlediği varsayımından yola çıkılarak insan hakları temelinde demokratikleşmenin yaygınlaştırılmaya çalışıldığı ileri sürülmektedir.¹⁴⁷ Bu doğru ise, batılı anlamda demokratik bir siyasal yapı geliştirmemiş ülkelerin sisteme karşı tehdit olarak algılandığı varsayılabilir. Bununla birlikte, küresel politikaların ekonomilerde büyüme getirirse dahi gelir dağılımında hem ülke içi hem küresel çapta dengesizliklere yol açıyor olmasının Uganda, Somali, Angola, Sudan ve Etiyopya’da yaşanan örneklerde olduğu gibi önce istikrarsızlık ve devamında da otoriter rejimlere yol açtığı da savunulan bir diğer tez olarak öne çıkmaktadır.¹⁴⁸ Bu da ABD’nin demokratikleşme yönündeki baskılarının bir diğer sebebi olarak görünmektedir.

Çin ve Rusya, diğer belirtilen aktörlerden farklı olarak Soğuk Savaş sonrası oluşan uluslararası sistemi kendilerine tehdit olarak gören devletlerdir. Bu ülkeler açısından Soğuk Savaşın sonu, savundukları ideolojinin başarısızlığının göstergesi

¹⁴⁷ N.A Güney, **a.g.e.**, s.312

¹⁴⁸ İzci, R, **Uluslararası Güvenlik ve Çevre**, F.Sönmezoğlu,(drl), İstanbul, 2005, s.408

olarak değerlendirilmektedir. Bunun sonucunda, bu ülkeler, evrenselci bir yaklaşımı olan komünist ideolojiden uzaklaşarak, oluşan yeni uluslararası sistem içinde daha milliyetçi yaklaşımlar izlemektedirler. Sistemin bazı özelliklerinden kaynaklanan etkenleri kendi güvenlikleri için tehdit olarak algılayan bu devletlerin, özellikle iç otoriteleri ile çatışan sistemsel beklentilerden rahatsızlık duydukları anlaşılmaktadır. Özellikle liberal politikaların dayatılması karşısında Çin ve Rusya, batılı devletlere oranla daha otoriter rejimlere sahip olmalarının etkisiyle küreselleşmeyi iç otoritelerine tehdit olarak görmekte, bu alanda doğacak bir boşluğu ise siyasi birliğin devamını olumsuz etkileyebilecek bir unsur olarak değerlendirmektedirler. Diğer taraftan, terörizm ile bağlantılı olarak nükleer silahların yayılmasını tehdit olarak algılayan ABD'nin geliştirmeye başladığı füze savunma sistemi de Rusya tarafından bir tehdit olarak algılanmıştır.¹⁴⁹ ABD tarafından yapılan açıklamalar bu projenin Rusya gibi bir nükleer güce karşı değil “haydut devlet” olarak tanımlanan İran, Kuzey Kore gibi devletlere karşı olduğu yönündedir. Ancak bu projenin teknolojik olarak işletilebilirliği görüldükten sonra Rusya gibi ülkelere karşı da etkin hale getirilmesi sadece bir zaman ve maddi kaynak meselesi olacaktır.

Her ne kadar bu çalışmanın amacı uluslararası alandaki tehdit algılamalarını değerlendirmek olsa da Rusya açısından iç tehdit algılamalarına burada kısaca değinmekte fayda vardır. Rusya açısından uluslararası alandaki tehdit algılamaları ile iç tehdit algılamaları arasında yakın ilişki vardır. Bunda, 1990 sonrasında özellikle Yeltsin döneminde ABD ve diğer bazı batılı ülkelerin Rus iç politikasında adeta taraf gibi davranmalarının etkisi vardır. Bunun sonucunda, dönemin karaborsa, spekülasyon, organize suç ve özelleştirme perdesi ardında oluşan endüstri kartelleri ile devlet kapitalizminin Rusya'yı tamamen çökertmek için Batı tarafından yürütülen bir komplo olduğu yönünde iddialar ileri süren yeni milliyetçi ve komünistler kamuoyunda destek bulmaya başlamıştır.¹⁵⁰ Bunun sonuçlarını halen Rusya'nın tehdit algılamalarında görmek mümkündür. Milliyetçi eğilimler ile imparatorluk geleneklerinin ve komünist

¹⁴⁹ N. A. Güney, **a.g.e.**, s.315

¹⁵⁰ H. Kissenger, **a.g.e.**, s. 61

devletçiliğin enteresan bir dengesini kuran Putin yönetimi vahşi kapitalizme alternatif oluşturulabilmesi için tek yöntemin bazı alanlarda devlet kontrolü olduğunu, bunun işlerliğinin ise ancak devlet müdahalesi durumunda ortaya çıkacak verimliliğin serbest piyasa düzenindeki kadar üst seviyede olması ile sağlanabileceğini düşünmektedir. Bu sebeple devlet kurumlarının dejenerasyonu ve verimsizliği önemli mücadele konularından biri olarak görülmektedir.

6.1 Soğuk Savaş Sonrası Tehdit Unsurlarının Ortak Noktaları

Küresel sistemin belli başlı aktörlerinin dış politika önceliklerini ortaya koymakta ve buradan yola çıkarak tehdit algılamalarının değerlendirilmesine yardımcı olmaktadır. Ancak incelenen aktörler yerel etkisi olan ya da küçük aktörler olmayıp küresel etkide bulunmaya çalışan aktörler olduğundan dolayı bu algılamaları tüm oyuncular için genellemek doğru olmayacaktır. Öte yandan, 1985 öncesinde bölgesel etkide bulunan devletlerin tehdit algılamaları da bloklar arası tehditlerin gölgesinde kalmış olduğundan dolayı 1985 öncesi ve sonrası algılamalar arasında daha sağlıklı bir karşılaştırma olanağı, yukarıdaki gibi küresel oyuncuların konumlarının incelenmesi ile sağlanabilir.

Bu çerçevede incelendiğinde, 1985 sonrasında öncelik kazanan tehditlerin çok da yeni ortaya çıkan sorunlar olmadığı görülmektedir. Bunların başında gelen terörizm, uyuşturucu, insan hakları, enerji, çevre gibi sorunlar Soğuk Savaş döneminde de söz konusu olan ancak bugünkü kadar öncelik arz etmeyen sorunlardır.

6.2 Soğuk Savaş Sonrası Yeni Dünya Üzerine Bakış Açıları

Soğuk Savaş'ın yerini nasıl bir dünya düzeni alacak? Bazıları küreselleşmenin Soğuk Savaş sonrası dönemin yeni ideolojisi olduğunu düşünüyor. Küresel bir köy

haline gelen dünyada artık Demirperdelerin, silahlanma yarışının, ekonomide korumacılık önlemlerinin, dış baskıların, tehditlerin bir daha geri gelmemek üzere ortadan kalktığını düşünenlerin sayısı az değil. Bu iyimser düşüncelerin sayısı az değil. Bu iyimser görüşleri savunan devlet adamları da var. ABD Başkanı George Bush, 1 Ekim 1990 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda yaptığı konuşmada şöyle diyordu: "Soğuk Savaş'tan sonra milletler arasında yeni bir işbirliği başlayacaktır. Bu işbirliğinin hedefleri demokrasiyi, refahı, barışı yükseltmek ve silahları azaltmaktır."

Bush'tan başkanlığı devralan Clinton'ın da görüşleri pek farklı değildi. Clinton da 27 Eylül 1993'te Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda yaptığı konuşma da şu görüşleri dile getiriyordu: "En önemli hedefimiz dünyadaki piyasa ekonomisine dayalı demokrasileri yaygınlaştırmak ve güçlendirmek olmalıdır. Soğuk Savaş döneminde özgür kurumların yaşayabilmesi için onlara yönelik tehdidi engellemeye çalıştık. Şimdi özgür yapılar içinde yaşayan uluslardan oluşan çemberi genişletmeye çalışıyoruz. Hayalimiz barış içinde yaşayan ve birbiri ile işbirliği yapan demokrasilerden oluşan bir dünyada, bütün insanların düşüncelerini ve enerjilerini ortaya koyabildikleri bir düzene ulaşmaktır"¹⁵¹

Bir yüzyıl içinde Amerika üçüncü defa uluslararası ilişkileri, yüksek demokrasi ideallerine göre yönlendirmek arzusuyla yola çıkıyordu. Birinci dünya Savaşı'ndan sonra Wilson, İkinci dünya Savaşı'nın son dönemlerinden itibaren Roosevelt ve Truman, Soğuk Savaşın bitiminden sonra da Bush ve Clinton özü itibarıyla aynı görüşleri, umutları ve beklentileri dile getiriyordu. Üstelik bu defa bu umutların gerçekleştirilmesi için koşullar daha uygun görünüyordu. Ufukta bir Nazi tehlikesi yoktu, yeni bir demir perde olasılığı da görünmüyordu. İdeolojik zıtlıklar ortadan kalkmıştı. Amerika tek süper güç olarak kalmıştı. Rusya, tarihinde ilk defa demokrasiyi benimsemiş ve buna paralel olarak piyasa ekonomisinin kurallarına uymak için bir reform süreci başlatmıştı.

¹⁵¹ Henry Kissinger, **a.g.e.**, s.805

Bu defa uluslararası ilişkilerin yüksek insanlık ideallerine göre yönlendirilmesinin önünde pek bir engel kalmamış gibi gözüküyordu. Ama Soğuk Savaşın sonundan sonra yaşanan tecrübeler uluslararası ilişkilerde bütün sorunların henüz çözülmediğini, daha yapılacak çok iş olduğunu gösterdi. Bugün bir milyar iki yüz milyonluk nüfusu ile dünyanın en büyük devleti konumundaki Çin hala komünist rejimle yönetiliyor. Vietnam, Kuzey Kore ve Küba gibi ülkelerle birlikte düşünüldüğünde, bugün dünyadaki her altı kişiden biri hala komünist rejim altında yaşıyor. Soğuk Savaş'tan sonra geçen 10 yıl içinde komünizmden demokrasiye geçen rejimlerde yaşayan insanların sayısı milyonlarla ölçülüyor. Bu azımsanacak bir rakam değil ama bütün dünya halklarının demokratik yönetimlere kavuşmaları için daha alınacak çok yol var. Tabi dünyanın bugünkü koşullarının Soğuk Savaş dönemiyle kıyaslanamayacak ölçüde yumuşadığı kuşkusuz.. Çin'in siyasi bakımdan komünist sistemi muhafaza etmekle birlikte, esas olarak piyasa ekonomisinin kurallarını kabul ettiği biliniyor. Vietnam, hatta Küba'daki rejimler eskisiyle kıyaslanamayacak kadar dünyaya açıldılar. Ama bunlara bakıp da dünyanın neredeyse tümüyle demokrasiye geçtiğini düşünmek için henüz çok erken. Komünist ülkelerin yanı sıra otoriter rejimlerle yönetilen diğer ülkelere de düşünüldüğünde bugünkü dünya koşullarında uluslar arası ilişkilerde Başkan Clinton'ın hedef olarak gösterdiği gibi demokratik ilkelerin egemen olması için daha bir süre beklemek gerekecek.

Çağımızda demokratik ülkelerin birbirleriyle savaşmayacakları, ihtilaflarını barışçı yollardan çözebilecekleri genelde paylaşılan bir görüş. Bu düşünceden hareket eden Başkan Clinton, demokrasinin dünyaya yayılmasının barış ve istikrar ortamının yerleşmesine katkıda bulunacağı, demokrasinin uluslar arası alanda savaşların ve çatışmaların önlenmesine yardımcı olacağı görüşünü savunuyordu. Gerçekten İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra demokrasiyle yönetilen ülkeler arasında silahlı çatışmalar çıkmadı. Ancak bu saptama daha çok yerleşmiş bir demokrasiye sahip ülkeler için geçerli. Buna karşılık ülkelerin demokrasiye ilk adım attıkları andan itibaren bir barış ve

istikrar unsuru olduklarını söylemek de kolay değil. Yerleşmiş demokrasiler açısından doğru sayılabilecek olan Clinton'ın görüşleri, demokrasinin ilk aşamalarındaki ülkeler açısından her zaman geçerli değil. Bu konuya tarihi bir perspektiften bakıldığında özgürlük ve demokrasi rejimlerinin başlangıç dönemlerinde dış ilişkilerde güç kullanımının ve ülke içinde de şiddete başvurma örneklerinin az olmadığı görülüyor.

Çağdaş demokrasi hareketlerinin öncüsü sayılan Fransız İhtilali'nden hemen sonra yaşanan kanlı mücadeleleri unutmamak lazım. Fransa'nın yanı sıra, İngiltere, Almanya ve Japonya'da demokrasiye geçişin ilk yıllarında böyle çatışmalar olmuştu. O ülkelerde de demokrasiye geçişin ilk yıllarında böyle çatışmalar olmuştu. O ülkelerde de demokrasiye geçiş kolay olmadı. Örneğin Almanya'da 1914 yılında hükümet üyelerini İmparator tayin ediyordu ama genel oy, seçilmiş meclis, bu meclisin denetlediği bir bütçe vardı. Demokrasinin henüz başlangıç aşamasında olduğu bu dönemde Almanya Birinci Dünya Savaşı'nı başlatmıştı. O kadar geriye gitmeye de gerek yok. Çok yakın geçmişte, 1993 yılında Orta Afrika ülkelerinden Burundi'ye yardım yapan bazı uluslararası kuruluşlar bu ülkede özgür ve adil seçimler yapılması için ısrarlı taleplerde bulunmuşlardı. Seçimler yapıldı. Ancak onu izleyen bir yıl içinde o ülkede yaşayan Huğu ve Tutsa kavimleri arasında çatışma çıktı. Bu çatışmalarda yüz binlerce kişi hayatını kaybetti.

1985–1998 yıllarını kapsayan bir araştırma, demokrasiye geçiş dönemindeki gelişme yolunda olan ülkelerde etnik gerginliklerin ve çatışmaların artış gösterdiğini ortaya koyuyor. Bu durumdaki ülkelerde iktidara sahip olan liderler çoğunlukla aşırı milliyetçi akımların etkisinde kalabiliyorlar. Yapılan bir araştırmaya göre 1945 ile 1989 yılları arasında dünyada etnik nedenlerden 37 iç savaş çıktı. Bunların tümü gelişme yolundaki ülkelerde oldu. Bunun dışında 42 kısa süreli isyan hareketi meydana geldi. Bunların da dördü hariç hepsi gelişme yolundaki ülkelerde oldu.

Önemli boyuta ulaşan bazı iç çatışmalar ülkelerin bağımsızlıklarını kazanmalarından hemen sonra görülüyor. Örneğin Hindistan'ın bağımsızlığını kazandığı dönemde Hintlilerle Müslümanlar arasında çıkan çatışmalarda bir milyon kişi hayatını kaybetti, 15 milyon kişi evlerini terk etmek zorunda kaldı. 1947 yılında İngiliz sömürge yönetiminden kurtulduktan sonra Hindistan'la Pakistan'ın iki bağımsız devlet halinde ortaya çıkmaları işte bu çatışmalardan sonra oldu. Ama bu iki devletin kurulması etnik çatışmaları sona erdirmeyi. Keşmir eyaletinde Hindularla Müslümanlar arasında 1989 yılından sonra meydana gelen etnik çatışmalarda 15. 000 kişi hayatını kaybetti. 250. 000 kişi göçmek zorunda kaldı. Hindistan'da yaşanan etnik çatışmalar bundan ibaret değil. 1981 yılında Pencap eyaletinde Sikh kökenli silahlı gruplarla Hindistan güvenlik kuvvetleri arasında cereyan eden çatışmalarda 20. 000 kişi öldü. Assam eyaletindeki silahlı mücadelede de 5. 000 kişi hayatını kaybetti.¹⁵²

Görülüyor ki, ülkeler demokrasi yolunda ilk adımlarını attıkları andan itibaren barış ortamı sağlanamıyor. Bunun için uzunca bir zamana, demokrasinin yerleşip kökleşmesine ihtiyaç bulunuyor. Sözü edilen çatışmaların kökenlerini bazıları eski sömürgeci ülkelerin “böl ve hükmet” politikalarına bağlıyor. Bazıları ise sömürge tecrübesi yaşamayan birçok ülkede de demokrasinin başlangıç dönemlerinde bu gibi etnik mücadelecilerin ortaya çıktığına işaret ediyor. Ayrıca her ülkenin kendi sosyal ve kültürel yapısından kaynaklanan nedenler de bulunabilir. Ama dünyada etnik hakları ön plana çıkartan, hatta bazen hakları genel olarak insan haklarından bile daha önemli göstermeye çalışan eğilimlerin, çalışmaların, yayınların ve propagandaların da etnik gruplar arasındaki veya etnik grupla hükümet kuvvetleri arasındaki çatışmaları, körüklediği de bir gerçek. Özellikle Yugoslavya gibi farklı etnik kökenlere, dinlere, kültürlere mensup insanların yüzyıllarca bira arada yaşadıkları ülkelerde etnik kökenli çatışmaların, iç savaşların bilinen iç faktörlerin yanı sıra dış faktörlerden de kaynaklandığı inkâr edilemez.

¹⁵² J.Synder, **From Voting to Violence**, New York: W.Norman Company, 2000), s.15-16,165, 287-288

Yaşanan bu ve benzeri olumsuzluklara ve dış politika alanında bazı eski alışkanlıkların devam etmesine rağmen dünyanın artık yeni bir döneme girdiğini kabul etmek gerekir. Bu yeni dönem ne kadar sürecek? 1648 Vesfalya Barışı ile kurulan dünya düzeni 150 yıl sürmüştü. Onun yerini alan 1815 Viyana Kongresiyle kurulan sistem 100 yıl yaşadı. Soğuk Savaş 40 yıl sürdü.¹⁵³

Şimdi Soğuk Savaş'tan sonra, bazılarınca yeni bir ideoloji sayılan küreselleşme sürecinin içindeyiz. Görüldüğü gibi uluslararası düzene hakim olan sistemlerin yaşama süresi gittikçe kısalıyor. Bu dönemin ne kadar süreceği ve geleceğin neler getireceği henüz bilinmiyor. Herhalde Fukuyama'nın "artık tarihin sonunun geldiği" yolundaki düşüncesini paylaşmak için de acele etmemek gerek. O bakımdan devletlerin, geleceğe hazırlanırken sadece iyi niyetli düşüncelerin ürünü olan senaryoları dikkate almaları doğru olmaz. Tarih boyunca olduğu gibi, bugün de uluslararası ilişkilerde ihtiyati elden bırakmamak esastır. Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra ortaya çıkan bazı önemli çatışmalar yakından incelendiğinde, barışı korumak için daha çok çaba gösterilmesi gerektiği anlaşılıyor. Soğuk Savaş sonrasındaki bu çatışmalar uluslararası ilişkiler açısından derslerle dolu.

7. SONUÇ

Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve Varşova Paketi'nin dağılarak SSCB'nin bölünmesi sonrasında, uluslararası alanda yaklaşık 45 yıldır süren yapının önemli değişikliğe uğradığı görülmektedir. Bu değişikliklerden konumuz açısından önemli olan başlıcalar şunlardır:

İki kutuplu güçler dengesi sona ermiştir.

ABD Hegemon güç durumuna gelmiştir.

¹⁵³ Henry Kissinger, **a.g.e.**, s.806

Liberalizm – Komünizm temelli ideolojik çatışma sona ermiştir.

Mal, hizmet ve sermayenin uluslararası alanda dolaşımı büyük ölçüde artmıştır.

Bilgi teknolojilerinde önemli gelişmeler yaşanmıştır.

Devlet dışı aktörlerin etkinliği artmıştır.

Bölgesel aktörler ve bölgesel çatışmalar yaygınlaşmıştır.

Bütün bu faktörlerin sonucunda, gerek 1990 öncesinde gerekse 1990 sonrasında uluslararası alanda etkinlik gösteren oyuncuların tehdit algılamalarında iki dönem arasında meydana gelen farklılıklar şu başlıklar altında toparlanabilir:1990 öncesinde tehditler uluslararası sistemin iki kutuplu yapısı içinde olan, sisteme dahil oyunculardan kaynaklanmaktayken Soğuk Savaş sonrasında sistem dışı unsurlardan kaynaklanan tehditler ortaya çıkmıştır.

Uluslararası sisteme hakim olarak görünen güçler sisteme ya da sistemin işleyişine yönelik tehditleri kendilerine karşı tehdit olarak algılamaktadır.

Soğuk Savaş sonrası oluşan uluslararası sisteme “tabi” olan ancak küresel güç olma potansiyeline sahip devletler, 1990 sonrası uluslararası sistemi kendilerine karşı tehdit olarak algılamaktadır.

Bölgesel güçler açısından, bölgesel sorunlar çoğunlukla devam etmekte ve bu sorunlar aynı ölçüde tehdit olarak algılanmaktadır. Ancak bu sorunların iki kutuplu sistem ve ideolojik çatışma penceresinden okunması artık mümkün olmayıp daha milliyetçi perspektifler etkinlik kazanmaktadır.

Devlet dışı unsurlardan kaynaklanan tehditler artmıştır. Bu tehditleri yaratan güçler merkezsiz ya da çok merkezli olduğundan, takip ve kontrolü bu çalışmada algılamaları incelenen aktörler açısından zor ya da imkânsız duruma gelmektedir.

Devlet dışı tehdit unsurlarının bir kısmı uluslararası sistemin yapısından yararlanarak yaşarken bir kısmı uluslararası sistemi değiştirmek için mücadele etmektedir.

Soğuk Savaş sonrası, başta çevresel sorunlar (nüfus artışı, endüstriyel atıklar, kıtlık, temiz suya erişim) olmak üzere öznesi belirsiz tehditler ortaya çıkmıştır.

Dönemin devamında silahlanmaya ayrılan ekonomik payın artması ve bunun da insanların ekonomik refah payındaki olumsuz etkileri milliyetçilik akımlarının gelişmesi ile birlikte siyasi alandaki gelişmeler soğuk savaş döneminin tansiyonunun düşmesine neden olmuştur. Bu gelişmeler 1980 yılların başından itibaren ivme kazanmış ve artmıştır.

Tüm bu değerlendirmelerin ışığında, Soğuk Savaş döneminin dehşet dengesi ortadan kalkmış olmakla beraber uluslararası sistemdeki değişkenlerin sayısının çoğalması sonucunda uluslararası sistemde kontrolün güçleştiği ve yapının daha anarşik yönde geliştiği görülmektedir. Buna bağlı olarak tüm büyük güçlerin ortak endişesinin bu anarşik yapının daha iyi kontrol edilebilmesi olduğu görülmektedir. Bunu yaparken ABD'nin dahil olduğu bir kesim mevcut sistem içinde tedbirler geliştirmeye çalışırken Rusya gibi bir diğer kesim ise sorunu sistemde görerek kendi etki alanına sistemin yaptığı etkiyi kontrol etmeye çalışarak kontrol sağlamaya çalışmaktadır.

Soğuk Savaş sonrası değişen ve çok yönlü (asimetrik) tehdit yapısına paralel olarak bu tehditlere karşı işbirliği girişimleri de çok yönlü bir hal almıştır. Mevcut uluslararası sistem karşısındaki temel duruşları son derece farklı olan ABD, AB, Çin ve Rusya gibi devletler birçok sorun karşısında işbirliğine gidebilmektedirler. Terörizm, bölgesel çatışmaların önlenmesi, organize suçlar gibi konularda bu devletlerarasında işbirliği örnekleri mevcuttur.

Görüldüğü gibi Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkan uluslararası sistem çok katmanlı, daha gevşek ve tek kutuplu (ya da kutupsuz), daha entegre, dolayısıyla etkileşimi daha çok yönlü ve daha üst seviyede, aktör sayısı çoğalmış, aktör nitelikleri çeşitlenmiş bir yapıdır. Batı bloğu tarafından Soğuk Savaş döneminin statik yapısı içinde yürütülen liberal-demokratik yapının Soğuk Savaş sonrası değişen sistemde uygulanması çabaları sistemin anarşik yapısının güçlenmesine yol açmış ve bu durum çeşitli tepkilere sebep olmaktadır.

Küresel anlamda ileriye dönük en önemli soru, sistemdeki mevcut problemlerin eğer çözümlenebilecekse - bu sistem içinde mi çözümleneceği yoksa sistemin temelinden değişmesine mi yol açacağı olarak görünmektedir.

Soğuk savaş dünyasının altyapısı ve düşünce seti henüz ortadan kalkmamıştır. Yalnızca yaşam merkezinin kenarına doğru itilmiştir. Özel bir tarihi dönem olarak hatırlayacağımız soğuk savaş dönemi sona ermiş görünmesine karşılık çeşitli yönleriyle önemli bir siyasal gerçek olarak devam etmektedir. Gerçekte soğuk savaşın sona erdiğini söylemek pek yerinde değildir. Soğuk savaş günümüz ilişkilerinde önemli bir faktör olarak yer almaya devam etmektedir. Çünkü soğuk savaş küresel çatışma kültürünün bir parçası olarak hafızalarımızda yaşamaktadır.

Bugün de batılı büyük ülkelerin özellikle soğuk savaş tarafından da etkilenen düşünce tarzları, Etnosantrizm, kendi merkezilik siyasal gerçekçilik ve ideolojik köktendincilik, stratejik küçültmedir. Kültür açısından sınırlı olma, kişi veya grubun dünyayı başkasının gözlerinden görememesi, ulusal üstünlük davranışlarına sahip olma, diğer kültürden olanların davranışlarını ve düşüncelerini kendi kültürüne göre yorumlama.

İdeolojik Köktencilik, kendi ideolojilerinin dayandığı temel inançlara, doktrinlere, analiz ve programlara inanma. Bu yaklaşım düşünceye sınırlar koyup,

davranışları basitleştirir. Stratejik Küçültme: Uluslararası ilişkileri salt mekanik güç politikası süreci olarak görmek.¹⁵⁴

Bu düşünce sistemleri, soğuk savaş sonrasındaki süper güçlerin davranış biçimlerini ortaya koymaktadır ve bugünkü davranışları da herhangi bir şekilde değişmemiştir. Etnosantrik bir düşünce yapısına sahip olan süper güçler, kendi milli güvenlikleri için kuzey yarım küredeki medeniyeti yok edecek olan kitle imha silahlarını yaratmışlardır. Eğer gelişmekte olan ülkelerin bu dönemde çektikleri acılar ve savaşlar bir kenara bırakılırsa, doğu ve batı blokları en uzun barış dönemini yaşamışlardır. Oysa yandaşları olan ülkeler sıcak savaşın ezikliği içinde bu dönemi geçirmişlerdir.

Gerçekçiliğin ham düşünce biçimine örnek olarak Stalin'in şu cümlesini verebiliriz. "Papa'nın ne kadar askeri var?" Güç basit bir olay olarak ele alınmış ve ona bağımlı olunmuştur. Doktrinler realizm gerçek siyasal realizmin yerini almıştır. Kendi doktrinlerine inanan taraflar kendi yandaşlarından otoriteye uymalarını ve sadık olmalarını istemişlerdir. Brejnev'in sosyalist ortak pazar kurmak istemesiyle Reagan'ın Yıldızlar Savaşı projesine Avrupalı müttefiklerinin kayıtsız şartsız desteğini araması, her iki tarafın diğer kamplara kendi yandaşlarının kaymasını önlemek amacıyla askeri darbeler yapturtmaları bu doktriner realizme acı örneklerdir. Bu yaklaşımın içine ideolojik köktenciliği de katabiliriz.

Stratejik küçültmeye gelince; bu düşünce tarzının üstün teknoloji, güç eşitliği, askeri denge, zedelenme pencereleri (windows of vulnerability) gibi kavramlara takıldığı dikkati çekmektedir. Soğuk savaş tarihçiler tarafından totaliter devlet yapısı ile hür dünya arasında bir çatışma olarak ortaya konmuştur.

Oysa birbirine zıt olan bu kamplar arka bahçelerinde ve içerlerinde birbirine benzer uygulamalarda bulunmuşlardır. İki ülke de arka bahçelerindeki milliyetçilik

¹⁵⁴ Segal Naomi and Herman Zvi, **Tomatoes, All Those Tomatoes - CDP Programe**, Shalom Magazine, 1995, Vol. 2

akımlarını bastırmışlar, içerde muhalefeti sürdürmüşler, gizli politikalar uygulamışlar, ekonomiyi askeri endüstriye göre yönlendirmişlerdir. İdeoloji en üst düzeye çıkmış ve süper güçler yandaşlarından akılcılık yerine sadakat beklemişlerdir. Her iki kamp birbirinin imajını büyük bir düşman şeklinde ortaya koymuştur. Ham düşman imajları, soğuk savaş sırasında geliştirilmiş düşman imajlarından, imgelerinden çok daha faydalı olmuştur. Soğuk savaş ile sıcak savaş arasındaki fark imgesel güçlerin yalın güce karşı daha fazla rol oynamasıdır.

Yaratılan imajlar sıcak savaşlardan çok daha faydalı olmuştur. Sonuçta sadece nükleer silah yarışması ve boyutlarıyla herhangi bir neticeye varmak mümkün değildir.

İç siyasi sorunlar ve sosyo ekonomik istekler bu incelemenin içinde yer almalıdır. Bu bakış açısından olaya baktığımızda soğuk savaş iç sorunları yönetme mekanizması olarak ortaya çıkmaktadır. Doğu batı çatışmasının bir imgeler savaşı olduğunu ileri sürenler bu savaşın batıda Atlantik imajını doğuda ise Stalinizmi güçlendirdiğini ve uluslararası aktörlerin oynadıkları oyunların günümüzde de aynı olduğunu ileri sürmektedir.

Bugün batı tarihçiliği incelendiğinde soğuk savaş konusunda dördüncü safhaya girildiği dikkat çekmektedir. 1950–60 Sovyet saldırganlığı ve tehdidi ve batının savunmacı tavrını ortaya koyan yazılar yazılmıştır. 1960'lardan sonra özellikle Küba krizinden sonra batının ihtirasları ve beklentileri ortaya konarak soğuk savaş için batı suçlanmıştır: 1970 ve 80'lerde Post Revizyonist yaklaşım ortaya konarak her iki tarafın da soğuk savaştan sorumlu tutulduğu görülmektedir. Sovyet ve Amerikan tarihçileri bir araya gelerek gizli evrakları açarak yeni bir analiz boyutuna gitme çabaları içindedirler. Buna rağmen Rus tarihçileri batıyı suçlamaya devam etmektedirler.

Görüldüğü kadarıyla soğuk savaş tarihe iki ideolojik düşman arasındaki bir çatışma olarak geçecektir. Kazanan taraf yarısından fazlası gerçekten demokratik olmayan ülkelerden oluşan hür dünya olmuştur. Gerçek savaşın gizli yanları binlerce

kişinin Sibiryaya sürülmesi, Gulaş takımadalarındaki mahkûm kampları, kişiler üzerinde radyoaktif denemeleri, Latin Amerika'da kendi vatandaşlarına karşı uygulanan devlet terörizmi, süper güçlerin arka bahçelerinde çekilen acılar, nükleer çatışma ve silahların geliştirilmesi için harcanan paralar, insan emeği kitaplara çok az yansiyacaktır. I. ve II. Dünya Savaşları arasında olduğu gibi bir ara döneme girilmiş bulunmaktadır. Soğuk savaşın öldürücü göstergeleri yavaş yavaş unutulmaya başlanmıştır. Ancak soğuk savaşın propagandasının ve teknolojisinin kalıntıları, bugün etnik savaşlar, kitle imha silahlarının üçüncü dünya Ülkelerine yayılması, uluslar arası terörizm, organize suçlar, bölgesel savaşlar, siyasal ve radikal İslâm, uluslararası göçler, kuzey ve güney arasında gittikçe büyüyen ekonomik uçurum, zayıflayan ulus devlet yapıları, genelde bölgeleşen nükleer tehdit, ekonomik bloklaşmalar, insan hakları A konusunun gündemin tepesine oturmasına ancak, bunun yanında uygulanan çifte standartlar gibi konularla süregitmektedir ve yenedünya düzeni yerine tek kutuplu yenedünya düzensizliği ortaya çıkmaktadır.

Günümüzde soğuk savaş araştırmalarında bir gönül rahatlığı olduğu görülmektedir. Oysa olaylara yakından bakıldığında her iki tarafın da tırmanan bir nükleer savaşta ne yapacaklarını bilmedikleri anlaşılmaktadır. Bugün komuta denetim ve iletişim sistemlerinin iyi işlemediğini biliyoruz. Tahmin edilemeyen bir savaşın çıkabileceği, günümüzde daha iyi anlaşılıyor ve buhran yönetiminde ne büyük hatalar yapıldığı ve hatta buhranların yönetilmediği veya yönetilemediği ortaya çıkmıştır. Batı için soğuk savaşın avantajlı tarafları olduğu kabul edilmeli, küresel bir savaşın yokluğu, komünizmin batıya doğru genişlememesi ve tahmin edilenin üstünde ekonomik gelişme batının kazancı olmuştur.

Barışçıl bir dünya ya ancak ve ancak çok uçlu ve taraflı bir sistem ile değil, gelir adaletsizliğinin azaldığı, küresel bölüşümün gerçekleştiği, ülkelerin bağımsızlıklarına saygı gösterildiği bir sistem çerçevesinde gerçekleşir. Bu da günümüz

kapitalist ülkelerinin insafına kalmış bir olgudur. Önemli olan bağımsız bir çaba ile dünyanın bölünmesine engel olmaktır. Bu da ortak bilinçle gerçekleşir.

Sonuç olarak bütün bu dramatik gelişmelerin ortaya çıkardığı en büyük gerçek ise, söz konusu savaştan hiç kimsenin karlı çıkmadığı, çıkamayacağı ve hatta en büyük kurbanların İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra soğuk savaşı başlatanların kendileri olduğu gerçeğinin görülmesidir. Barışçıl bir dünya ya ancak ve ancak çok uçlu ve taraflı bir sistem ile değil, gelir adaletsizliğinin azaldığı, küresel bölüşümün gerçekleştiği, ülkelerin bağımsızlıklarına saygı gösterildiği bir sistem çerçevesinde gerçekleşir. Bu da günümüz kapitalist ülkelerinin insafına kalmış bir olgudur. Önemli olan bağımsız bir çaba ile dünyanın bölünmesine engel olmaktır. Bu da ortak bilinçle gerçekleşir.

KAYNAKÇA

Acar Cemal, **Soğuk Savaş Dönemi-Süper Güçler Hakimiyeti Kavgası**, Ankara: Mim Yayıncılık, 1991

Akalın Cüneyt, **Soğuk Savaş ABD ve Türkiye-1**, İstanbul: Kaynak Yayınları, 2003

Arıboğan D. Ülke, **Globalleşme Senaryosunun Aktörleri**, İstanbul: Der Yayınları

Armaoğlu, F, **20. yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1980)**, İstanbul: Kültür yayınları, 1983

Ateşoğlu, N. G, **Soğuk Savaş Sonrası Dönemdeki Konvansiyonel Olmayan Silahların ve Balistik Füzelere Yayılması Sorunu ile İlgili Yeni Yaklaşımlar**, içinde , F. Sönmezoğlu, **Uluslararası Politikada Yeni Alanlar, Yeni Bakışlar**, İstanbul: Der Yayınları, 1998

Avcıoğlu Doğan, **Türkiye'nin Düzeni**, Ankara: Bilgi Basımevi, 1969

Bayne E. A, **Four Ways of Politics**, New York: American Universities Field Staff, 1965

Berger P. L , Huntington S, **Bir Küre Binbir Küreselleşme**, A.Ortaç (çev), İstanbul: Kitap Yayınevi

Bodur Harun, **Kronolojik 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, Ankara: Çağlar Yayınları, 2005

Bonachea, Ramon L. and San Martin, Marta, **The Cuban Insurrection: 1952-1959**, New York: Transaction Books, 1974

Bölügiray Nevzat, **Anarşi ve Terör Nasıl Önlenir?**, İstanbul: Tekin Yayınları, 1998

Brzezinski Zbigniew i , **Büyük Satranç Tahtası**, İstanbul: İnkılap Kitabevi, 2005

Churchill W, **The Second World War, c.VI, Triumph and Tragedy**, s.15 A. Fontaine, **Histoire de la Guerre Froide**

Cockburn Andrew, Cockburn Leslie, Dangerous Liaison, **The Inside Story of the U.S.-Israeli Covert Relationship**, New York: Harper Collins Publishers, 1991

Çakır Necip, **Macaristan 1956: Devrim mi, Karşı Devrim mi?**, 11. Tez, Sayı 9, 1989, s.164

Çiftçi Kemal, **Karadeniz'in Değişen Stratejik Konumu ve Türkiye, Uluslararası Mücadelenin Yeni Odağı**, İstanbul: Metis Yayınları, 1999

Dağ Ahmet Emin , **Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi Sözlüğü**, İstanbul: Anka Yayınları, 2004

Dağı Zeynep, **Rusya'nın Yakın Çevre Politikası ve Türkiye, Türk Dış Politikasında Gelenek ve Değişim içinde**, Derleyen: İhsan Dağı, Varlık Yayınları, İstanbul: 2004

Dağı, Z.(2003), **Rusya'nın Güvenlik Politikası ve Türkiye, Uluslararası Güvenlik Sorunları ve Türkiye içinde**, R. İnanç, H. Taşdemir (drl), İstanbul: Metis Yayınları

Dağı, Z.(2003), **Rusya'nın Güvenlik Politikası ve Türkiye, Uluslararası Güvenlik Sorunları ve Türkiye içinde**, R. İnanç, H. Taşdemir (drl), İstanbul: Metis Yayınları

Dağı Zeynep, **Rusya'nın Yakın Çevre Politikası ve Türkiye**, İstanbul: Boyut Yayınları, 2002

Davutoğlu Ahmet, **Startejik Derinlik**, İstanbul: Metis Yayınları, 2005

Dedeoğlu Beril, **Uluslararası Güvenlik ve Strateji**, Derin Yayınları, İstanbul: 2003

Ergün Mehmet, **Macar İhtilali**, İstanbul: Akşam Kitap Kulübü, 1967
Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi, cilt 5, s.1481

Gönlübol Mehmet, Ülman Haluk, **Türk Dış Politikası'nın Yirmi Yılı, 1947-1965**, İstanbul: Metis Yayınları, 1994

Green Stephen, **Taking Sides: America's Secret Relations with a Militant Israel**, New York: William Morrow and Company, 1984)

Hallahmi Benjamin-Beit, **The Israeli Connection: Who Israel Arms and Why**, 1.b, New York: Pantheon Books, 1987

Hass Richard, **Economic Sanctions and American Diplomacy**, Council on Foreign Relations, Washington, 1998

Howlett Darryl “**Nuclear Proliferation: The Evolution of Global Nuclear Control and Anti-Proliferation Measures**”. Globalization of the World Politics. Ed. John Baylis ve Steve Smith. Oxford University Press, 2005

İzci, R, **Uluslararası Güvenlik ve Çevre**, F.Sönmezoğlu,(drl), İstanbul, 2005

Kamalov İlyas, **Silah Pazarında Soğuk Savaşın Yankıları**, www.asam. org.tr

Kamp,K.H, *Yeni Nato Soğuk Savaşın Sıcak Savaşa*, M. Ceylan ve A. Ünaltay, A, İstanbul: Ülke Kitapları, 1999

Kızılok Uğur, **1956 Macaristan Devrimi Marksist Tutum**, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2006, Sayı 13

Kissinger Henry, **Diplomacy** , New York: A.Touchstone Book, 1994

Kennedy Paul, **The Realities Behind Diplomacy**, Fontana Press, London: 1985

Kibaroğlu Mustafa, **Rusya'nın Yeni Ulusal Güvenlik Konsepti**, *Avrasya Dosyası*, Cilt. 6, s.4

Kissinger Henry, **Does America Need a Foreign Policy?:Toward a Diplomacy for the 21st Century**, Chicago: Metu Press, 2002

Kuyaş Ahmet, **Gençler İçin Çağdaş Tarih**, İstanbul: Epsilon Kitabevi, 2002

Küçük Yalçın, **Sosyalizmi Dondurma Savaşı, SB'nde Sosyalizmin Çöküşü**, İstanbul: I.Baskı Yayınları, 2000

Küçük Yalçın, **Türkiye Üzerine Tezler**, İstanbul: İthaki Yayınları, 2005

Külebi Ali, **Rusya Federasyonu ve Askeri Doktrini**, <http://www.tusam.net/makaleler=358>

L'Histoire, no.151, Ocak, 1992

Lefebvre Maxime, **Amerikan Dış Politikası**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2005

Light M, **International Factors in Russian Foreign Policy** içinde .Malcolm, A.Pravda (drl)

Memiş Ekrem, **Kaynayan Kazan Ortadoğu**, İstanbul: Çizgi Kitapevi,2002

Millenium Journal of İnternational Studies dergisi,1977, sayı:5

Morgenthau J.Hans, **Russian Technology and American Policy**,**Current History**,vol.34,No,199, New York, 1958

McNeill H. William, **Dünya Tarihi**, Şenel, A, İstanbul: İmge Kitabevi, 2006

Neal Steve, **Memories of the Truman Years**, USA: Southern Illinois University Press, 2003

NATO Stratejileri ve Türkiye Kutusu, Oran.B (drl), **Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, Cilt I, Ankara: İletişim Yayınları

Onay Yaşar, **Rusya ve Değişim**, İstanbul: Nobel Yayın Dağıtım, 2002

Oğuz Cem, **Büyük Satranç Tahtası ve Rusya'da Silahlı Kuvvetlerin Modernizasyonu, Avrasya Dosyası**, Cilt.6, Sayı.4

Öymen Onur, **Silahsız Savaş**, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2002

Öztürk Osman Metin, **Ordu ve Politika**, Ç.Dürüşken (çev), İstanbul: Fark Yayınları,2006

Öztürk Metin, **Rusya Federasyonu Askeri Doktrini**, İstanbul: İmge Kitabevi, 2001

Öztürk Osman Metin, **Rusya ve Karadeniz'in Değişen Jeopolitiği**,www.habusulu.com

Pacteau Mougel F.C, **Uluslararası İlişkiler Tarihi**, Üstün, G (çev), İstanbul: İletişim Yayınları

Rosenberg Tina, **The Haunted Land ,Facing europe's Ghost After**, New York, 2001

Russian Military Doctrin **(2000) Military-Political Principles**, Article 8

Rusya'nın Sesi Radyosu, (16 Mayıs 2006)

Sander Oral, **Siyasi Tarih**, Ankara: İmge Kitabevi,1989

Segal Naomi and Herman Zvi, **Tomatoes, All Those Tomatoes - CDP Programe**, Shalom Magazine, 1995, Vol. 2

Sertel, Y (hızl).1999. **II.Dünya Savaşı Tarihi**. İstanbul:Cumhuriyet Kitapları

Synder J, **From Voting to Violence**, New York: W.Norman Company, 2000)

Somuncuoğlu Anar, **Rus Hava Kuvvetlerine Yeni Rol**, <http://www.tusam.net/makaleler.asp?id=453>

Somuncuoğlu Anar, **Rus Donanması Yeniden Akdeniz'de**, <http://www.tusam.net/makaleler.asp?id=438>

Turan Ömer, **Tarihin Başladığı Nokta Ortadoğu**, İstanbul: Step Ajans, 2002

T. De Montbrial Anthony Eden'in **Anıları**'ndan, Memoire du Temps Présent

T. De Montbrial, **Mémoire du Temps Présent**, Flammarion: 1996, "**İdeolojilerin Dünya Savaşı**", Telli, F (drl), İstanbul: YGS Yayınları

The US Mission to the EU, **Anti Ballistic Missile Test is Successful**, 03 December,2001,<http://www.useu.be/Categories/MissileDefense/Dec0301MissileTestSuccessful.html> , 20 Aralık 2004.

Ülman Haluk,**Türk Dış Politikası'na Yön Veren Etkenler,1923-1968 I**, S.B.F. Dergisi No.3,1968

Worsley Peter, **The Third World, A Vital New Force in International Affairs**, Chicago: University of Chicago Press, 1964

Yaraşır Volkan , **Uluslararası İşçi Hareketleri**, İstanbul: Tmzamanlar Yayınları, 2004

CIA Resmi İnternet Sitesi, www.cia.gov

World Socialist Web Site, <http://www.wsws.org/index.shtml>

International Issues, <http://www.fmprc.gov.cn/eng/gjw/> ,12 Aralık 2004.

Foreign Policy, <http://www.mofa.go.jp/policy/index.html> ,12 Aralık 2004.

The European Union's External Relations, http://www.europa.eu.int/comm/publications/booklets/move/47/index_en.htm , 21 Aralık 2004

International Topics, <http://www.state.gov/interntl/> , 12 Aralık 2004
www.dunyabulteni.net/yazi_detay/19 Haziran 2000

<http://www.lclark.edu/~krauss/diversity98/civilrightsmuseum.html>/12Mart1997

www.mfa.gov.tr/turkce/group(Ktphana- Uluslararası İlişkiler Szlg) Siyasi Tarih (A-Z)

www.geocities.com/dehlizkitap/Kitaplar/SiyasiTarih.htm(SiyasiTarih Uluslararası İlişkiler Szlg)

www.evrensel.net/01/09/15/dosya.htm/truman /24 Ocak 2001

www.turk-yunan.gen.tr/turkce/sorular-yanitlar/truman-doktriniTürk-Yunan ilişkileri- Truman Doktrini ve Marshall Planı Nedir?

http://www.metu.edu.tr/home/wwwoyun/rom_2dunya.html

<http://tr.wikipedia.org/wiki/Var/25> Aralık 1999

<http://www.astronautix.com/craft/sputnik1.htm/12> Haziran 2006

<http://www.kosmonaut.se/gagarin/5> Ocak 1998

www.blackseafor.Org/kurulus antlasmasi/29 Eylul 2003

<http://www.netyorum.com/sayi/162/20050406-02.htm/5> Mart 2002

<http://www.kremlin.ru/eng/priorities/group70587.shtml> , 23 Aralık 2004

www.nato.int/docu/review/2003/issue3

<http://www.kremlin.ru/eng/priorities/group70587.shtml> , 23 Aralık 2004

<http://www.un.org/millenniumgoals/>, 02 Ocak 2005

